

CSALÁDI REGÉNYTÁR

P. LUIS COLOMA

A VÉRTANU KIRÁLYNŐ

◊◊◊◊◊ FORDITOTTA ◊◊◊◊◊

GERELY JÓZSA JOLÁN

I.

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesítette a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indított, mely a maga nemében egyedülálló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszersmind tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, amelyek sem hitüket, sem erkölcsüket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos kötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.) vagy könyvkereskedésében (Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.), valamint minden fővárosi s vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár“-ból

megjelentek:

I. és II. kötet.

Germaine eszménye. Regény. Irta *Montal Mária*. Fordította *Szentannai*. — **D'Arbout ezredes három párba.** Elbeszélés. Irta *Beugny d'Hagerne*. Fordította *dr. Rada I.*

III. kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta *Cyprián*.

IV. kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta *C. De Lamiraudie*. Ford. *A. Vilma*. — **Hol a boldogság?** Elbeszélés. Irta *Minna Canth*. Finnből fordította *Bán A.*

V. és VI. kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen. Irta *X. . . grófnő*.

VII. és VIII. kötet.

Éllane. Regény. Irta *Graven Agostné*. Fordította *dr. Rada I.*

IX. kötet.

Rajzok a kurucvilágból. Irta *Kincs István*.

X., XI. és XII. kötet.

A vértanú szelleme. Történeti regény. Irta *Filó Károly*.

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta *Büttner Julia*.

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta *Buol M.* Ford. *Sziklay János*.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélések. Irta *Andor József (Cyprián)*.

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti után fordította *Jándi Bernárdin*.

XVIII. kötet.

A kékuhás asszony. Irta *Csápod Istvánné*. — **Psyche lámpája.** Elbeszélés. Irta *Léon de Tinceau*. Fordította *A. V.*

XIX. kötet.

Hricz és az úrfi. Elbeszélés. Irta *dr. Franko Iván*. Fordította *Zsáthovics Kálmán*.

XX., XXI., XXII. és XXIII. köt.

A leánymamák fia. Vig regény. Irta *Kincs István*.

XXIV. és XXV. kötet.

A hiábavaló gazdagság. Irta *Jeanne Mairet*. Francia eredetiből fordította *dr. Rada István*. — **Az utolsó betét.** Elbeszélés. Irta *Mrs. Bartle Teeling*. Angolból ford. *G. M.*

XXVI. kötet.

Falusi történetek. Elbeszélések. Irta *Vértesy Gyula*.

P. LUIS COLOMA

★

A vértanu királynő

FORDITOTTA

GERELY JÓZSA JOLÁN

I KÖTET

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1909

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.

BEVEZETÉS

I fejezet

*Que suis-je hélas ! et de quoy sert ma vie ?
Je ne suis fore qu'un corps privé de cœur,
Un ombre vain, un objet de malheur,
Qui n'a plus rien que de mourir en vie.*

Maria Stuart.

(Mi vagyok, teremtöm ! s miért, miért élek ?
Vagyok erőtlen test, mit elhagy a lélek.
Vagyok sors labdája, árnyék, lenge, balog,
S reményem csak az, hogy vágyamba meghalok.)

Bealkonyodott. Az ablakon átszűrődő gyöngé világosság félelmes homályba burkolta a tágas hálósobát, mintegy alkalmassá téve azt a benne lejátszódó dráma színhelyéül. E szobát látva, az ember önkénytelenül ama komor olasz festményekre gondol, melyeken az árnyékolás és a sötét színek elmosás az egyes alakok körvonalaait s fantasztikus egésszé olvadnak össze. Az egyes részleteket inkább sejtjük, mint fölismerjük.

A háttérben nagy ágy állott. Mennyezete négy faragott oszlopon nyugodott, élénken emlékeztetve a gyászistentiszteleteknél használt ravatalokra. Az ágy fejénél három alak foglalt helyet. Kettő ült, egy állott. Aggódva lesték a könnyű takaró alatt is alig észrevehető, összehúzódott alak minden legcsekélyebb mozdulatát. Az ágy lábánál, széken, idősebb nő ült. Egész alakját körülfonta az ablakon beszűrődő alkonyi fény. Alabastrom szobornak tarthatta volna az ember, ha élénk fényű fekete szemei nem ragyognak ki halavány arcából.

Hosszú, bő, fekete bársonyruhát viselt, fehér ujjakkal, kézelőkkel, magas csipkegallérral és a fején különös, a történelemben is megörökített dísszel. Valami bársony főkötő-féle volt ez, mely egy kis bodorban a homlokra hullott, oldalt pedig — halántékon összetartva a dús fekete haját — szárnyként fölemelkedett és hátul a vállakra omló, bő fátyolban végződött.

E gyászba borult, kissé rideg benyomást keltő alaktól tiszteletteljes távolban, zsámolyon egy másik idős hölgy ült. Szintén mély gyászt viselt.

A teremben csend honolt, csak néha-néha hallatszott az ágy felől gyöngye nyögés. De egyszerre megszűnt ez is és félénken, panaszosan szólalt meg egy elkényeztetett gyermekéhez hasonló hang:

— Mária, Mária!

Rendkívüli izgalom követte e szavakat. Az ágy fejénél ülő, homályba burkolt alakok egyike hirtelen fölegyenesedett és mindkét karját kiterjesztette az ágy fölött, mintha az ég irgalmát akarta volna leledni. A másik alak óvatosan a beteg feje fölé hajolt s a következő pillanatban csókok, becéző szavak és elfojtott zokogás gyöngye zaja hallatszott. Az alabastrom szoborra emlékeztető hölgy zsebkendőjével fődte el arcát; a zsámolyon ülő pedig önkénytelen rémülettel kulcsolta össze kezeit. A panaszos hang zajára még két alak bontakozott ki a homályból. Az egyik, egy feketebe öltözött férfiú, az ágyhoz sietett. A másik, egy tiszteletreméltó agg, hosszú fehér szakállal, hermelin szegélyű, karmazsinpiros bársony köpönyegben, a halavány hölgyhöz hajolt s néhány szót sugott a fülébe. A hölgy anélkül, hogy zsebkendőjét eltávolította volna arcáról, könnyed fejbólintással felelt. Ezután ismét beállt az előbbi

félelmes mozdulatlanság, nyomasztó csend, a beteg fájdalmas nyögéseivel és a homályba burkolt alakok egyikének fuldokló zokogásával megszakítva.

Néhány perc múlva hat csinos kis apród lépett be égő fáklyákkal, melyeket magas, finom milanói munkájú tartókba helyeztek. Most egyszerre fény árasztotta el a komor színteret, megvilágítva az itt vége felé közeledő dráma szereplőit.

A fehér párnák közt egy halotthalvány ifjú, majdnem gyermek még. Vonásai a kiállott szenvedésekről és a közelgő halálküzdelemről tanuskodtak. A haldokló feje fölé hajolva, finom kezét annak kezei közt nyugtatva, fiatal asszony ült — szintén majdnem gyermek — és keservesen sírt. Idyll, melyet a halál hirtelen — itt, a francia liliummal ékesített királyi párnákon lejátszódó — tragédiává változtatott. Mert e két ifjú lény, kiket a halál elválasztott egymástól, mielőtt még 19-ik életévüket betöltötték volna, Franciaország legkeresztényebb királya, Valois II. Ferenc és Stuart Mária, Skócia törvényes királynője voltak.

Mellettük álltak Guise hercegnő és Este Anna a ferrarai herceg leánya, a szerencsétlen királyné nagynénje és udvarhölgye. E kettő mögött, az ágy egyik oszlopához támaszkodva, Lotharingi Károly kardinális hatalmas alakja tűnt föl. Ez a becsvágyó herceg, folyton növekvő nyugtalansággal, élesen figyelte a király lassankint elváltozó arcvonásait, majd sötét tekintetét a hálóterem zárt ajtajáról ama gyászoló hölgy merev arcára fordította, aki nem volt más, mint a francia király özvegye, Medici Katalin.

Ő az ágy másik oldalánál ült, míg mellette első udvarhölgye, Fiesco grófnő, a Strozzi családból származó előkelő olasz nő foglalt helyet.

A királyi ágy fejénél álló fekete ruhás férfiú, a

hírneves Chapelain János, a király első orvosa volt és a távolabb álló agg, a hermelin szegélyű, karmazsinpiros bársony köpönyegben: l'Hopital Mihály, Franciaország főkancellárja.

Ezek voltak ama dráma szereplői, mely itt Stuart Mária hálótermében végbement.

II fejezet

Valois II. Henrik halála után a francia korona legidősebb fiára, Ferenc trónörökösre szállt, ki már két évvel előbb nőül vette Stuart Máriát, Skócia királynőjét.

Ezidőben két nagy párt, a katolikus és a hugenotta, szakadást idézett elő a királyságban és két másik — nem kevésbé hatalmas és elkeseredett — a Guisek és az anyakirálynő Medici Katalin pártja, legnagyobb mértékben nyugtalanították az udvart. Ez utóbbiak nyíltan a katolikus pártot vették oltalmukba. Célul tűzvéni ki lehetőleg mielőbb magukhoz ragadni a hatalmat és kormányzatot, azt hitték, alapos reményük lehet, hogy idővel vezérüket, Lotharingi Ferenc Guise herceget, kit — mivel arcán nagy forradás húzódott végig — «forradásos»-nak is nevezték, a koronával ékesítve láthatják.

A királyné minden tétovázás nélkül megkezdte alattomos firenzei politikáját. A pártokat szembeállította egymással, hogy ezáltal mindkettőt győnjtse és ily módon elérje forrón óhajtott célját, t. i. szétszórja a Guisek pártját, megsemmisítse a hugenottákat és a királyi hatalmat olyannyira megszilárdítsa, hogy többé mitse kelljen félnie az ország nagyjaitól és a hugenottáktól.

Biztos, hogy Katalin földijének, Macchiavellinek gonosz elvei által befolyásolva, aggodalom nélkül

fölhasznált minden képzelhető eszközt céljának elérésére. Az ő nézetei semmiképen sem függtek a többi ugyanazon korbeli uralkodókéitól. Vas erélylyel, szilárdan gyakorolta 30 éven keresztül a királyi hatalmat. De halála után, amely néhány hónappal az utolsó Valois-é előtt következett be, ez a vas szigor valóságos vérfürdőben áztatta az országot, úgy hogy csak IV. Henrik kiméletesebb uralkodása volt képes azt ismét magának megnyerni és meghódoltatni. Óriási munka volt az, amit Katalin végzett. Később Richelieu fejezte azt be és XIV. Lajos vette kétes értékű hasznát.

E fenyegető viharok alatt jutott trónra, amaz ifjú, alig tizenhat esztendőös királyi pár. Mária, ki egyrészt lángoló hévvel ragaszkodott vallásához, másrészt a két Guisenek unokahuga volt, t. i. testvérüknek, Lotharingi Máriának leánya s mint ilyen, családjának pártjához szegődött, melyet akkor a két fivér, Ferenc, a «forradásos» és Károly a kardinális képviseltek. Ez utóbbit, rendkívüli befolyása és fensőbbsege miatt, a hugenották «Transalpiniai pápa»-nak nevezték el.

Azon időben Mária ártatlan, élénk gyermek volt, vidám, mint egy madár, szép, mint egy angyal, tanult, mint egy doktor ¹ és mégis oly könnyelmű és

¹ Stuart Máriát 1548-ban, hatéves korában küldte anyja Franciaországba. Dunbartonban lépett francia földre. Kíséretében négy hasonló korú skót nemes leányka volt, valamennyinek *Mária* volt a keresztnéve, családnevük szerint pedig Fleming, Seaton, Beaton, és Livingston. II. Henrik St. Germain-ben helyezte el jövődöbeli unokahugát, ahol az II. Henrik nagyműveltségű nővérének, Margit hercegnőnek a fölügyelete alatt nevelkedett Erzsébet és Claudia hercegnőkkel együtt. Margit hercegnőről mondta az olasz követ, hogy «sopra tutto erudita, e ben dotta nella lingua latina, greca, ed anche italiana». Stuart Mária járatos volt a történelemben, bölcslemben, irodalomban egyaránt. Szép verseket is

elővigyázatlan, hogy játszani mert anyósával, mint egy vakmerő gyermek, aki egy párduccal incselkedik, úgy gondolván, hogy csak egy nagyobb macskával van dolga.

II. Henrik halála után Katalin gyászruhát öltött, melyet élete végéig viselt. És ekkor találta ki, saját külön használatára, az előbb leírt fejdísz. Stuart Máriának megtetszett ez a találmány, angyal-arccskájához formálta azt és így anyósának szigorú főköötőjét ama bájos disszé változtatta, mely festők és divatárusnők kezében halhatatlanná vált s még a mai napig is nevét viseli. Az anyós jelégéhez hiven: «figyelj és hallgass» — hallgatott; de azért mégis ez volt ama borzasztó küzdelem kezdete, melyet később menyével vívott.

Miután Mária halálosan szerelmes volt férjébe és az hasonlóan viszonzta szeretetét, könnyű volt neki II. Ferencet a Guisek pártjához vonni. A herceg a birodalom helytartójává lőn kinevezve, a lotharingiai kardinális pedig tudta a módját, miként idomítsa a király és királyné kívánságait az övéi szerint. Medici Katalin pedig, ki megalázva és háttérbe szorítva érezte magát, első jelmondatához még egy másodikat fűzött: «gyülölj és várj».

III fejezet

A sors úgy hozta magával, hogy Katalinnak nem kellett sokáig várnia. Amboise György működése következtében az udvart Orleansba helyezték át és ott kezdődtek az itt következő események.¹

Írt, melyekből néhány még mai napig is fennmaradt. Beszélt franciául, angolul, spanyolul, olaszul, németül és latinul, igen szépen énekelt, énekét lanton kísérte is és rendkívül ügyes volt a női kézimunkákban.

¹ Az Amboise-féle összeesküvést a Hugonották szervezték

Egy este Ferenc nagyon kimerülten tért vissza a Loireon való csónakozásról. Azonnal ágyba feküdt, melyet nem is hagyott el többé. Erős fűlszaggyatásról és a fejében valami különös zúgásról panaszkodott.

Chapelain János, az első udvari orvos, erről értesülve, tanácskozni kívánt három társával. Közük volt a híres sebész, Paré Ambrus is, kit még ma is a modern sebészet atyjának neveznek. Mindannyian azon a nézetten voltak, hogy ha az ártalmas nedvek jobban előrenyomulnak, a király agyát tönkreteszik. Abban azonban, hogy mily módon szálljanak szembe a bajjal, nem tudtak megegyezni. Paré Ambrus teljes meggyőződéssel állította, hogy fejét meri tenni a király életére, mihelyt engedélyt nyer az u. n. koponyalékelésre, melynek segítségével a káros nedveket mesterséges úton levezetheti. Ez időben a Paré-féle operáció, dacára,

a Guisek ellen. Azt akarták ugyanis, hogy II. Ferenc vegye ki kezükből a hatalmat s állítsa vissza Franciaországban a protestantizmust. Az összeesküvés feje La Renaudie volt; titokban azonban Condé herceg vezette az egészet. Tervük az volt, hogy megtámadják Bloist-t, az udvar akkori tartózkodási helyét s a Guiseket, sőt magát Ferenc királyt is hatalmukba ejtik. Az udvar azonban egy párisi ügyvéd által idejekorán értesült a tervről s átköltözött Amboise várába. Egy erős fegyveres csapat pedig az Amboise felé vezető úton megszalajtoita az összeesküvőket. La Renaudie meghalt a küzdelemben s holttestét a kapura függesztették. A többi vezért, számszerint 57-et. Amboisebe hurcolták s ott lefejezték. Condé herceget pedig — akinek nyilvánosan meg kellett esküdnie, hogy nem vett részt az összeesküvésben — kényszerítették, hogy a kivégzéseket az udvari tribünről és pedig Stuart Mária és az orleansi herceg között ülve, végignézze. Amint a herceg megjelent a tribünön, az elítéltek, az ő bűntársai, ünnepélyesen köszöntötték. Ő pedig viszonzta üdvözlésüket s így szólt Stuart Máriához: «Lehetetlen udvariatlanul viselkedni a halálba induló emberekkel szemben».

hogy a híres sebész azt már mintegy háromszor a legjobb eredménnyel végezte, még nem igen volt ismeretes. Chapelain János és az anyakirálynő befolyása alatt álló többi orvosok, vakmerő vállalkozásnak, merényletnek nevezték a sebész e tervét és csak arra szorítkoztak, hogy fülbefecskendezéssel kísérlék meg a gyógyítást.

Guise herceg, kinek Paré ama nagy sebét gyógyította meg, melynek forradása még mindig látszott az arcán, rendkívül nagyrabecsülte a tudós művészetét és azért igyekezett rábirni Mária királynőt, hogy korlátlan hatalmat adjon a híres sebésznek. A halálosan szomorú királyné a nagybátyja iránt rendesen tanúsított engedelmességgel fogadta a tanácsot, de előbb mégis szeretett volna véleményt alkotni magának az orvosok különböző nézetei fölött. Azért még aznap magához kérlette őket királyi termeibe.

Ez úgy dél felé történt, mikor a francia udvarképes előkelőségek és befolyásos egyének a szomorú hirtől nyugtalanítva, majdnem mindannyian a királyné előszobájában gyülekeztek össze. Nagy, négyszögletű terem volt ez, két óriási kandallóval. A szoba háttéréből széles ajtó vezetett a királyi termekbe, mely előtt két apród és a skót tisztelet-örség két alabárdosa állottak őrt. A kandallónak, melyet — mivel legközelebb volt a királyné terméhez — diszkandallónak neveztek, két oldalánál a két fejedelemnő udvarhölgyei állottak, két különböző csoportot képezve. Mária királyné kíséretében a Guise hercegnő volt az első, ki egy magas támlájú széken ült, míg Fiesco grófnő, ugyanígy elhelyezkedve, az anyakirálynő szolgálatában álló udvarhölgyek elseje volt. Köztük és a férfiak közt, széles, az etiquette által előírt hézag volt, melyet csak a hercegek és a birodalom

nagyjai léphettek át. A főkancellár, egykor tour-noni kardinális, Vieilleville és St. André marsallok, a két Gondi-fivér, Albert és Károly, valamint más többé-kevésbé előkelő egyéniségek, föl és alá jártak az előszobában, mások pedig csöndesen beszélgettek. A királyi szobában az anyós és menyee szemben ültek egymással. Katalin mellett jobbról és balról a két Guise fivér, a herceg és a kardinális állott, nyugtalanul és zavartan, de azon szilárd elhatározással, hogy szükség esetén erőszakhoz nyulnak az álnok olasz nő ellen, ahogy az anyakirálynőt nevezték. Ez mozdulatlanul, mintha sejtelve sem volna a körülötte történendőről s az őt fenyegető veszélyről, egy mozdulattal az orvosok tudomására hozta, hogy véleményüket óhajtja hallani.

Paré Ambrus, aki nagyon bátor ember volt, akadozva és habozva adta elő nézetét. A mint Katalin ezt megértette, a rémület kifejezésével, suttogó hangon, de elég hangosan arra, hogy a Guise fivérek meghallják, szólt: «Gyermekem életét egy hugenottára bizzam? Soha!»

Erre Chapelain János kezdte cáfolni a híres sebész fejtegetését.

Katalin azonban nem engedte befejezni mondanivalóját. Gyorsan fölemelkedett s méltóságteljesen és határozottan jelentette ki:

— Igazuk van — uraim, sohasem fogom megengedni akár mint anya, akár mint ezen nagy tanács tagja, hogy Franciaország királyának fejét, mint egy deszkát, átlukasszák.

— De felség — kiáltott föl kétségbeesetten Stuart Mária — mikor ez az egyetlen eszköz, utolsó menedékünk?

A borzalom minden jelével hunyta be Katalin a szemeit s energikus ellenmondásának kifejezésül

hevesen hátravetette a fejét. Guise herceg a haragtól sápadtan vonta őt egy ablakfülkébe és suttogó hangon beszélt vele. Katalin azonban, miután kegyesen meghallgatta néhány szavát, királyi mozdolattal elbocsátotta, majd a hálósoba ajtajához ment s kitárta azt.

— Kancellár úr! — kiáltotta parancsoló hangon az előszoba küszöbéről.

Amint az anyakirálynő megjelent, a csodálkozás moraja futott végig a termen, s a főkancellár elősietett. Katalin még mindig a küszöbön állva, nyilvánvalóan azon szándékkal, hogy mindkét helyiségben levők meghallják, folytatta szavait, miközben a Guise fivérekre mutatott, kik ekkora merészséggel szemben szótlanul állottak:

— Főkancellár úr, ezek az urak meg akarják engedni, hogy a királyon borzasztó operációt végezzenek. Én azonban, mint anya, és mint a nagy tanács tagja, mindent megteszek, hogy a felségsértés e rettenetes bűnét megakadályozzam.

Az előszobában ismét a rémület moraja hallatszott és a lotharingiai kardinális, miután magához tért csodálkozásából, a királynőt a szoba közepére vezette, azután bebocsátotta a főkancellárt is és bezárta az ajtót.

Medici Katalin azonban nem tartozott azon asszonyok közé, akik egyhamar megfélemlíteni engedik magukat. És bár hevéssége egy pillanatra veszélyeztette ama komoly méltóságteljes magatartást, mellyel különben kitűnt, mégis ismételten és ezuttal még nagyobb határozottsággal kifejezésre juttatta ellenvetését.

Soha, nem, soha sem egyeznék bele, sem mint Franciaország királyának anyja, sem mint a nagy tanács tagja, hogy az operációt elvégezzék.

— Én azonban, mint a birodalom helytartója,

megengedem és elrendelem — kiáltotta a Guise herceg, ki már alig birt magával. És ezzel nyiltan megüzente a harcot.

— Én pedig nem akadályozhatom meg — szolt L'Hopital komolyan — de mint főkancellár támogatnom s fogom is támogatni, ő felsége, az anyakirálynő ünnepélyes tiltakozását.

A herceg szinte magánkívül a dühtől, vörösbársony köpönyegénél fogva közelebb húzta magához a beszélőt s nehezen visszafojtott haraggal mondá:

— L'Hopital úr talán kételkedik abban, hogy a birodalom helytartója el is mozdíthatja állásából Franciaország főkancellárját?

Az öregnek egy arcizma sem rándult meg. Még csak szabadulni sem igyekezett a gőgös embertől; hatalmas alakja kiegyenesedett és egyszerű méltósággal felelte:

— Nem kételkedem herceg... de ép oly bizonyos vagyok abban is, hogy e teremben lévő nemes emberek nagyobb része képes lefegyverezni azt az árulót, aki erőszakoskodni akar a király személye vagy Franciaország főkancellárja fölött.

A herceg kardjához nyult és a jelenlevők talán már egy — ezen időben nem is oly ritka — borzasztó színjátéknak, egy vérrel bemocskolt királyi teremnek szemlélői lettek volna, ha a lotharingiai kardinális közbe nem lép.

— Gondold meg, mit csinálsz! — kiáltott föl. — Semmire sem megyünk most érveléssel, mikor cselekedni kell. Tegyen a főkancellár úgy, ahogy akar, mi pedig azalatt mentsük meg a király életét.

És e szavakkal fivérét a hálószoza másik sarkába vont, hol Stuart Mária szorgoskodott a félig önkívületben levő Paré Ambrus körül.

A természete szerint félénk, gyöngye szervezetű sebész ugyanis, megijedve az anyakirálynő borzasztó haragkitörésétől, elájult. Stuart Mária kényelmes székre ültette és ő maga élesztgette ecettel, amely munkában skót komornája, Dayelle is segítségére volt. A többiek halkán beszélve álltak a szobában.

A kardinális, ki békés hivatása dacára ép oly bátor volt, mint harcos fivére, lakonikus rövidséggel szólt oda:

— Jöjjön Paré, menjünk a király szobájába.

— Lehetetlen, kardinális uram, lehetetlen — nyögte a szegény sebész, — ehhez a műtéthez mindenekelőtt nyugodt lélekállapot, biztos kéz kell és látja uram, milyen állapotban vagyok...

És e szavaknál a szerencsétlen kinyujtotta mindkét kezét, melyek reszkettek, mint a nyárfalevél.

— De nyugodjék meg, mester — igyekezett a kardinális bátorítani őt. — Hiszen ráér még! Hány órára van szüksége, hogy kipihenje magát? Egy, kettő, három, négy?

— Ő, az elég, ha igazán pihenni hagynak.

— Énmellettem lesz nyugalma — válaszolta gögösen a Guise herceg. — Ne feledje el, hogy az *igazi francia királyné* helytartójának oltalma alatt áll.

Ez utolsó szavakat, Stuart Máriára célozva, különösen erős hangsúlyozással mondta.

— Tehát négy óra múlva a király szobájában — tette hozzá a kardinális, mintha e szavakkal harcra akarná kihívni az anyakirálynőt. — Meglátjuk, hogy jobb lesz-e az operációt még ma elvégezni vagy elhalaszthatjuk-e holnapra.

Midőn Katalin meghallotta e szavakat, gyors, egyetértő pillantást váltott Chapelain Jánossal s intett a sebésznek, hogy jöjjön közelebb.

— Mester — mondá oly nyugodtan, mintha semmi sem történt volna — mi soha, a legkevésbé sem kételkedtünk az ön művészetében és lelkiismeretességében. Menjen az előbb meghatározott időben a király hálósobájába, vizsgálja meg őt újólags talán majd másképen fog vélekedni, ha t. i. meggondolja, hogy a fejével játszik...

IV fejezet

Ama rövid fegyverszünet alatt, mely a hálósobai heves jelenet után következett, sem a Katalin, sem pedig a Guisek pártja, nem mulasztották el a kellő elővigyázati rendszabályokat foganatosítani.

Mindazonáltal senki, még azok sem, kik legközelebb álltak az anyakirálynőhöz, a kételkedésnek árnyékát sem fedezhették föl e kiismerhetetlen asszonyon. Annál kevésbé láthattak rajta félelmet vagy az izgatottság némi jelét.

Ugy, mint máskor, meglátogatta akkor éppen beteges Károly fiát. Hálósobájában találta a herceg udvarmesterét, Amyot Jakabot, Plutarchos hires fordítóját és Marsilly Filibert Cipierre lovagot, a herceg nevelőjét. Cipierre előkelő gavallér volt és olyannyira a Guisek eszköze, hogy azok Orleans kormányzójává nevezték ki őt.

Ijedten ugrott föl, midőn az anyakirálynőt meglátta; valami heves jelenettől félt, mert alig egy negyedórával előbb kapott parancsot a Guise hercegtől, hogy a Groslo-palotát — melyben akkoriban a királyok tartózkodtak, s amely most városház — katonáktól megszállva tartsa; Orleans kormányzójának ez elég bizonyíték volt arra nézve, hogy a Guisek, a szállingózó híreknek megfelelően, csakugyan fogságban akarják tar-

tani az anyakirálynőt addig, míg a király fölgögyüül és elhatározza őt Firenzébe küldeni.

Annál nagyobb volt tehát meglepetése, midőn látta, hogy a királynő ép úgy, mint máskor, nyugodtan beszélget fiával s azt ajánlja neki, hogy mérsékelje most már egy kissé a mély gyászt, melyet eddig atyjáért viselt.

Ő maga akarta meghatározni, hogy milyen öltözetet hordjon a jövőben s az előhozott ruhaneműekből ki is választott egy pár fekete selyem harisnyát, fehérrel diszített térdnadrágot, egy aranszövetből készült mellényt fekete bársonyvirágokkal és egy köpönyeget. Mindezt oly dédelgetőleg adta a gyermekre, hogy a leggyöngédebb anyának gondolhatta volna az ember. Azután megparancsolta, hogy vezessék hozzá az Anjou herceget,¹ a későbbi III. Henriket, ki akkor 8 éves volt és a 7 éves Margit hercegnőt is, aki később IV. Henrik felesége és Navarra királynője lett. Katalin mindegyikhez kedves és gyöngéd volt. A jó Cipierre inkább harcos mint diplomata, szilárdul meg volt győződve, hogy a királynő vagy mit sem sejt az őt környező veszélyről, vagy a király állapotában oly kedvező változás állt be, mely eloszlatta aggodalmát.

Az anyakirálynő azután saját lakosztályába vonult s ott egy jó negyedóraig társalgott l'Hopital főkancellárral, majd titkos beszélőnivalója volt Fiesco grófnővel, első udvarhölgyével, kit teljes bizalmára méltatott. Ezután vele együtt a király

¹ Az Anjou herceg, Valois Henrik, Medici Katalinnak harmadik és legkedvesebb fia volt. Anyja közbenjárására 1573-ban lengyel királlyá választották, fivérének IX. Károlynak halála után pedig III. Henrik név alatt, a francia trónt is elfoglalta. 1689-ben Clemens Jakab St. Cloudban meggyilkolta. Vele kihalt a Valois uralkodóház.

hálótermébe ment s ott az ágy lábához ült, mint azt e följegyzések kezdetén már elmondtuk.

A király a kiállott krízis után mély lethargiába esett, melyet Mária királyné, tapasztalatlanságában, jóltevő álomnak tartott. A kardinális, nyugtalanítva az előszobában történetektől, feszülten figyelt; Chapelain János pedig, szintén aggódva, különböző üvegeket és retortákat készített az asztalra, az esetre, ha az általa rendelt befecskendezés szükségesnek bizonyulna.

Csak Katalin és l'Hopital látszottak nyugodtnak, gondatlannak. Az utóbbi, karjait mellén összefonva, a kandallóhoz támaszkodva állt és gondolataiba mélyedt; az anyakirálynő pedig, magas zsámolyon ülve, ujjai közt övében viselt rózsafüzérének gyöngyeit forgatta. Ez a viselet akkoriban divat volt előkelő hölgyek körében és jámborságra vallott. Mi azonban manapság inkább kérkedésnek neveznők.

Az előszobában nagy, elfojtott izgatottság uralkodott és midőn Katalin keresztülhaladt, hogy fia hálósobájába lépjen, nagyon jól látta, hogy a Guisek barátai közül egy sem hiányzott és hogy sokan kardot viseltek, ami alig volt összeegyeztethető a könnyű udvari viselettel.

A moraj az előszobában hirtelen erősebb lett, beszédet és léptek zaját lehetett megkülönböztetni. A hálóterem ajtaja kitárult, úgy, amint csak királyok előtt szokott történni, s a Guise herceg és Paré Ambrus jelentek meg, nagy embertömegtől kísérve.

Apródok jöttek fáklyákkal, majd a sebész asszisztensei, a skót gárda tisztjei s végül Orleans kormányzója és St. André marsall, aki, mintegy védelmezőül, szorosan az ajtó mellett maradt.

A kardinális eléjük sietett, Stuart Mária pedig új reménykedéstől dobogó szívvel intett a sebésznek, hogy jöjjön közelebb. Majd a főkancellár is közeledett és az ágygal szemben, az anyakirálynő mellett megállt. Katalin meg sem mozdult, még csak a fejét sem fordította feléjük.

Az ágy két oldalához fáklyákat állítottak és Paré Ambrus hozzáfogott a még mindig lethargiában fekvő király megvizsgálásához. L'Hopital, tekintetét II. Ferenc halotthalvány arcára szegezve, titokban meghúzta Katalin bő ruhaujját; a királynő erre az izgalom legcsekélyebb jele nélkül intett Fiesco grófnőnek, aki egy rejtett ajtón keresztül, mely a szolgák lépcsőjére vezetett, sietve elhagyta a hálósobát.

Paré Ambrus hirtelen fölegyenesedett, mindkét kezével fejéhez kapott és tétozva tekintett körül. Csodálkozás és rémület vett erőt a jelenlevőkön.

— Már késő, kiáltott föl őszinte kétségbeeséssel. A baj rohamosan halad előre. Miért nem értesítettek előbb?

És a képzelhető legnagyobb szerénységgel, amire egy tudós egyáltalában képes lehet, a másik tanácsát követve, fölkapta Chapelain üvegét és ő maga fecskendezte be a beteg bal fülét.

De alig hatolt be a folyadék, midőn a király teste görcsösen összehúzódott, melle beesett és Paré Ambrus rémülten kiáltott föl:

— Mindjárt vége!

A kardinális, ki mindenekelőtt pap volt, kiterjesztette kezeit a beteg feje fölött s megadta az utolsó föloldozást. Stuart Mária zokogva vetette magát a halállal vívódó testre, Katalin pedig mindkét kezével befödve elhalványult arcát, letérdelt. A többiek valamennyien követték példáját. A következő negyedórában félelmes csend ural-

kodott a teremben; csak Mária jajgatása és a haldokló hörgése hallatszott.

Paré Ambrus és Chapelain, az ágy kétoldalán állva, a király ütőerét vizsgálták. Végre megszűnt a hörgés és a két orvos egyetértőleg egymásra tekintett.

Azután Guise herceg közeledett az ágyhoz, kezét a király homlokára tette és kötelességszerűen jelentette ki:

— A király meghalt!

Egy pillanatig óriási zavar uralkodott a hálószobában, míg egyszerre az ajtók mintegy önmauktól feltáruultak.

Guise herceg oda akart rohanni, hogy rendeleket adjon Cipierrennek, Orleans kormányzójának, de Katalin visszatartotta, egy kézmozdulattal értésére adva, hogy mi történik a háta mögött.

A kis titkos ajtón, díszegyenruhában, két hírnök lépett be s utánuk az orleansi herceg, e pillanattól fogva IX. Károly, abban a pompás öltözetben, melyet délelőtt anyja választott ki számára....

Félve és ijedten kapaszkodott a szegény gyermek a kíséretében lévő grófnő szoknyájába és Amyot Jakab talárjába.

Az anyakirálynő elébe ment, megparancsolta neki, hogy térdeljen le a király ágya mellé és csókolja meg a halott kezét. A kis király most még jobban megijedt, mint előbb és aggódo tekintettel kereste Amyot Jakabot, kit rendkívül szeretett.

Ezalatt a hírnökök háromszor egymásután kiálták:

— A király meghalt!

Majd egy kis szünet után újból kiáltani kezdtek:

— Éljen a király!

Azután megjelent Medici Katalin, most már a birodalom uralkodónője, kézenfogta IX. Károlyt

és végigment vele az előszobán; gőg és félelem nélkül, mint egy bölcs hadvezér, aki végighalad a legyőzöttek során.

Nagy tömeg követte, barátok, ellenségek egyaránt és a tágas hálósobában csak II. Ferenc holtteteme maradt, az ágyon kinyújtózva, lábainál pedig fuldokló zokogással Stuart Mária térdelt.

V fejezet

Igy végződött az a dráma, melyet a történetírók oly különböző világításban adnak elő; mert míg egyesek azt állítják, hogy Katalin jóhiszeműleg ellenezte a hugenotta sebész tervét, mert a koponyafuróban rejtett tört vélt látni, mely fiának életét fenyegette, mások azt mondják, szándékosan szolgáltatta ki Ferenc királyt a halálnak, hogy így biztosítsa magának a kormányzói hatalmat gyermeke, az akkor még csak 9 éves IX. Károly helyett.

Mindkét fölfogás mellett a Guiseket csak fölmenteni vagy elítélni lehet. Mert vagy azért támogatták a hugenotta sebészt, hogy megmentse a király életét, ami valószínűnek látszik, miután e halálesettel ők elvesztik összes hatalmukat, vagy azért szándékoztak segíteni Paré Ambrust, ez esetben a legalávalóbb gyilkost, hogy közvetítése által eltehessék láb alól a három Valois közül — kik a «forradásos» herceget elválasztották a trónról — az elsőt.

Sajnos, e kérdéssel sohasem foglalkozhatunk anélkül, hogy a csalódás veszélyének tegyük ki magunkat.

Mert a tények előadása mindig bizonyos szándékkal van kapcsolatban és bármilyen éles legyen is az emberi szem, mégis csak Isten képes az

lgazság mélyére hatolni. Mindazonáltal volna egy szavunk azokhoz, kik a szegény emberiséget, melynek vállait már úgyis annyi valóban elkövetett bűntény nyomja, még kétséges bűntényekkel is akarják terhelni.

Hogyha valami világos, tisztán érthető, mint a jelen eset is, úgy gyermekes meggondolatlan-ság arra kiélesített figyelemmel magyarázatot keresni. Vajjon nem volna-e lehetséges, sőt nem valószínű-e, hogy az eseményben szereplők valamennyiétől távol állott minden gonosz szándék?

A kölcsönös, mély bizalmatlanság, mely egyiket a másiktól elválasztotta, a szóbanforgott operáció új és szokatlan volta, az anyakirálynő és a Guisek rosszul palástolt dicsvágya és maga az a tény, hogy Paré Ambrus már mint hugenotta gyanus volt, véleményem szerint teljesen elégségesek a történetek magyarázatára. Egyik csak úgy, mint a másik, bizalmatlansága által elvakítva, a király életét vélte megmenteni, miközben a másik párt ellenszegült terveinek és szándékainak.

Annyi bizonyos, hogy Medici Katalin pártja győzött, hogy ő maga azonnal kezébe is vette a kormányzás gyeplőit és hogy két «politikai mankójára» támaszkodva — amint a tournoni kardinálist és l'Hopital főkancellárt nevezni szokta — útnak indult titkos politikája ösvényén.

Első gondja volt a gyermek IX. Károly király trónralépésekor nagy ünnepélyeket rendezni, hogy a nép szórakozzék. Majd a híres poissy-i gyűlést igyekezett egybehívni azon kettős célzattal, hogy a hugenottákat magához csalja és hogy köztük és a lutheránusok között a viszálykodás magvait elhintse.

A legyőzött, de el nem csüggedt Guisek Nancybe vonultak vissza s ott ama híres katho-

likus triuinvirátust alakították, mely Ferenc hercegből, St. André marsallból és Montmorency tábornagyból állott.

Az özvegy Stuart Mária királyné pedig Reimsba vonult s ott élt nagynénje, Lotharingi Renata oldalán, ki apátnője volt ama híres Szent Péter-kolostornak, melynek főséges romjait még ma is megbámulják az utasok.

Csak e szent helyen fogta föl a szerencsétlen királyné borzasztó sorsának egész súlyát. A gondolat, hogy Skóciába visszatérjen, oly rémülettel töltötte el, hogy előnyösebbnek látta, anyósa féltékenységének és gyanakodásának kiszolgáltatva magát, egy özvegy királyné alárendelt helyzetében Franciaországban maradni.

«Számталanszor megfigyelhettem», mondja Brantôme, «mennyre félt a Skóciába való utazástól s mennyivel inkább óhajtott egyszerűen, özvegy királynéként Franciaországban élni, mint vad népét kormányozni.»

A bizonytalanság és kétségbeesés ezen idejében, az isteni Gondviselés egy bölcs tanácsadóról gondoskodott számára, ki fölszárította könyeit, megerősítette szívét és ama csendes megnyugvás és tántoríthatlan vallásosság érzéseit ültette lelkébe, melyet még legkérlelhetetlenebb ellenségei is csodálni és magasztalni voltak kénytelenek.

Pater Auger Edmond, Jézus társaságának tagja volt az, kinek Máriával folytatott titkos levelezése világosan mutatja a szerencsétlen királynő őszinte vallásos jámborságát valamint üldözőinek alávalóságát.

A telet Stuart Mária a Szent Péter kolostorban töltötte, melyet február vége felé hagyott el. Innen Lotharingiába ment, hogy ott Nancyben fölkeresse nagybátyját és vele tanácskozzék. Akkoriban

az a hír keringett, hogy az özvegy királyné, ki már elhatározta Franciaországban maradását, most Nancybe ment, hogy jelenlétével támogassa és bátorítsa a Guisek pártját, mely Medici Katalin örökös rettegését képezte.

Utóbbi ez időben Bloisban tartózkodott. A tournoni kardinális közölte vele az elterjedt híreket s először állt elő a nagy kérdéssel, hogy mi történjék a szerencsétlen skót királynővel. Katalin e kérdésben az ő sajátos ügyességével igyekezett eljárni. Anélkül, hogy válaszolt volna, megnyomott egy rejtett rugót, kinyitotta nagyszámú titkos dobozainak egyikét és abból egy teleírt ívet helyezett a kardinális elé. Egy IX. Károly király nevében készített intézkedés fogalmazványa volt az, melynek következtében Stuart Máriát, Franciaország özvegy királynéját, 60.000 font évi járadék és ezenkívül Tourain hercegség, Poiton grófság és még néhány más tartomány illeti meg.

A kardinális helyeselte a tervet, mely alapján véve nem volt egyéb, mint a Mária és II. Ferenc közti házassági szerződés kibővítése és ismételten föltette, ezúttal még világosabban a kérdést, hogy az özvegy királyné Franciaországban maradjon-e vagy sem.

Katalin a legnagyobb nyugalommal felelt, látszólag a legkisebb súlyt sem fektetve a hallottakra, vagy saját feleletére:

— A szegény gyermek még nem közölte velünk kívánságát... — de nekünk határozott óhajunk, hogy mihelyt kedvező alkalom kínálkozik, Skóciába hajózzék.

Ez a «határozott óhaj» mindjárt világos volt a kardinális előtt. Azonban mint hívő katolikus — bár másrészt a Guisek ellensége — nagyra becsülte Máriát és jól látta a borzasztó helyzetet,

melybe Erzsébet angol királynő juttatta őt, azért kötelességének tartotta figyelmeztetni Katalint, mily veszélynek tenné ki az alig tizenkilenc éves királynőt, ha így hirtelen, minden támasz nélkül kiszolgáltatná ama lázadó csapatnak, amely még hozzá nem is az ő vallását követi.

Katalin azt állította, hogy nem érti, mily indokok vezetik a kardinálist és azokat úgy fogván föl, amint érdekeivel megegyeztek, igen határozottan válaszolt:

— Ne féljen kardinális uram; majd gondoskodik a mi jó Erzsébet nővérünk Máriáról.

És miután a bibornok különös tekintetet vetett reá, mert teljességgel nem értette, hogy a királynő mire céloz, lassanként szellőztetve a terveit burkoló sűrű fátyolt, hozzátette:

— A magyarázata igen egyszerű; Mária Angolország törvényes királynője és Erzsébet¹ bitorló. Mária képviseli a pápaságot, Erzsébet a reformációt... ezenkívül és mindenekelőtt — tette hozzá egy tapasztalt asszony sokatmondó mosolyával — Mária ép oly fiatal és szép, mint Erzsébet csunya és vénülő...

Most végre megértette a kardinális, mennyire képes Katalin egyesíteni az uralkodó politikáját a nő alattomoságával; és száját már elutasító válasza nyitotta.

Katalin azonban azzal a szelid határozottsággal

¹ Erzsébet VIII. Henriknek és Boleyn Annának törvénytelen gyermeke volt, amennyiben még a törvényes hitves, Arragóniai Katalin életében született. Ettől eltekintve azonban Boleyn Anna lefejeztetésekor édesapja maga is törvénytelennek nyilvánította s ezzel elvette minden esetleges uralkodási jogát. Anglia törvényes uralkodója ez okból csak Stuart Mária lehetett, mint VIII. Henrik legidősebb nővérének, Tudor Margitnak egyetlen unokahuga.

szakította félbe, mellyel minden ajkat bezárt s véget vetett minden oly beszélgetésnek és vitatkozásnak, mely nem volt inyére; ama sajátosságainak egyike volt ez, melyek bársonnyal borított vaspálcához tették őt hasonlónak.

— Meglátja kardinális uram, hogy a mi jó Erzsébet nővérünk föladatául fogja kitűzni, Máriát két zárral és retesszel elcsukva őrizni.

Igy pecsételte meg saját anyósa, a szerencsétlen skót királynő sorsát, kit joggal a szomorú végzet királynőjének nevezhetünk.

ELSŐ KÖNYV

I FEJEZET

*Plus ne portez, o ennemis, d'envie,
A'qui na plus lesprit à la grandeur!
J'ai consommé d'excessive douleur,
V'otre ire en brief se voirra assouvie!*

Maria Stuart.

(Csitultatok tehát ellenségim lassan,
Égbetörő lelkem nem járhat magasban!
Prédája vagyok a falánk fájdalomnak,
Várjakok, bosszútok nyomba fölujjonghat.)

1561. augusztus 12-ikén Stuart Mária Calaisba érkezett, hogy onnan Skóciába hajózzék. Kiséretében volt hat Guise nagybátyja¹ és több mint száz fiatal nemes, köztük a hirneves Damville, Montmorency tábornagy fia és Brantôme báró, kik az útazás minden jelentékenyebb eseményéről kimerítő jegyzeteket készítettek.

A flotta, melynek a királynőt céljához kellett vinnie, két gályából és két nagy szállítóhajóból állott. Az indulás előestéjén a fájdalom elűzte az álmot Mária szemeiről és a szóbeszéd azt tartja, hogy ezen éjjel költötte ama híres verseket, melyek Franciaország iránti szeretetét s az elválás fájdalmát oly szépen kifejezik:

¹ A hat Guise-fivér, Stuart Mária nagybátyjai, anyjának, Lotharingiai Máriának fivérei a következők voltak: Guise Ferenc herceg és Károly lotharingiai érsek, akiket már említettünk, továbbá Lajos, Sens hercegeérseke, akit a «Guise bibornok»-nak is neveznek; Claudius Aumale-i herceg; Ferenc a francia rabgályák főperjele és tábornoka s végül Renato, a d'Elbeuf család hercege és alapítója.

Adieu, plaisant pays de France !
 O ma patrie,
 La plus chérie,
 Qu'as nourri ma jeune enfance :
 Adieu France !
 Adieu nos beaux jours !

La nef qui dejoint nos amours
 N'a eu de moi que la moitié !
 Une part te reste, elle est tienne :
 Se la fie à ton amitié.
 Pour que de l'autre il te souvienne.*

14-ikén, pénteki napon, úgy déltájban érkezett a királynő nagybátyjaival és egész fényes kíséretével a kikötőhelyre. A jámbor calaisi polgárok sűrű tömegben földték be az utakat, sőt még a kikötőben álló hajók fedélzetét is előzőnlötte a nép.

A királynő a francia királynék szigorú udvari gyászöltözetét viselte, mely hosszú uszályos fehér bársony ruhából és egy vállaira omló, egész alakját fedő fehér fátyolból állott. Övén egy kis fehér bársonytáska függött és egy kis aransíp, nyakán és haján pedig hosszú gyöngyzsínór.

Először a királynő udvarhölgyei, a száz nemes és három nagybátyja, Aumale herceg, d'Elbeuf herceg és a főperjel szálltak be, akiknek Skó-

* Szép Franciaország, Isten veled !
 Én drága szép hazám,
 Téged szeretlek igazán.
 Mint kislány is téged szerettelek,
 Isten veled !
 Isten veled, boldogság mosolya !

Hiába is visz a hajó tova,
 Nem viszi el, csak a lelkem felét.
 A másik itt marad, az a tied.
 Neked adom csak és más senkinek,
 Hogy tudd, a lelkem mint eseng feléd.

ciába kellett őt kísérnök. A lépcső alján Mária megegyeszer és utóljára átölelte ottmaradó nagybátyjait, a lotharingiai és Guise kardinálisokat és Ferenc herceget, s miután nem volt már annyi ereje, hogy azok kíséretétől is búcsút vegyen, fájdalmas mozdulattal szívére szorította kezeit, mintha meg kellene fulladnia. Azután mélyen meghajtotta magát és lady Flemmingnek, még Skóciából Franciaországba hozott udvarhölgyei egyikének karjára támaszkodva fölfelé indult, a Mauvillon parancsnoksága alatt álló hajóra. Fönt, a kíséretét képező francia nemesek lelkesült üdvkiáltásai fogadták, a partról pedig a visszamaradtak búcsukiáltásai hallatszottak. Mert Mária elragadó szépsége, mint egy kortársa írja, Franciaországban minden alattvalóját szerelemre gyújtotta.

A királynő azonban észre sem látszott venni a történeteket. A hajó hátsórészébe ment, ott összeroskadt és szemeit, keserves zokogás közt, a lassan tünedező kikötő felé irányította.

Időről-időre fölkiáltott:

— Isten veled Franciaország, Isten veled!

Szinte érzéktelenül időzött ott öt hosszú órán át és könnyáztatott szemeit elvesztett birodalmának mindjobban a távolság ködébe vesző partjára szegezve, szakadatlanul e szavakat ismételte:

— Isten veled Franciaország, Isten veled!

Amint az est beállt, nagybátyja, a főperjel lépett hozzá és igyekezett rábírni, hogy valamit egyék és azután nyugalomra térjen. A királynő erre egy kevés könnyű salátát hozatott magának és megparancsolta, hogy ágyát a fedélzeten készítsék el.

Ekkor a hajó fölött mennyezet gyanánt egy vitorlát feszítettek ki és az alatt állították föl a

királynő ágyát. Le sem vetkőzve dőlt fekhelyére, miután esedezve kérte Mauvillont, hogy amint pirkadni kezd a hajnal, költse föl őt, ha csak egy piciny darabka is látható még Franciaország földjéből.

És valóban: napfölkeltkor, midőn elállt a szél és az evezéshez kellett fogni, a királynő még egyszer megláthatta a francia partot, mely mint egy sötét sáv szegélyezte a látóhatárt.

Erre arcát kezeibe rejtette és fuldokló zokogással kiáltott föl:

— Isten veled Franciaország, sohasem látlak többé!

II FEJEZET

Mária hajója, tudva, hogy az angol királynő nem épen barátságos szándékkal több hajót küldött szembe, a legnagyobb elővigyázattal vitorlázott előre.

Nemrégén ugyanis, mikor Mária biztonságos kíséretet kért, hogy háborítatlanul utazhassék keresztül Anglián, a féltékeny Erzsébet vonakodott azt megadni. Az ellenséges indulat ezen első megnyilatkozása után nem volt alaptalan Mária félelme, hogy az elébe küldött hajók királyi személyét akarják hatalmukba keríteni.

És valóban nemsokára a Forth öbölben Berwik és Dunbar közt cirkáló angol hajót vettek észre. Mária most már egy pillanatig sem kételkedett tovább abban, hogy Erzsébet nénjét rossz szándék vezeti vele szemben.

Ekkor azonban sűrű köd jött segítségükre, mely e vizeken nem ritkaság; oly hirtelen és oly rohamosan ereszkedett alá, hogy a királynő flottáját egészen körülfogta és így lehetségessé tette, hogy öt nappal Franciaországból való elutazásuk után észrevétlenül Leith kikötőjébe érkezzenek.

Senki sem fogadta a királyi flottát és a szerencsétlen királynő joggal mondhatta, hogy mint egy hajótörött, vagy a szélről partra vetett idegen lépett szülőföldjére és birodalmába.

Megérkezének hire mindenfelé óriási meglepe-

tést, ijedelmet okozott és nemsokára a Leith-től alig három mérföldnyire fekvő Edinburghba is elhatott. A város nemessége kíváncsian és bizalmatlanul sietett a királynő fogadására. S Mária három órával megérkezése után ama vad, nagyrészt protestáns lordok közepett találta magát, kik inkább hasonlítottak valami rablóbandához, mint a királynőnek hódolatukat bemutató udvaroncok seregéhez. A legtöbben közülök acél diszítésű bőrmellényt viseltek, továbbá páncélt és sisakot, mely utóbbinak bőrszalagja lefogta a bajusz végeit és a hegyesre nyirt szakállt. Néhány kevésbé harcias érzelmű lord fekete bársonysapkát viselt, gyöngyökkel borítva, az elegánsabbak pedig, a «ravaszok», kik élénken emlékeztettek ama francia piperkőcökre, kik Máriát kísérték, hegyes tetejű kalapot, főlhajtott karimával. De még a skót elegancia ezen kiváló képviselői sem fedkeztek meg baloldalukon a nagy toledói kardról, jobbjukon a kis törrről és a pajzsról, mely egy kis acélszeggel a nyereg közepére volt erősítve.

Mária megijedt leendő udvaroncainak vad kinézésétől, de azért üdvözlésükre sietett. Hangos örömkriáltások hangzottak felé, mint mikor egy varjucsapat galambot kiált ki fejedelemlőjének. Mert a tizenkilenc éves szép hercegnő valóban olyannak látszott közöttük.

Mária szépsége és szeretetreméltósága azonnal rokonszenvet ébresztettek a fiatal lordokban és a katolikusokban, kik összes reményüket belé helyezték. A protestánsok azonban, Knox követői, kik a katolikus egyház elrablott vagyonából dagodtak meg, azonnal ismét komoly arckifejezést öltöttek, mellyel bizalmatlanságukat és aggodalmukat igyekeztek elpalástolni.

Vajon nincs-e szándékában a fiatal királynőnek,

mint a Guisek lelkes hívének, újból érvényre emelni a katolikus kultuszt? Nem akarja-e a viszonyokat ismét visszavezetni oda, ahol a reformáció előtt állottak, olyanformán, mint azt nem is oly régen Tudor Mária cselekedte Angliában?...

Ez a gondolat, melyet Knox és az angol királynő párthivei szándékosan tápláltak, egész Skóciát izgalomban tartotta és Mária csakhamar észrevette azt az őt követő tömeg rideg magatartásából. A királynő három nagybátyja fölháborodott ezen, a francia lovagok csodálkoztak, Mária pedig nyugtalanul jártatta tiszta tekintetét ide-oda a tömegben, melynél hiába kereste ama rokonszenv legcsekélyebb megnyilatkozását is, mellyel Franciaországban és Lotharingiában lépten-nyomon találkozott.

Szomorú gondolatokkal eltelve lépett be a királynő alkonyatkor a góthikus kapun át a Holyrood kastélyba, őseinek szülőházába, melyet tizenhárom év előtt hagyott el.

Ez a magas, zord kapu egy hatalmas négyszögletű udvarba vezetett, melyet az apátság épületei képeztek. Ezek egyikében, az Islebourghban, földszint kellett a királynőnek laknia addig, míg majd megtarthatják ünnepélyes bevonulását Edinburghba.

Mária miss Seatonnal, hölgyei legifjabb és legkedvesebbikével, lakosztályába vonult vissza. De alig állt be az éj, midőn a királynőt, ki éppen nyugalomra akart térni, valami különös, ablaka alól fölhangzó zene lepte meg.

Ijedten ragadta meg miss Seaton kezét és aztán mindketten, a rémület kifejezésével arcukon, figyeltek.

Fülsértő, kellemetlen zene volt dudákkal és háromhúros hegedűkkel. E dissonáns hangok az

éj csendjében kétszeresen rosszul hatottak a hallgatóra és valami félelmes érzést keltenek.

Egyszerre ének is hangzott föl. Éles és hamis hangokból álló kar kezdte az 51-ik zsoltárt:

«Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?»¹ és egy másik, nem kevésbé disharmonikus kar felelt rá:

«Tota die iniustitiam cogitavit lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum».²

Halotthalványan kapaszkodott a királynő miss Seaton karjába és reszkető hangon suttogta:

— Ők azok Seaton, ők azok!

— Kik? kérdezte Seaton ép oly rémülten, mint maga a királynő.

— Az én ellenségeim, nem hallod? Ez a lázadók első ordítása.

És a királynő nem csalódott. A protestáns papok élükön a rettenetes Knox-al, 5—600 fanatikust gyűjtöttek maguk köré, akikkel ezen éjjeli zenét rögtönözték Mária ablakai alatt. Mint egy fenyegető követelést énekelték a katolikus királynőnek Dávid király eme zsoltárát.

¹ «Mit dicsekszel a gonoszságban, ki hatalmas vagy az igaztalanságban?»

² «Napestig hamisságot gondolt nyelved; mint az éles borotva, álnokságot cselekedtél.»

III FEJEZET

Egészen a hajnal pirkadásáig tartott a borzasztó szerenád. Mária ezalatt gondolkodhatott ama probléma fölött, mely elé őt úgy a politikus, valamint a vallásos skót, lázadó protestánsok állították: lemondás a trónról, vagy hitehagyás.

Jámborsága és büszkesége föllázadt e szégyenteljes föltevések ellen. Hitének egész erejével és ama méltósággal, melyet a korona kölcsönzött számára, megfogadta e szomorú holyroodi éjszakán, hogy akár mint királynő, akár mint katolikus egy szemernyit sem enged. Elszánt bátorsággal lép a küzdelem útjára, ha az mindjárt a vértanú-halálba vezetné is.

A következő nap szombat volt.

Alig kelt föl a királynő, máris rendeletet adott ki, hogy előkészületeket tegyenek másnapra a holyroodi kápolnában tartandó szentmisére, melyen a királynő katolikus szolgaszemélyzetével együtt résztvesz.

Hogy ezen parancs egész horderejét fölfoghassuk és kellőképen megbecsüljük a királynő bátorságát, tudnunk kell, hogy a Knox által befolyásolt országgyűlés Mária távolléte alatt elrendelte a katolikus klérus és kultusz elnyomatását és mindazokat, kik szentmisét mondtak vagy hallgattak, egyrészt jószágaik elkobozásával, másrészt száműzetéssel és halálbüntetéssel fenyegette.

Ily körülmények közt a kiadott parancs Edinburghban nagy mértékben felbőszítette a protestánsokat.

A papok a szószékről szórták fenyegetéseiket. Knox nyilvánosan kijelentette, hogy szívesebben látna tízezer ellenséget kikötni Skócia földjén, minthogy ott egyetlen egy misét mondjanak. És a fölizgatott közönség a következő kiáltással vonult mindenfelé:

— Nem tűrjük el országunkban másodszor is e bálvány-szolgálatot!

Reggel 8 órakor, egy órával a szentmise kezdete előtt, a leggonoszabb fanatikusok serege fogta körül Holyrood őrségét és ordítva nyomult be a nagy udvarba.

Élükön volt a kegyetlen Lindsay lord, durva bőrmellényben, továbbá Tyff és sok más kisebb tekintélyű nemes. És mindannyian iszonyú vádakkal illették a katolikus papokat, bálvány-szolgáknak nevezték és halállal fenyegették őket.

E pillanatban ébredt föl Máriában először ama nyugodt egykedvűség és nemes bátorság, mely többé életének számos viszontagsága közepett sohasem hagyta el.

A félelem vagy nyugtalanság legkisebb jele nélkül, a meghatározott időben távozott lakosztályából, hogy szentmisére menjen és az udvarra vezető nagy ajtón át belépett a kápolnába.

Utána haladt két káplánja, már nem oly egykedvűen, mint a királynő, majd az udvarhölgyek következtek. A harcosokból, nemesekből vagy apródokból álló kíséret teljesen hiányzott.

A tömeg dühét egy pillanatra bámuló csend váltotta föl és a királynő kíséretével zavartalanul léphetett a kápolnába.

De alig zárult be mögöttük az ajtó, midőn, mint

csendes idő után a vihartól fölkorbácsolt tenger, újból, fokozott erővel tört ki a nép dühe.

A láрма egyre növekedett, a fenyegetések sokszorozódtak s néhányan a merészebbek közül megkísérlették betörni az ajtót.

Ekkor azonban egyszerre, mintha az égből hullott volna alá, vagy a pokol vetette volna föl mélyéből, egy férfiú lépett elő. Kezében fölemelt karddal, a kápolna ajtaja és a tömeg közé állott.

Körülbelül 30 éves lehetett és vonásai, bár férfiasabbak és élesebb metszésűek voltak, mégis Stuart Mária rendkívüli szépségére emlékeztettek. Rövid mellényt, fekete bársony térdnadrágot és felhajtott karimájú, drága csattal ékesített kalapot viselt. Fegyverei egy övébe dugott nagy tör és Ferrara Antal valódi pallosa voltak. Ez utóbbival igyekezett feltartóztatni a bőszült tömeget.

A fellépés merész volt ugyan, de ez a példátlan határozottság biztosította a sikert. Megpillantásakor a zendülők visszahökkentek és tiszteletteljes tartózkodással maradtak állva, mint valami tünemény előtt.

— James lord, James lord! — mormogták köröskörül.

És a dühös ordítózást várakozásteljes csend váltotta föl.

Ez a férfiú, V. Jakab és Erskine Margit fia s így a királynő féltestvére, a népnek valóságos bálványa volt.

James lord, származása dacára egyáltalában nem támogatta a katolikus vallást és a legkevésbé sem védelmezte testvére szent jogait. Sőt ellenkezőleg, a Knox-párt legbefolyásosabb és legfanatikusabb hive volt és egyike ama gonosz, alávaló árulóknak, akik a szerencsétlen királynőt romlásába sodorták.

Ez időtájt azonban, politikája érdekében meg kellett nyernie testvére bizalmát. Ezért, bár joggal félhetett, hogy tetteivel Knox haragját vonja magára, mégis igyekezett lehetővé tenni, hogy a királynő gyakorolhassa azt a vallást, melyet ő gyűlölt és elhagyott.

Már pusztá megjelenése elég volt a lázadók lecsillapítására. Majd szóval sikerült meggyőznie a kevésbbé fanatikusokat arról, hogy ezidőszerint még nem tanácsos zavarni a királynőt áhitatgyakorlataiban.

James lord nagyobb politikus volt, mint fanatikus. Knox ellenben, ki elsősorban fanatikus volt, nem fogadta el a megokolást és a következő, latinból szószerint fordított levelet intézte Calvinhoz:

«A királynő megérkezése hátráltatott minket tervünk nyugodt kivitelében. Már három nappal visszatérése után ujólag megkezdődött a szentmise bálványszolgálat. A komolyabb, számottevő férfiak közül többen fölemelték ez ellen szavukat, amennyiben hangoztatták, miszerint nem engedhetik meg nyugodt lelkiismerettel, hogy ez ország, melyet az Ur szavának erejével megtisztított az idegen bálványszolgálattól, most ismét profanizáltassék.

Mivel azonban hitsorsosaink nagyobb része másképen gondolkozik, az istentelenség ismét győzedelmeskedett és napról-napra nyer hatalomban és tekintélyben. Azok, akik így cselekedtek, azzal védelmezik eljárásukat — s az isteni ige hirdetői is így vélekednek — hogy nem szabad a királynőt akadályoznunk vallása gyakorlásában és hogy e tekintetben te magad is igazat adtál nekik.

Én harcolok e vélemény ellen, mert helyte-

lennek tartom. De már oly erős gyökeret vert, hogy csak az esetben léphetünk föl ellene eredményesen, ha te magad biztosítasz, hogy e kérdés valóban fölvetetett egyházunk előtt és testvéreink ily értelemben válaszoltak reá.

Bocsáss meg, hogy ily gyakran terhellek, de kivüled nincs senkim, kivel aggodalmaimat és gondjaimat közölhetném. Minden kerülgetés nélkül megvallom neked, atyám, hogy a mai napig nem hittem, mily nehéz küzdeni az álszenteskedés ellen, ha az a jámborság álarca alá rejtőzik. Sohasem féltem a becsületes ellenségtől és állandóan, a szorongattatások dacára is, győzelmet reméltem.

A királynő fivére, Jakab (James lord) üdvözlétét küldi neked. Ő az egyetlen, aki szembeszáll az udvaroncok közt lábrakapott istentelenséggel: mindazonáltal már őt is befolyásolták azok, kik visszariadnak a bálványszolgálat erőszakos szétrombolásától.

Egész egyházunk üdvözlétét küldi neked és bizik imáid erejében. Jézus, a mi Urunk, tartson meg még sokáig egyházad számára. Amen».

Mielőtt még Calvin felelt volna Knox levelére, ez már újból vad fenyegetéseket bocsátott ki a királynő megfélemlítésére, aki erre kénytelen volt nyilvánosságra hozni az új egyház elleni terveit.

A királynő ünnepélyes bevonulására Edinburghba, szeptember 2-ik napját tüzték ki. És Knox, egyetértve a város tanácsával, mely kizárólag protestánsokból állott, elhatározta, hogy ezt a kedvező alkalmat nem fogja elszalasztani.

Nagy előkészületek történtek az ünnepélyre és a város 4000 shillinget szavazott meg a költségekre. Az egész Calle Major (Canon-Gate), mely már akkor Európa egyik legnagyobb, legszéle-

sebb utcája volt és még most is az, művészileg feldisznított. Továbbá álarcos játékokat és színelőadásokat rendeztek, melyeket kimagasló helyeken fölállított tribünökön mutattak be a közönségnek. Mindez azonban alapjában véve nem volt egyéb, mint rettenetes fenyegetés a királynő ellen. Iszonyú büntetéseket mutattak be, melyekkel Isten sújtja, a szentírás szerint, a bálványimádókat.

Az utca végén, szemben a Holyrood palotával, a legiszonyatosabbat mutatták be, amit csak kieszelhettek: egy katolikus pap misézik s éppen mikor a Szentostyát akarja felemelni, a pokol lángjai elnyelik őt.

Az ünnepélyt megelőző éjszakát a királynő a kastélyban töltötte, reggel pedig nagy pompával a városba vonult. Lilabársony menyezet alatt haladt, körülvéve a birodalom legelőkelőbbjeitől és Edinburgh leggazdagabb s legtekintélyesebb polgáraitól.

A kapunál — mely akkoriban Canon-Gate bejáratát képezte — a város tanácsa és a fanatikus Knox várta papjaival.

Itt egy óriási zöld lombokkal és virágokkal ékesített diadaliv állott. Közepéből éppen amidőn a királynő szemben állt vele, művészi kivitelű ezüst felhő bontakozott ki s abból egy hatéves gyermek lépett elő. Egy égből szállott angyalt kellett ábrázolnia s valóban annak is látszott.

Az angyal ezüst lapot tartott kezében s azon nyújtotta át a királynőnek Edinburgh kulcsait, melyek egy biblia és egy zsoltároskönyv között feküdtek.

A királynő azonnal megértette, mit jelentenek a protestantizmus e szimbolumai és hogy mit kívánnak tőle, midőn azokat a koronáért és a skótok meghódolásáért cserébe átnyújtják.

Azonban anélkül, hogy csak egy pillanatig is habozott, vagy a legkevésbé is veszített volna méltóságteljes magatartásából, mintegy becézgetésül megjelölte a gyermek homlokát a kereszt jelével és fölvette a lapról a kulcsokat. A bibliát és zsolttáros könyvet azonban ott hagyta.

Egy pillanatra nyomasztó csend állott be. Knox övéivel együtt visszavonult, mert most már tudták, hogy a királynő elfogadta a kihívást.

IV FEJEZET

Igy kezdődött Mária öt esztendei uralkodása, mely alatt ellenségei elkeseredett kegyetlenségükben mindent elkövettek, hogy a szerencsétlen királynőt romlásba dönthessék. A leggonoszabb rágalomokkal illették, amiket becsvágyukban és vallásgyűlöletükben csak kitalálhattak.

Csudálatos, hogy a rágalom valóban a bölcsőtől a sirig követte Máriát.

Alig volt hét hónapos, midőn az angol protestánsok, — csakhogy meggátolhassák VIII. Henrik szándékát, ki már akkor el akarta őt jegyezni fiával — azt híresztelték róla, hogy nyomorék, szörnyszülött. Az özvegy királynő, Lotharingi Mária nem állhatta másképen útját e rágalomnak, mint hogy a kisdedit teljesen levetkőztetve megmutatta az angol követeknek.

Skóciába való visszatérte után négy évig szünetelt a rágalom. Úgy a katolikus, mint a protestáns történetírók dicsérik Mária okosságát, helyes ítélőképességét, melynek minden kínálkozó alkalmommal tanujelét adta.

Csak azt vetik szemére egyes protestáns történetírók, ami előttünk legfőbb érdemét képezi s amit magatartásában mintaszerűnek nevezünk. «Egyetlen egyszer sem akart meghallgatni — mondja Robertson — protestáns papot. Soha egy hajszálnyt sem engedett a katolicizmus iránti

hűséges ragaszkodásából és a katolikus egyháznak megalkuvást nem tűrő elveiből, amelyek akkor a körülmények folytán még szigorúbbaká váltak.»

Mária több ízben biztosította barátait, hogy mindent megtesz, ami csak erejéből telik, hogy a katolikus vallást ismét nagyobb tekintélyre emelje. És valóban bámulatra méltó ügyességgel került el 1560-ban amaz országgyűlési határozat megerősítését, mely a protestánsok előnyére szólt.

Nemsokára azonban közeledett az az időpont, melyben Skócia királynőjének férjét kellett választania, hogy a koronára utódokat biztosíthasson. Ez a körülmény természetesen a legnagyobb felindulásba hozta a birodalom összes pártjait és az európai udvarokat. Ez időtájban írta II. Fülöp római kiküldöttének, Pacheco biborosnak: «Most van az ideje, hogy tisztába jöjjünk azzal, miképen szolgálhatnánk legjobban és leghathatósabban a szent ügynek, melyet Skócia királynője is pártol. Mert magától értetődik, hogy miután minden más út el van zárva előlünk, ő képezi az egyedülit, melyen át vallásunk ismét bejuthat Angliába.»

II. Fülöp azután mindjárt fia, Don Károls herceg számára akarta megnyerni Mária kezét; Ferdinánd német császár Károly főherceg részére kérte azt; Medici Katalín, elrejtve gyűlöletét, fiával Anjou herceggel óhajtotta eljegyezni; az alattomos, Erzsébet pedig elég alávaló volt saját szeretőjét ajánlani férjül Skócia királynője s királyul alattvalói számára. E férfiú Darnley Róbert volt, a későbbi Leicester gróf, kinek az angol királynőhöz való szégyenletes viszonya már Európaszerte ismeretes volt.

Skócia királynője fölháborodva ez ajánlatokon, elhatározta, hogy alattvalóival egyetértve azt fogja férjül választani, akihez vonzalmat érez s aki legjobban megfelel országa érdekeinek.

És e kedvezőtlen pillanatban Mária Darnley lordot, Stuart Henriket, Lennox gróf és Douglas Margit fiát választotta férjül. Ez a Douglas Margit, Mária nagynénjének, Tudor Máriának Angus gróffal kötött második házasságából származott. Ily módon a jövődöbéli házastársak unokatestvérek voltak és Henrik már születésénél fogva törvényes örököse volt úgy a skót, mint az angol koronának.

A skót protestánsok James lorddal, a későbbi Murray gróffal és Knoxal élükön fellázadtak e választás ellen. Minthogy ugyanis Darnley lord katolikus volt, attól féltek, hogy ez a házasság jelentékeny előmenetelt biztosít Skóciában a katolikus vallás számára.

Erzsébet királynő haragja pedig, a tervezett egybekelés hírére, valósággal leirhatatlan volt. Okos-sága teljesen cserben hagyta őt zabolátlan szenvedélyességével szemben és elrendelte, hogy Lennox grófnőt, Darnley anyját, ki akkor Angliában tartózkodott, a londoni toronyba fogságba vessék, tekintet nélkül előkelő magas társadalmi állására, vagy a közeli rokonságra, amely hozzá fűzte.

Egyidejűleg gyorsan és titokban tanácsokkal látta el Skóciában időző miniszterét, Randolph Tamást, ki különben állandó kéme volt. Megparancsolta, hogy viszálykodást hozzon létre a protestánsok között és egyetértve Murrayval és Knoxal, azoknak ígérjen támogatást, kik segítségére lesznek Mária házasságának megakadályozásában.

A királynő ajánlatát nagy lelkesedéssel fogadták. Knox a maga részéről az új skót egyházat egyetemes tanácskozásra hívta egybe Edinburghba. Elrendelte ezúttal, hogy a hűséges edinburghi polgárok álljanak össze és nyujtsanak be a királynőnek egy folyamodást, melyben a szentmise el-

törlését kérik, nemcsak az egész birodalomban, hanem a Holyrood palotában is. Különben pedig köteleztessék minden skót alattvaló a protestáns szertartások végzésére.

Ez időben a királynő Perth-ben tartózkodott. Azért a gyülekezet küldöttsége ott kereste föl őt, hogy átnyujtsa a lázadás szelleme által tollba mondott és az edinburghiak fegyverére támaszkodó különös kérvényt, mely a leggyalázatosabb árulást rejtette magában.

Mialatt ugyanis Knox e követeléssel elterelte a királynő figyelmét, azalatt Murray és a protestáns lordok tervbe vették, hogy a Kinross-szorozhoz öröket állítanak, kik majd hatalmukba kerítik Máriát és Darnleyt, amidőn Perthből a Calendar-kastélyba, jöendő székhelyükre indulnak.

A lázadók azt tervezték, hogy Darnleyt megölik vagy mint foglyot Angliába küldik, Máriát Lochlevenbe zárják és Murrayt állítják a kormányzat élére.

A királynő azonban még idejében értesült szándékukról s azért, miután Knox követeit a legszívélyesebb fogadtatásban részesítette, korán és titokban elhagyta Perthet, 500 lovas kíséretében. Félelem nélkül haladt át a Kinross-szoroson, két órával az árulók elhelyezkedése előtt és nemsokára bevonult a Calendar-kastélyba, melynek akkori tulajdonosa Livingston lord volt.

Miután ily módon szerencsésen megmenekült a veszélytől, egybehívta alattvalóit Edinburghba és ő maga is személyesen megjelent a fővárosban, szilárdul eltökélve magában, hogy egyrészt véget vet a lázadásnak, másrészt amennyire csak lehet, siettetni fogja esküvőjét.

Július 22-én hozta el Dumblaunc püspök Rómából a házassághoz szükséges fölmentést s a királynő

még aznap elhatározta, hogy esküvőjét a következő vasárnap, 1565. július 29-én fogja megtartani.

E nap előestéjén a királynő Darnleyt hiteles tanuk jelenlétében királyi címmel ruházta föl, amit három királyi hírnök még ugyanazon este trombitaharsogás közt hirdetett ki Edinburghban.

A királynő nem akarta, hogy ez az esküvő, mely oly sok küzdelembe került, nagy ünnepélyességgel történjék, miért is az egész csendben, reggel 5 és 6 óra közt folyt le Holyrood kápolnájában.

A királynő a kitűzött órában Lennox és Athol grófok, továbbá más előkelőségek kíséretében jelent meg. Bő fekete bársony ruhát és nagy gyászfőkötőt viselt, hasonlót ahhoz, mely első férje, II. Ferenc temetésekor díszítette fejét.

Lennox és Athol grófok először őt, majd az új királyt vezették az oltárhoz. Ezután a pap felolvasta a harmadszori kihirdetést, a jegyző pedig kijelentette, hogy az egybekelők közt házassági akadály nem merült föl.

A szertartás megkezdődött és a gyűrűket kicserélték: Darnley három gyűrűt húzott a királynő ujjára, melyek közül a középső különösen értékes gyémántokkal volt díszítve.

A szertartás befejezése után mindannyian a királynő hálótermébe vonultak s kéréseikkel ostromolták, hogy vesse már végre le a gyászruhát és más, ez ünnepélyes alkalomhoz illőbb öltözetel cserélje azt föl. A királynő végül aztán őszinte fájdalom kifejezésével beleegyezett s megengedte, hogy a jelenlevők mindegyike kivehessen emlékül egy tűt ruhájából.

A királyi házaspár azután az előkelőségektől körülvéve együtt étkezett. A királynőnek Athol,

Sewer, Morton, Taver és Cranfoord grófok, a királynak pedig Eglington, Cassels és Glencairn grófok szolgáltak föl; e közben Holyrood ablakai alól a hírnökök trombitaharsogása hallatszott föl, a kívül álló néptömeg közé pedig valóságos arany és ezüst eső ömlött.

Ámde a királynő még ez ünnepélyességek közben sem feledkezett meg fivérének, Murraynak és a protestáns lordoknak árulásáról. Azért már három nappal esküvője után magához rendelte őket, hogy beszámoljanak magaviseletükről.

Miután első alattomos kísérletük Kinrossnál oly szégyenletesen meghiusult, Argyle grófságba vonultak vissza. S mivel ott a cselszövő Erzsébet anyagilag fölsegítette őket, uralkodónőjük parancsának teljesítése helyett most nyíltan fegyverhez nyúltak. A bátor és erélyes Mária azonban ekkor lázadás és engedetlenség miatt, jószágaik elkobozására és száműzetésre ítélte őket, s lordjai és hűséges alattvalói élén ő maga indult üldözésükre. «Mindig ott volt — mondja róla Robertson — csapata élén; mindig lovon, nyergén töltött pisztollyal. Bámulatra méltó kitartással tűrte el a háború viszontagságait és veszélyeit s képes volt katonáiba is ama bátorságot és elszántságot önteni, mely őt magát eltöltötte.»

Harci tervei a legnagyobb ügyességgel voltak készítve és oly elővigyázattal s e mellett bátorsággal keresztülvive, hogy a protestánsok kezdetben egyik várból a másikba üzelve, csakhamar kénytelenek voltak átlépni az angol határt és azon országban menedéket keresni, mely a katolikus vallás és annak buzgó követője, Mária királynő ellen örök ellenségeskedést esküdött.

V FEJEZET

Darnley szellemi képességei nem álltak összhangban külső előnyeivel. Inkább szépsége és szeretetreméltósága, mint szelleme és okossága miatt tetszett. Azonban a sok kitüntetés, melyben a királyné őt részesítette, míg végül a trónra emelte, annyira elbizakodottá tették, hogy azt kezdte hinni, miszerint neki mindenhez van joga és azért sürgősen követelte, ami még hiányzott.

Alig három hónappal az esküvő után már a «corona matrimonial»-t¹ követelte a királynőtől, ami nem egyéb, mint a királyi hatalomban, az uralkodói tevékenységben való osztozkodás joga.

Mária vonakodott kérését teljesíteni, amaz érthető okból, mert félt ily óriási hatalmat oly tehetetlen kezekbe helyezni; és Darnleynek e fölött érzett haragja majd oly nagy volt, mint csodálkozása.

¹ A corona matrimonial Skóciában jogot ad a királynő férjének arra, hogy a király címét viselje, saját arcképével ellátott érmeket verethessen és a királynővel együtt aláírhasssa a törvényes iratokat. Ezen jog erejénél fogva hűség-
esküt követelhetett alattvalóitól; az olyan rendelet, mely nem volt aláírásával ellátva, érvénytelen volt és hatalma bizonyos tekintetben teljesen egyenlő volt a királynőjével. Stuart Mária megadta ezt a jogot első férjének, II. Ferencnek házasságuk tartamára; Darnley azonban és azok, akik vele szöveteztek a Riccio elleni összeesküvésben, egész élete tartamára követelték azt.

Határtalan hiúsága annyira elvakította, hogy a királynő indokait nem ismerte föl. De másrészt látva ama nagy szeretetet, melyet a királynő irányában tanúsított, lehetetlennek tartotta, hogy vonakodásában állhatatosan kitartson.

Éjjel-nappal kielégítetlen becsvágya és sértett hiúsága közt ingadozva, azon szerencsétlen önámításban ringatta magát, mely később a legborzasztóbb következményeket vonta maga után. A korlátolt értelem önfejűségével és egy kicsinyes szív bosszúvágyával megmaradt ama véleménye mellett, hogy a királynő vonakodása, titkárának, Riccio Dávidnak befolyására és fondorkodására vezethető vissza.

Ez volt az első eset és az első személyiség, kivel nemcsak az akkori, de a későbbi időben is gyanúsították Skócia királynőjét.

Talán épen a költők, kikre mély benyomást gyakorolt Mária tragikus sorsa, voltak azok, kik többször akaratlanul is segítettek emlékéért léhaságokkal megszentelteleníteni. Ők voltak azok, kik az olasz Riccióból egy újabb kalandos troubadourt alkottak, ki lanttal vállain és üres zsebekkel jött a skót udvarba. A királynő meglátja őt, megszereti s azonnal szívének és birodalmának urává teszi, míg Darnleyt, törvényes férjét, háttérbe szorítja és nevetség tárgyává teszi.

Mindez igen érdekes tárgyat szolgáltatott volna egy regényhez vagy drámához, a történelmi tényekhez azonban semmi köze.

Igaz, hogy Riccio emlékeztetett némiképen a troubadourokra, de könnyelmű nem volt és szelmes még kevésbé. Kortársa, Blackwood, ki a skót udvarban való tartózkodása alatt benső barátságban volt vele, 1587-ben a következőképen nyilatkozik róla: «Akkoriban élt őfelsége udvárá-

ban a piemonti születésű Riccio Dávid titkár. Okos, tapasztalt és államügyekben jártas férfiú volt, kit úrnője csunya, barátságtalan külseje és idős kora dacára rendkívül nagyrabecsült. Ő ezért viszont hűséget és ragaszkodást tanúsított, s okosságán kívül még számtalan oly tulajdonsága volt, melyek kedvező világításba helyezhették egyéniségét».

Hasonlóképen beszél róla Gonaeus skót dominikánus is «Vita Mariae Stuartae» című könyvében: «Riccio Olaszország azon részéből származik, mely az Alpok lábainál húzódik végig. Előhaldott korú, rút külsejű ember volt, kit hűsége és okossága miatt Mária nagyon kedvelt és ez okból titkárává is tette őt».

Riccio, a történelmi, nem pedig a legendabeli Riccio, teljesen egyedül állott Mária oldala mellett, mint IV. Pius pápa titkos kiküldöttje. Azzal volt megbizva, hogy tőle telhetőleg támogassa a királynőt nehéz feladatában, mely a katolicizmusnak Skóciában való visszaállításában állott. Ez magyarázza meg a titokzatosságot, mellyel a királynő és az olasz körülvették magukat, a rágalmakat, melyeket rájuk szórtak s ama borzasztó halált, melyet a protestánsok készítettek elő számára, sikeresen fölhasználva Darnley példátlan butaságát.

Riccio Dávid egy turini muzsikusz fia volt és 1562-ben, tehát három évvel Máriának Darnleyvel való házassága előtt jött Skóciába, mint Moretto grófnak, a savoyai herceg követének komornyikja. Közte és a királynő közti összeköttetés következőképen jött létre: Mária szenvedélyes zenekedvelő volt és palotájában állandóan egy kitűnő zenekar és egy énekes négyes állott rendelkezésére. Midőn egy alkalommal hiányzott a basszus, Moretto gróf elküldte a királynőhöz komornyikját, aki rendkívüli zenész volt és igen jó basszus

hanggal birt. Ez időtől kezdve gyakran érintkezett a királynővel a nélkül, hogy azt bárki is rossz szemmel nézte volna. És mikor Moretto gróf visszatért Piemontba, Mária arra kérte őt, engedje át neki komornyikját. A követ szívesen beleegyezett és így Riccio a királyi udvartartásban maradt, még pedig ő felsége mellett Holyroodban, mint «valet de chambre».

Hátra van még az a kérdés: vajjon Riccio mikor Skóciába jött, csakugyan IV. Pius pápa megbízottja volt-e és vajjon zenei tehetsége s Morettónál való szolgálata mind csak komédia és ürügy voltak-e, hogy ily módon bejuthasson Skóciába és feltűnés nélkül közelíthessen a királynőhöz? Vagy mindez valóság lett volna és ő csak akkor kapta titkos megbízását, midőn ez eszközökkel már megnyerte Mária bizalmát?

Semmi bizonyosat nem tudunk e tekintetben, de azért inkább az első föltevéshez hajlunk, mert az az akkori forrongó idők jellegével igen jól összeegyeztethető. Nemsokára látni fogjuk, hogy miként közelített Máriához két V. Pius pápától kiküldött jezsuita, Hay Edmund és Derbischir Tamás, házalóknak öltözve. Később pedig Gradano Miklós, szintén jezsuita, épúgy mint Riccio, évek hosszú során át tartózkodott közelében, mint «valet de chambre» anélkül, hogy csak egy kortársa is sejtette volna a tényállást, vagy az akkori történetírók egyike megemlítette volna.

Bármint álljon is a dolog, annyi bizonyos, hogy Riccio — midőn Ranlet, Mária külföldi levelező titkára, 1564-ben visszatért Franciaországba — átvette e hivatalt s ezzel kilépett ama biztonságos homályból, mely eddig körülvette. Riccio azon volt, hogy a királynő belépjen ama szövetségbe, melyet Bayonneban a katolikus fejedelmek kötöl-

tek. Teljes erejéből támogatta Máriának Darnley-vel való házasságát, mely azért keltette fel rokonszenvét, mert Darnley katolikus volt. Mikor azt látta, hogy a lázadó protestánsok kénytelenek Angliába menekülni, s Mária V. Pius pápa és II. Fülöp király által támogatva diadalmaskodik, elérkezettnek látta az időt, hogy hozzáfogjon a katholicizmusnak Skóciában való visszaállításához. Rábirta a királynőt, hogy március 7-ére egybe-hívja az országgyűlést és hogy a nagy munkához való előkészületül ismét megadja a katolikus püspököknek a lordi méltóságot, mellyel a vallási forradalom előtt is birtak.

VI FEJEZET

A szerencsétlen véletlen úgy intézte a dolgokat, hogy a boszúvágyó Darnley ép ezen pillanatot találta alkalmasnak, ama büntény véghezvitelére, mely alapjául szolgált a boldogtalan királynőre zúduló sorscsapásoknak. A becsvágyó Darnley, még mindig abban a hitben, hogy a királynő Riccio befolyására tagadja meg tőle a királyi jogokat, elhatározta, hogy gyilkos merénylettel teszi ártalmatlanná ezt az embert.

Közölte tervét unokaöccsével Douglas Györggyel, Augus gróf törvénytelen gyermekével. Vakmerő, mindenre képes férfiú volt ez, aki a maga részéről titkos összeköttetésben állt Ruthwen és Lindsay lordokkal, valamint Morton gróffal, kik mindannyian buzgó protestánsok és az elmenekült lázadókkal szoros érintkezésben voltak.

Szigorú titoktartás mellett jöttek össze, hogy Darnley közölje velük terveit és kívánságait. Minden irányban segítséget, támogatást ígértek számára és így csakugyan sikerült ez alattomos embereknek kitudni e becsvágyó ifjútól ama tervek titkát, melyeket Mária és Riccio kovácsoltak a protestantizmus elhatalmasodásának meggátlására.

Világosabb bizonyíték már nem lehetett volna: Darnley maga intézett a királynővel egy iratot V. Pius pápához és II. Fülöphöz és hozzá érkezett a válasz is.

Nagy volt a protestánsok megütközése, akik nem akarták elszalasztani a Darnley ostobasága és meggondolatlansága által nyújtott kedvező alkalmat. Összeköttetésbe léptek Edinburgh presbiter papságával, Knox és Traiggal, továbbá az Angliába menekült lázadókkal és mindazokkal, kik itt-ott elrejtőzve a birodalomban tartózkodtak és azután összeesküvést szerveztek, melynek élére Morton grófot állították.

Tervük oda irányult, hogy Ricciót megölik, az országgyűlést, mely éppen készülöben volt, feloszlatták, a királynőt elfogják, Darnleynek megadják a királyi jogokat és a kormányzás élére Murrayt állítják.

Nagyobb biztonság kedvéért két határozatot hoztak, melyek felbonthatatlan szövetséget alakítottak Darnley és elvtársai között. Az első okmányt Morton, Ruthwen és Darnley irták alá. Ez utóbbi kifejtette, hogy miután látja, mily gonosz emberek hálózzák körül és csalják meg a királynőt, köztük különösen egy Riccio Dávid nevű olasz, elhatározta, hogy az előkelőség és néhány más férfiú támogatása mellett hatalmába ejti a birodalomnak ez ellenségét és az esetben, ha ellenállást tanúsítana, meg is öleti. Ezenkívül hercegi szavával kötelezte magát, hogy palotájában személyesen fogadja társait és a királynő jelenlétében védelmezi és oltalmazza őket.

A második okmányt Murray gróf, Argyle, Glencairn és Rothes irták alá, megígérve a maguk és a többiek nevében, hogy Darnleyt támogatni fogják az igazságos küzdelemben, barátainak barátai, ellenségeinek ellenségei lesznek, a fejedelmi jogokat megszerzik számára, továbbá fenn fogják tartani a protestáns vallást és megsemmisítik mindazokat, kik ellenségekként útjukba állanak.

Darnley továbbá azt is megígérte, hogy Murray-nak és a Lordoknak teljesen megbocsát, minden — lázadásuk miatt — ellenük indított üldözést beszüntet és visszaadja nekik összes előbbi méltóságait és birtokaikat.

Ezt a gonosz tervezetet 1566. március 1-én irták alá és a bűntény kivitele napjául egy szombati napot, ugyanazon hónap 9-ikét tüzték ki.

VII FEJEZET

Végre elérkezett a szombat, március 9-ike, mely a skót történelem egyik legborzasztóbb napjává vált. Épen nagyhét volt, a presbiteri egyház nagy böjtje, mely a protestánsok nagy részét Edin-burghba vonzotta. Knox és Traig feladatukul tűzték ki, hogy előkészítik a népet a történendőkre, miért is lelkesítő, izgató beszédeket tartottak. Beszéltek Oreb és Zeb meggyilkoltatásáról (Birák könyve VIII. 25.), a Benjamin törzsbeliék felkon-coltatásáról (u. o. XX. 41.), Ámánról (Esth. VII. 10.) és más hasonló — a szentírásból vett — véres eseményekről, továbbá ama büntetésekről, melyeket Isten azokra bocsát, kik az ő választott népét üldözik. Mindez pedig arra szolgált, hogy a vak-buzgó lelkekkel megértessék, miképen kell viselkedniök Skóciában, Izrael népének ellenségeivel szemben. Izrael népe: a presbyteri egyház, annak ellensége pedig a szerencsétlen Riccio volt, aki mit sem tudott az őt környező veszélyről. Fegy-vertelenül s anélkül, hogy magát legkevésbé is védelmezhetne volna, esett ellenségeinek kezeibe.

Szombaton este, amint a sötétség beállt, azon-nal hozzáfogtak merényletük előkészületeihez. Morton, Ruthwen és Lindsay, 200 fegyveres emberrel a holyroodi palota felé indultak. Mély-séges csendben, a legkisebb feltűnés nélkül érték oda s kettesével, különböző kapukon át léptek be.

A palota belső udvarába jutva, Darnley lakosztálya körül csoportosultak, mely a királynőé alatt volt; a két emeletet titkos lépcső — mely még ma is látható — kapcsolta össze egymással.

Darnley előbb étkezett mint rendesen s azután várta az összeesküvőket, hogy fogadhassa őket. A királynő — aki akkor hatodik hónapban hordta szíve alatt a későbbi, mint skót király VI. és mint angol uralkodó I. Jakabot — nem jól érezte magát; lakosztályát nem akarta elhagyni s azért estebédjét egy, a hálósobájához csatlakozó, de különben félreeső kis szobában szolgáltatta föl. E szobából egy ajtó a mellette lévő kis szalonba nyílt s innen vezetett a már említett lépcső Darnley lakosztályába.

Mária asztalánál étkezett természetes testvére,¹ Argyle grófnő, Riccio, a holyroodi prelatus és a testőrség kapitánya, Erskine Arthur.

A királynő háttal a hálósoba felé ült, mellette Argyle grófnő s vele szemben Riccio. Ez utóbbi vörös bársony köpenyt viselt, ez alatt pedig prém-mel szegélyezett damaszt öltönyt és drágakövekkel ékesített nagy gallért, mely a későbbi csetepatéban, a résztvevő előkelő urak szégyenére, nyomtalanul eltűnt.

Nyolc órakor Darnley lépett be a hálótér ajtaján, mosolyogva támaszkodott a királynő székeire, aki lépteit hallva gyorsan hátrafordult. Erre Darnley hozzáhajolt és valósággal Judás csókot nyomott a homlokára. Majdnem ugyanazon pillanatban lépett be lord Ruthwen, állig fölfegyverkezve, halotthalványan, elváltozott vonásokkal,

¹ Holyrood parancsnoka, Jakabnak és Elphingston Eufemiának gyermeke: Stuart Róbert lord, Máriának természetes fivére volt.

részben az őt kinzó betegségtől, de másrészt a lelkiismeretfurdalásoktól elgyötörve, melyek minden bűntény előhírnökei. Utána jöttek: Douglas György, Car András és Bellenden Patricius pisztolyokkal és rövid skót törökkel felfegyverkezve.

A királynő meglepetve e különös berontástól, rosszat sejtve, fordult lord Ruthwenhez:

— Mit jelent ez mylord? Ki engedte meg önöknek, hogy ily késő időben lakosztályomba lépjenek?

Mire lord Ruthwen, Riccióra mutatva, szemtelen nyugalommal válaszolt:

— Felsőged meg fogja nekünk engedni, hogy ezt a Dávidot, aki már túlságos régen tartózkodik e termekben, végre eltávolítsuk innen.

Riccio elhalványulva, de látszólag még nyugodtan, föl akart emelkedni helyéről, a királynő azonban visszatartotta őt, miközben a következő kérdést intézte Ruthwenhez:

— Milyen vétséget követett el?

— A legsúlyosabb vétket — válaszolta a lord — amelyet felséged és királyi férje, valamint az egész nemesség és nép ellen elkövethetett.

A királynő nem kívánt többet hallani. Megparancsolta lord Ruthwennek, hogy távozzék lakosztályából s hozzátette, miszerint Skóciának van törvényszéke, mely majd ítélkezhetik Dávid fölött, ha az csakugyan vétkezett.

Lord Ruthwen azonban, mintha e szavak nem is hozzá lettek volna intézve, megragadta Ricciót gallériájánál fogva; ez ügyesen kiszakította magát támadója kezéből s e szavakkal rohant a királynőhöz: *Madama, io sono morto! Giustizia! Giustizia!* (Asszonyom, végem van. Igazságot! Igazságot!)

Eközben földöntötte az asztalt és iszonyú zür-

zavar keletkezett. A szerencsétlen belékapaszkodott Mária ruhájába, folytonos giustizia, giustizia! kiáltásokkal. Kétségbeesett tehetetlenségében a királynő is kiáltozni kezdett s megkísérelte őt testével földözni, mialatt a gyilkosok részint Riccióra, részint a királynőre szegezték pisztolyaikat és tőrüket. Erre Darnley hátulról átfogva, magához ölelte a királynőt és pedig oly erővel, hogy az nem védelmezhetette tovább Ricciót s egy erőszakos mozdulattal ruháját is kiszakította titkárának görcsösen összeszorított ökleiből.

A szerencsétlen Ricciót ekkor vörös bársony köpenyének gallérjánál fogva kivonszolták a hálószobán keresztül a legközelebb fekvő szobába.

Ott várták már Morton, Lindsay és a többi összeesküvők, kik egész éjen át őrizni akarták őt Holyroodban, hogy azután másnap végezzenek vele. Douglas György azonban Darnley törével kezében reárohant, azt mellébe szúrta s felkiáltott:

— Ez a király tördöfése!

Erre mindannyian reárohantak s 56 törszúrást ejtettek rajta. Azután lehurcolták a haldoklót a Darnley lakosztályába vezető lépcsőn s egy ablakon át a négyszögű udvarra dobták.

VIII FEJEZET

Ha a királynő hősi bátorságának nem is sikerült Ricciot kiszakítani gyilkosainak kezéből, de határozottsága és erélyes fellépése segítségével legalább az összeesküvők további terveit volt képes megghiusítani. E hosszú borzalmas éjszaka alatt fogva tartották őt hálótermében, még a kíséretét képező hölgyeket sem bocsátották közelébe.

Morton és Lindsay a palotát őrizték és csak Darnley maradhatott mellettük. A királynő oly jól tudott uralkodni magán s igazságos felháborodását oly ügyesen palástolta el, hogy már két nap alatt képes volt Darnleyt, kire nehéz teherként súlyosodott elkövetett bűntette, jobb kedvre hangolni s újból a maga részére nyerni, úgy hogy az hajlandó lett vele Dunbarba költözni. Hétfőn kora reggel lóháton hagyták el a csendes Holyroodot; csak a testőrség kapitánya kísérte őket.

Az összeesküvők meglepetése és felháborodása Darnley ellen határtalan volt. Szinte fejüket vesztették a királynő haragjától való félelmükben s a legtöbbszörnek — köztük Morton, Ruthwen és Lindsaynak — nem akadt sürgősebb dolguk, mint magukat angol határon belül biztonságba helyezni.

A királynő kezdetben szilárdul meg volt győződve, hogy Darnley csak fiatalos tapasztalatlanságában s Douglas György gonosz befolyása következtében vállalkozott e borzalmas bűntényre,

de csakhamar meggyőződött az ellenkezőről. A menekültek ugyanis úgy boszulták meg magukat az áruló Darnleyn, hogy az általa március 1-én aláírt iratokat, melyeket Morton gróf előrelátólag magánál őrzött, megküldték a királynőnek.

Csak most ismerte föl Mária Darnley teljes alávalóságát és az az óriási szakadék, mely e borzasztó fölfedezés pillanatában nyílt meg a házastársak között, áthidalhatatlanná vált. Miután most már csak egy becsvágyó, hálátlan, utálatra méltó gyilkost, vallásának, királynőjének és feleségének árulóját látta Darnleyben, már pusztá jelenléte is gyűlöletes volt előtte. Fájdalma oly nagy volt, hogy valószínűleg ez képezte ama fájdalmas májbaj csiráját is, mely a királynőt haláláig kinozta. Nem sokkal ezután írta Du Croc francia követ a glasgowi érseknek: «A királynő nem jól érzi magát; azt hiszem, valami bánat emészti, mert folytonosan e szavakat hangoztatja: «Szeretnék meghalni!»

A királynő, aki már közel állott lebetegedéséhez, elhatározta, hogy edinburghi palotájába vonul vissza, mert ott nagyobb biztonságban érezte magát s az ott tartózkodás egészségére is jótékonyabb befolyással volt. Ide követte őt Darnley, kinek életében sivár üresség állott be, amint azt egy-egy nagyobb szerencsétlenség szokta magával hozni. Vele jött még Bothwell gróf, Jaime Hepburn, Trockmorton, Skócia legveszedelmesebb férfija, aki csak kedvező pillanatra várt, hogy becsvágyának és merészségének hatalmas szárnyait kibonthassa.

És itt, a királynő szemei előtt kezdődött e két ember közt ama egyenlőtlen küzdelem, melynek végcélja nem Mária szívének, hanem hatalmának és koronájának meghódítása volt.

Darnley alig volt 21 éves. A szó teljes értelmében gyermek volt még; ámbar romlott, gonosz, de mégis csak gyermek. Bothwell ellenben már 36-ik évéhez közeledett, a rideg számítás korához, melyet nem szépítenek és nemesítenek meg hatalmas szenvedélyek.

E befolyásolható gyermek és e romlott férfiú között állott Mária. A protestánsoktól vádolva, a lázadóktól üldözve, Darnleytől, mint királynő s mint feleség egyaránt elárulva s megcsalva, hizelgett női hiúságának és királynői méltóságának az a lovagias tisztelet és alárendeltség, melyet Bothwell tanusított irányában s melyet mindeздеig hiába keresett a közönséges, nehézkes skót lordoknál.

Ily körülmények között nem csodálhatjuk, hogy minél inkább vesztett nála Darnley a becsülésben és bizalomban, annál inkább nyert Bothwell mindkettőben és nemsokára ijesztő mértékben kezdte őt befolyásolni.

Darnley ismét neveletlen gyermek módjára viselkedett, aki makrancoskodik, ha tanítója megfenyegeti. A Mária által felajánlott válasra durva, kíméletlen modorban válaszolt. Majdneim kizárólag a vadászatnak élt. E mellett durva szenvedélyek kerítették hatalmukba, így többek között az iszákosság is. Kedélyét visszataszító egoizmus járta át. Végül már azzal is fenyegetődött, hogy elhagyja Skóciát. Előbb azonban levelet intézett a pápához, valamint a spanyol és a francia királyhoz, amelyben esküvésekkel bizonyítja a katolikus vallás iránti hűségét, s törhetetlen ragaszkodását — amelyet két hónappal előbb eladott a protestánsoknak — Máriát pedig azzal vádolja, hogy elhanyagolta Skóciában a katolicizmus visszaállítására irányuló intézkedéseket.

Darnley hamis vádaskodása azonban egyik

királyi udvarban sem, de legkevesébbé Rómában talált hitelre.

A királynő továbbra is fentartotta a pápával és II. Fülöppel, a még² Riccio életében létrejött összeköttetést, sőt annyira ment buzgalmában és merészségében, hogy kész volt fogadni Edinburghban a pápa követét, aki majd annak idején megkeresztelheti újszülött gyermekét.

Eközben Darnley levelei kellő értékükre szállítottak alá a megfelelő udvarokban és részben indító okai voltak annak, hogy a pápa siettetze Laureo Vince bibornok, akkoriban mondovii püspöknek utazását. A püspök két angol jezsuita, Hay Edmond és Derbischir Tamás atyák kíséretében, a pápa útmutatásaival ellátva, indult Skóciába, Mária tánogatására.

Igy álltak a dolgok, amikor 1566. június 19-én a királynő egy kis hercegnek adott életet, aki később Skóciában a VI., Angliában az I. Jakab nevet viselte. Mária azonnal elküldte Melville Jakabot az angol királynőhöz, hogy neki a fontos ujságot hírül adja. S ami erre következett az — Melville emlékiratai nyomán — hosszas leírásoknál és kimerítő tanulmányoknál mélyebb betekintést enged Erzsébet lelkületébe.

Mikor Melville Londonba érkezett, Erzsébet Greenwichben, szülővárosában s egyszersmind legkedvesebb helyén, tartózkodott. A követ tehát idejött; a hírneves Cecil Guillermo államtitkár kísérte, aki őt a királynő távollétében fogadta is.

Azon este a greenwichi palotában nagy ünnepélyt tartottak. Az angol udvarnál akkoriban uralkodott fény és pompa elárasztotta az estélyt. A királynő, mint szenvedélyes táncosnő, maga is résztvett az egyik legnehezebb s akkor divatos spanyoltáncban, amely «la gallarda» nevet viselt.

Erzsébet már 34-ik életévén is túl volt s rútsága napról-napra növekedett. Vöröses haja, kicsiny szemei, fekete fogai és előre álló orra volt; meztelen nyakán, szokása szerint a térdszalagrendet viselte s arany koronájától cipőjéig drágakövek borították.

Cecil fölhasználva az egyik szünetet, a királynőhöz férkőzött s tudatta vele a Melville által hozott hírt. És az a határtalan irigység, ami erre előntötte az öregedő leány szívét, egy pillanatra minden női szeméremérzést és királyi diplomáciát kiölt belőle. Rémületes kiáltással, fuldokolva rogyott a legközelebbi székbe, s amidőn udvarhölgyei ijedten kérdezték fölindulása okát, ő a természetében rejlő despotikus durvasággal válaszolt:

— Hát nem tudjátok, hogy Skócia királynője fiút szült, míg én csak terméketlen fa vagyok?

Ez a kinos jelenet természetesen megszakította a mulatságot s a királynő egész éjjel azon iparkodott, hogy kitörő fájdalmát legyőzze. És másnap reggelig annyira magához tért ijedségéből s irigységét annyira sikerült leküzdenie, hogy Melville a legnagyobb szívélyességgel üdvözölte, meghallgatta a herceg születéséről szóló hiradást, örömet nyilvánította s azonnal megbizta Killgrewo Henriket, hogy adja át szerencsekivánatait a skót királynőnek. Egyszersmind abbeli kérését fejezte ki, hogy az újszülött keresztanyja lehessen és a szertartásra helyettesül Argyle grófnőt nevezte meg. Ugyanakkor külön követet is küldött Skóciába, Bedford marquis személyében, hogy az átadja a keresztfiának szánt fejedelmi ajándékot, egy aranybafoglalt keresztelőedényt.

Erzsébet ezen intézkedései a pápa követét arra birták, hogy Párisban maradjon. Nem lett volna ugyanis tanácsos megsérteni az angol királynőt éppen akkor, amikor Máriának és fiának a trónra

való jogosultsága forgott kockán. De különben is okosabbnak látszott nem ingerelni őt, mivel egyik követé révén már tudomására jutott, hogy tervbe van véve az egyházból való kiközösítése.

A keresztelés Stirlingben történt óriási fénnnyel és teljesen a katolikus egyház szertartása szerint. St. André érseke hintette a jövődő skót király homlokára a szentelt vizet. Darnley, aki továbbra is hú maradt neveletlen, makrancos gyermekszerepéhez, nem vett részt fia keresztelőjén s az ezt követő ünnepségek tartama alatt el sem hagyta lakosztályát.

Bothwell ezalatt igyekezett a körülményeket saját javára értékesíteni. Rövid időn belül sikerült is neki megnyernie a királynő bocsánatát a Riccio haláláért felelős, Angliába menekült főurak részére. Kivételt csak Douglas György képezett, aki az első tördőfést adta a szerencsétlen titkárnak és Car András, aki pillanatnyi felhevülésében pisztolyt a királynő mellének szegezte.

Az összeesküvők visszatérése jelentékeny aggodalmat okozott Darnleynek. Rettegett egykori társainak boszújától, mivel elárulta őket, de különösen Bowthelltől félt, akit teljes joggal leghatalmasabb és legmerészebb ellenfelének ismert. Az a gondolat, hogy ellenségei talán életére törnek, teljesen hihozta őt sodrából s azért végső kétségbeesésében Glasgowba menekült édesatyjához, Lennox grófhoz. Ott azután nemsokára komolyan megbetegedett. Az emberek, amint az már ilyen körülmények között szokásos, azonnal mérgezésről beszéltek, míg végül kitűnt, hogy az egész nem más, mint egy nagyobb mértékű kanyaró.

Darnley szökése — bár ez úgy Skóciában, mint a többi udvarokban fokozta a rokonszenvet Mária iránt — mégis nagyon elkeserítette a királynőt és

Bothwell diadala már teljesen bizonyosnak látszott. Egy napon a királynő egyik benső embere, Signor Francis, aki a megölt Ricciónak is jóbarátja volt, könyörgött a királynőnek, hogy bocsássa színe elé két házaló honfitársát, akik különböző értékes árukat hoztak Franciaországból.

Mária, aki mindent szeretett, ami Franciaországból jött, örömmel sietett eléjük. Mily nagy volt azonban meglepetése, amikor az árusok tarka öltözetében Hay Edmund és Derbischir Tamás jezsuitákat ismerte föl, akiket a pápa Skóciába küldött s követének, a nunciusnak kísérőikül rendelt.

V. Pius nunciusa tanácsosabbnak tartotta skóciai utazását még egy kis idővel elhalasztani, mivel azonban az események és körülmények mind sürgetőbbben léptek föl, e két bizalmas embert küldte előre. Ezek a pápa megbízásából 20.000 K-t hoztak a királynőnek, mely összeg körülbelül megfelelt annak a 20.000 tallérnak, amelyet II. Fülöp adott neki Nuxley Ferenc közvetítésével. Magukkal hozták a szükséges útmutatásokat is, amelyekkel a pápa és a spanyol király hathatós segítségére támaszkodva, ismét megkezdheti a katolikus vallás visszaállítására célzó munkálkodását, mely Riccio halálával abban maradt.

A pápa azonban még tovább ment. Elhatározta, hogy ha az angol királynő folytatja a katolikusok üldözését, egyházi kiközösítéssel sújtja őt s alattvalóit fölmenti a hűségi eskű alól. Ez esetben, úgy gondolta, az angol katolikusok Stuart Mária pártjára állanak s miután ő az angol trón törvényes örököse, a pápa és a bayonnei Ligában szövetkezett katolikus hatalmak segítségével őt emelnék az angol trónra.

Ezen terv keresztülvitelére V. Pius feltétlenül

szükségesnek találta s kérte is arra Mária királynőt, hogy béküljön ki férjével, nehogy egy földült családi élet álljon példányképen keresztény népe előtt.

Az előadott okot teljes mértékben méltányolva, Mária elhatározta, hogy fölfedi Hay Edmond atya előtt az egész tényállást, mindazt, ami közte és Darnley közt történt. A sértések nagyok voltak ugyan s a gyűlölet és idegenkedés kölcsönös és nagyarányú, sőt Mária részéről jogos is, Hay Edmondnak mindazonáltal sikerült, papi és diplomatai minőségében enyhíteni azt s a házastársak közeledését lehetővé tenni. Élénken ecsetelte Mária előtt a tervezett mű nagyságát, szentségét és a pápa, a spanyol király és a kereszténység nevében kérte őt, hogy bocsásson meg Darnleynek. Áldozza föl egyéni érzelmeit s hajlamait a katolikus egyház győzelme érdekében.

Mária, ki természettől fogva hajlandósággal birt a nagylelkűségre — engedett s meg is tartotta, amit Hay Edmond atyának ígért. Útra készült Glasgow felé, hogy az ott betegen fekvő Darnleyvel kiengesztelődjék.

A királynő hirtelen változása rendkívüli csodálkozásba ejtette Bothwelt és társait, annyival is inkább, mert annak nemes indokairól alig volt fogalmuk. Kétségtelenül ebben az időben történt, hogy a csalódott forradalmárok, a dicsőségre áhítozó árulók és a protestánsok titkos összejövetelt tartottak s előkészítették a szerencsétlen Darnley ellen azt a rettenetes összeesküvést, mely egyike ezen korszak legborzalmasabb eseményeinek.

IX FEJEZET

Alig kelthet valami erősebb gyanut kicsinyes lelkekben, mint a nagylelkűség, melynek valódi nagyságát nem képesek fölfogni. Így járt Darnley is, amidőn Stuart Mária fölkereste őt Glasgowban. Részéről azonban némiképen érthető ez a bizalmatlanság, mert a királynő magatartásának megváltozása oly hirtelen történt, hogy ennek természetes magyarázatát nem találhatta meg. A valódi okok pedig oly kényes természetűek, sőt a politikát illetőleg oly komolyak voltak, hogy Mária nem merte közölni azokat ingatag, megbízhatatlan jellemű férjével.

Mindazonáltal Mária gyöngédsége és jószándéka eloszlatta a gyanut. Rövid idő alatt elsimultak a ráncok ez elkényeztetett gyermek homlokáról. Hibáit beismerte, javulást fogadott, sőt végül ünnepélyesen megígérte a királynőnek azt is, hogy ezentúl mindenhová követi őt, ha viszont biztosítja, hogy házastársi viszonyukat örökre visszaállítja. Mária ígéretéhez hiven ebbe is beleegyezett és azt ajánlotta, hogy azonnal költözzenek Craigmillerbe, melynek gyógyforrásai elősegíthetik Darnley gyors fölgyógyulását. Darnley azonban még mindig félt a nemrégiben Craigmillerben összejött lordoktól s főképen az élükön álló Bothwelltól, miért is inkább azt ajánlotta Máriának, hogy tér-

jenek vissza Edinburghba és azután telepedjenek le gyermekükkel együtt Holyroodban.

De a királynő ezt nem fogadhatta el. Tapintatosan megértette férjével, mily veszedelmes volna gyermekükre nézve a ragályos betegségből alighogy fölépült apa közelléte s inkább egy új, mindenképen megfelelő tervezettel állott elő. Darnley tartózkodjék egészségének teljes helyreállításáig Edinburgh közelében, a királynő pedig a kis herceggel Holyroodba költözik, ahonnan gyakran meglátogathatja Darnleyt. Mindezt a házastársak közös megegyezéssel és kölcsönös megelégedéssel határozták el. A királynőnek azonban egy szerencsétlen ötlete támadt. Irt Bothwellnek és föl kérte őt, keressen férje számára Edinburgh környéken megfelelő berendezésű s főleg egészséges fekvésű lakást.

Abban az időben Edinburgh kapui előtt tágas mezők terültek el, melyek ma már beépültek és a városnak egyik új negyedét képezik. Az egyik dombtetőn templom állott, a már akkor is félig-meddig rom «Kirk of field», közelében pedig egy igen régi épület, mely valamikor a templomhoz tartozó öreg barátok otthona volt s a nép «alapítványi ház»-nak nevezte.

Körülötte kertek terültek el; nagyobbára a síkságon álló házak kertjei, valamivel távolabb Edinburgh felé pedig egy régi dominikánus kolostor állott, melyet a protestánsok szétromboltak és a fekete barátok (Black Friars) házának nevezték el.

Annyi tény, hogy a dombon lévő alapítványi ház a legegészségesebb, legszellősebb és egyszerűsmind a legnyugalmasabb fekvésű volt azon a környéken. S bár csunya külsejű, omlófélben levő ház volt, mégis ezt választották ki a szerencsétlen

Darnley Henrik számára jöendő lakhelyül. Talán azért, mert a ház tulajdonosa, Balfour Róbert, Bothwell minden szolgálatra kész eszköze volt, de az is lehet, hogy más okból.

Az alsó lakosztály egyik szobáját óriási fényűzéssel a királynő számára rendezték be, fölötte pedig ugyanolyan fénnel berendezve Darnley hálószobáját helyezték el. Darnley három szolgájának: Taylor Vilmosnak, Nelson Tamásnak és Simons Edének, a közelfekvő folyosón kellett tartózkodniuk, ugyanott, ahol az öltözőszoba és ruhatár helye volt. Mindezek aprólékos és fölöslegesnek látszó leírások, de szükségesek ahhoz, hogy az olvasó teljes képét nyerje az itt lejátszódó rémes cselszövénynek.

A királynő és Darnley együtt hagyták el Glasgowot és az utat, a betegre való tekintettel, kényelmes kocsiban, többszöri megszakítással tették meg. Bothwell feleuton eléjük ment és együtt érkeztek meg az alapítványi házba január 31-én.

Ettől az időtől kezdve úgy látszott, hogy a skót udvar ismét visszanyeri régi tekintélyét, amelyet Riccio halála előtt birt. A királynő naponként meglátogatta Darnleyt, élénk érdeklődést, sőt rokonszenvet mutatott iránta s rövid időközben két éjjelt is ott töltött. Bothwell, mint mindig, úgy most is tiszteletteljes, lovagias modort tanusított a királynővel szemben, Darnleyt pedig hercegi rangjához illő tiszteletben részesítette.

Igy telt el február első hete. Nyolcadikán, szombaton, ködös éjjelen két férfi érkezett a Holyrood kastélyba. Azok közül a pénzért fölfogadott rablók közül valók voltak, aiket akkoriban «Jacks»-nek neveztek. Fegyverzet helyett vassal bevont mellényfélét viseltek. Egy hatalmas bőröndöt hoztak Bothwel gróf részére és a legnagyobb titokban

beállították azt a kastély alsó lakosztályába, ahol a gróf lakott.

Másnap, vasárnap, február 9-én délután a királynő meglátogatta Darnleyt azzal a szándékkal, hogy estefelé visszatér Holyroodba. Mert első komornája, Carwood Margit, aznap tartotta esküvőjét s ő megigérte, hogy legalább néhány percig részt vesz az ünnepélyen. Ezen a napon Lady Reres, Bothwell gróf és még többen elkisérték a királynőt Darnleyhez és vidám hangulatban maradtak együtt körülbelül este 11 óráig.

Ugyanezen időben három férfi indult el Bothwell holyroodi lakásából. Nehéz zsákokat hurcoltak magukkal és a legnagyobb csendben, feltűnés nélkül hagyták el a palotát. Keresztül haladtak a királynő kertjén s a «Kirk of field» felé tartva, végül megállapodtak a domonkosok kolostoránál. Itt a romok közt elrejtőzve, három más férfit vártak be. Az ujonnan érkezettek átvették a zsákokat s titokzatos terhükkel az alapítványi ház felé indultak, míg az előbbieket sietve Edinburghba tértek vissza.

Az alapítványi házba érkezőket Hubert Miklós fogadta, akit, mivel a francia fővárosban született, rendesen csak «Paris»-nak neveztek. Ezt az embert Bothwell rendelte Stuart Mária szolgálatára, tulajdonképpen azonban kémszolgálatra volt hivatva. A három férfit bevezette a királynő hálósobájába s a birtokában lévő kulccsal reájuk zárta az ajtót.

Este 11 órakor a királyné elbúcsuzott Darnleytől és kíséretével együtt nyugodtan haza, Holyrood felé indult. Előtte lakájok és apródok haladtak, fáklyákkal világítva az utat. Az alapítványi házat sötétség és mély csend vette körül, melyből a mai napig sem bontakozhatott ki. Mert nem volt és ma sincs ember, aki teljes világosságot tudna

vetni arra a bűntényre, melynek ez a ház a következő órákban színhelye lett.

Egy a szomszédságban lakó asszony beszélte később, hogy éjfél után egy és két óra között ilyenféle kiáltásokat hallott az alapítványi házból:

— Segítség, emberek, segítség! Segítsetek... a könyörületes, irgalmas Isten szerelméért!

Azután ismét elcsendesült minden. Körülbelül egy órával később azonban hatalmas csattanás reszkettette meg a levegőt, mintha ezer ágyút sütöttek volna el egyszerre s az átláthatatlan sűrű sötétségen oly óriási fény villant keresztül, hogy néhány pillanatra még a kikötőben horgonyozó hajók köteleit s egyéb felszerelését is ki lehetett venni. Nyomban ezután ismét csend állott be, mélységes csend, a halál csendje. Az alapítványi ház levegőbe repült s maga alá temetett mindent, amit falai között rejtegetett.

A rettenetes csattanás rendkívüli rémületet keltett Edinburghban is. Prevoste lord, őrségétől és egy csapat más embertől követve, izgatottan sietett a robbanás színhelyére. Hajnalhasadás előtt azonban senki sem mert a romokhoz közeli lenni. Amint világosodni kezdett, néhányan a bátrabbak közül körülnéztek kissé. A romok között még élve találták Nelson Tamást, valamivel távolabb pedig a szomszédos kertben egy fa alatt kinyujtózva Darnley holtteste feküdt. Lábai-nál hevert szintén holtan Taylor Vilmos, egyik derék, ifjú, alig 18 éves apródja.

Darnley összes ruházata egy ing volt s fölötte egy drága prémes bunda. Taylor szintén félig öltözötten, törrel a kezében feküdt ott.

Nemsokára megérkezett Bothwell is. Arcáról rémület és fölháborodás tükröződött le. A tömeg némán állotta körül a gyászos helyet. Bothwell

elrendelte, hogy a holttesteket egyik szomszédos házba vigyék s állandó öröket rendelt melléjük valószínűleg azért, hogy senkise tekinthesse meg azokat közelebbről. Mindazonáltal mindenkinek föltűnt, hogy Darnley holtteste nem roncsolódott össze, sőt égési sebek sem látszóttak rajta, holott, robbanásnál ez szinte természetes lett volna. Ellenben nyakán és arcán erőszakos támadás nyomait viselte.

Mindössze ennyi került felszínre ezen irtózatos bűntény rejtelseiből. Annak valódi, sötét mélységeibe senkinek sem sikerült behatolnia.

A következő leírás azonban nem bizonytalan sejtéseken vagy föltevéseken, hanem azon időszakból származó hiteles okmányokon alapszik. Így pl. a pápai nunciusnak I. Cosmoshoz intézett leírásából, melyet Lobanoff herceg hozott napvilágra a Mediciek irattárából.

Február 8-án estefelé két Bothwell által fizetett «Jacks» jelent meg Holyroodban és uruk után kérdezősködtek. Az egyik Bolton Hepburn, a másik Hay de Tallo nevet viselt. Egy hatalmas puska-porral telt ládát hoztak magukkal Dunbarból és a legnagyobb óvatossággal helyezték azt el a gróf lakosztályában.

Másnap, a bűntény napján, Wilson, Bothwell szabója, Powrie a portása és Dalgleish a szolgálja, három részre osztották az óriási mennyiségű puskaport, zsákokba rakták és este 9 és 10 óra között titokban a domonkosok kolostorának romjaihoz vitték.

A romok között ekkor már elrejtőzve várakozott a két Jacks, Hepburn és Hay de Tallo, továbbá Orminston Laird. Ez utóbbi ugyan előkelő családból származott, de azért ép oly odaadó embere volt Bothwellnek és ép oly vérszom-

jas gonosztevő, mint két cinkosa. Átvették a puska-
port és mialatt Wilson, Powrie és Dalgleish
sietve visszatértek Edinburghba, emezek vál-
laikra emelték a zsákokat és az alapítványi házba
vitték. Oda érkezve, «Paris» álkulccsal kinyitotta
számukra a királynő hálósobájának ajtaját. A há-
rom gonosztevő elhelyezte az összes puska-
port úgy, hogy fölötte az első emeleten épen Darnley
ágya állott. Azután Paris és Orminston Laird
visszatértek Edinburghba, Hepburn és Hay de
Tallo pedig a királynő hálósobájában maradtak
és annak egyik ablakából hosszú kanócot juttattak
le az udvarra.

Ezalatt Bothwell, a holyroodi ünnepélyen, egy
percre sem mozdult el a királynő mellől, kit
szokásos vidám szeretetreméltóságával folytonosan
mulattatott. Éjfélkor azonban hirtelen visszavonult
lakosztályába, sietve levetette drága, ezüsttel ki-
varrt bársony öltözetét és — amint szolgája, Dal-
gleish, később maga mesélte el — közönséges
sötét szövetből készült ruhát, rövid köpönyeget
és széles karimájú sötét kalapot vett föl.

Ez öltözetben azután Dalgleish, Wilson és
Powrie kíséretében lement a királyné kertjébe
vezető csigalépcsőn és a palota déli kapuja felé
tartott, mert azt hitte, hogy ezen észrevétlenül
kiosonhatnak. Alig közelítették azonban meg a
kaput, midőn egy határozott «Állj meg, ki vagy»
kiáltás föltartóztatta őket. Bothwell Powriet tolta
előre maga helyett s ez felelt a megszólításra:

— Jó barátok vagyunk!

— Kinek a barátai? — Kérdezte tovább az ör.

És Bothwell intésére ismét Powrie válaszolt:

— Bothwell lord barátai.

Ezzel szerencsésen átjutottak a kapun s ke-
resztül siettek a Canon Gaten, hogy így a Nei-

therbow kapujához érjenek, amelyen túl már szabad előttük az út. A kapu azonban zárva volt, mire Bothwell Wilsont szólította föl, hogy beszéljen az őrrrel.

A szabó nem is késett, hanem az urához méltó nagy hangon odakiáltott az őrhöz, hogy nyissa ki Bothwell barátai számára az ajtót. Nem-sokára elő is került egy Galloway Juan nevű öreg katona és dörögve lépdelt a kapu felé. Közben hangosan kérdezgette, hogy mi az ördög kergethet ki valakit az ágyból ebben a késő éjjeli órában.

Miután ezen az akadályon is átjutottak, most már könnyűszerrel érték el a fekete barátok kolostorát. Bothwell itt hátrahagyta Wilsont, Powriet és Dalgleisht és csak Parist vitte magával. Az alapítványi ház udvarában pedig már várt reájuk a két gonosztevő: Hepburn és Hay de Tallo.

Egy kis ideig még tanácskoztak együtt, majd Paris egy köteg álkulcsot adott át Hepburnnak, aki erre rablótársával Darnley hálósobájába lopódzott.

Darnley még nem aludt. Néha gyanús neszt vélt hallani és valami határozatlan félelem tartotta ébren. Amikor pedig a rablógyilkosok a házba léptek, gyanuja erősödött és ezért fölkelte apródját Taylort, aki ugyanazon szobában aludt egy tábori ágyon. Az apród világosságot gyújtott s urával együtt mindinkább fokozódó félelemmel figyelt. Az őket környékező óriási veszedelemnek azonban csak akkor ébredtek igazán tudatára, amikor az előszobában óvatos léptek zaját hallották s valaki kívülről kulcsot dugott az ajtó zárba és azt kinyitni próbálgatta. Darnley gyorsan kiugrott az ágyból, prémes bundáját

magára kapta, kezébe tört ragadott és az öltöző-szobába nyíló kis ajtón át menekülni igyekezett. Az apród szintén félig öltözötten világította előtte az utat...

Ez lehetett az a perc, amikor az öltöző szoba ablakából segélykiáltás hangzott s valószínűleg nyomban utána a két gyilkos, Paris és Bothwell támogatásával, a menekülő áldozatra rohant és megfojtotta.

A gyilkosság utáni első izgalmukban, elvakultságukban követhették el azután azt a meg-gondolatlanságot, hogy a hullákat a szomszédos kertbe hurcolták. Azt a látszatot akarták keltetni, hogy a robbanás vetette ki a holttesteket, holott éppen ez az ügyetlen elővigyázat fedezte föl a bűntényt.

Miután Darnleyvel így elkészültek, Hepburn meggyújtotta a kanócot, majd pedig társaival együtt a domonkosok kolostorához rohant, ahol biztos helyről, veszedelem nélkül végignézhatték a robbanás lefolyását.

Eltelt egy jó negyedóra s a robbanás még mindig nem történt meg. Az orgyilkosok az izgalomtól végsőkig feszített idegekkel vártak rejtékhelyükön. S bár az akkori tanuk nem merték bevallani, azóta már bebizonyított tény, hogy Bothwell a türelmetlenségtől szinte elemésztve, maga csuszott vissza négykézláb az alapítványi házhoz, hogy személyesen meggyőződjék, nem aludt-e el a kanóc.

Vége egy hatalmas csattanás dördült el és a gyilkosok — mintha őket üldöznék a merénylők — szinte fejüket vesztve rohantak Edinburgh felé.

Ezúttal a kastélyt körülvevő fal egyik nyílásán szándékoztak behatolni, hogy így kikerülhessék a kapukat. Bothwell azonban megsebesült a karján

s ez okból kénytelenek voltak ismét a kapunál kérni bebocsáttatást. Galloway Juan azonban ezúttal akadékoskodás nélkül beengedte őket, mert a robbanás híre már akkor hozzá is eljutott. Holyroodba jutva Bothwell kimerülten lélegzett föl, egy kis frissítő italt vett magához s azonnal nyugalomra tért.

Egy félórával később kopogtak az ajtaján. De nem is kopogtak, hanem oly erővel dőngették az ajtót, hogy szinte betöréssel fenyegették azt. Hacket György állt ott s oly zavarodott, rémült volt, hogy néhány pillanatra szavát is elvesztette. Bothwell nyugodtan fekvé maradt s hideg fölénnnyel kérdezte, hogy ki merészel ily fölháborító zajjal berontani.

Hacket végre nagy nehezen inkább kiáltozva és kezeivel magyarázva jelentette: A király háza levegőbe repült s ő a romok alatt fekszik.

Erre már Bothwell is kiugrott ágyából és töréhez kapva fölkiáltott:

— Fy! Trahison! (Árulás!)

Azután sebtiben öltözködni kezdett.

Közben Huntley gróf állított be hozzá és a két mágán s nemsokára rémületet tükröző arccal lépett a királyné elé, hogy szolgálatait följajánlja.

X FEJEZET

A katasztrófa után Skócia óriási viszálykodások színhelye lett. Rettenetes gyanúsítások röpködtek szájról-szájra, kezdetben csak titokban, később azonban már nyilvánosan is. A főúri körök pedig, sőt maga Mária királynő is, oly határozatlanságban ingadoztak, hogy az igazság belefult az intriguák tengerébe. Mai napig sem akadt senki, aki teljesen napvilágra hozta volna ezen bonyolult cselszövény hiteles részleteit.

Két vélemény terjedt el abban az időben s évszázados pályafutás után hozzánk is eljutott. Az egyiket Mária ellenségei, a protestánsok, a másikat pedig a szerencsétlen királynő barátai, védelmezői terjesztették.

Az előbbiek Bothwellt gyanúsították a bűntény elkövetésével, miközben Máriát is bűnrészességgel vagy legalább is titkos beleegyezéssel vádolták. Az a vonzalom, mellyel a királynő ezen veszedelmes ember iránt viseltetett s az a megmagyarázhatatlan sietség, mellyel később esküvőjük végbement, jogos alapot látszottak képezni ezen tényleg alaptalan rágalomhoz.

A másik párt szintén Bothwellt vádolja a bűntény elkövetésével, annak szellemi szerzőjét azonban, sőt a részletes terv kidolgozóját is, a presbiteriánus párttól támogatott törvénytelen származású Murray grófban keresi. S tekintettel ennek ha-

tártalan becsvágyára és ördögi alattomoságára, valamint a körülményekben rejlő érdekeire, mi is ezt a véleményt látjuk az igazsághoz közelebb fekvőnek.

Murray ugyanis, mint minden törvénytelen gyermek, irigységgel tekintett törvényes nővére s csak kedvező alkalomra várt, hogy pártjával, az érte rajongó protestánsokkal, megfoszthassa Máriát a skót koronától, fölhasználva Bothwell mindent leküzdő merészségét és Mária nyilvánvaló szenvedélyét, csapdát állított számukra, melybe az egyik dicsvágyától, a másik szerelmétől vezérelve, menthetetlenül beleessen.

Murray ünnepélyesen megígérte Bothwellnek — s ígéretét Morton gróf és a lázongó protestánsok is megerősítették — hogy a merénylet sikere esetén elősegítik a királynővel való egybekelését.

Titokban pedig úgy tervezték, hogy Bothwellt királygyilkosnak, a királynőt pedig bűnrészesnek bélyegzik a nép előtt s ez alapon börtönbe vetik és megfosztják a koronától.

Az ezután következő események — sajnos — ezen alávaló terv sikerültéről tesznek tanúságot.

Két nappal Darnley halála után, február 12-én a királynő fölhívást bocsátott ki, melyben 2000 font jutalmat ígér annak, aki fölfedezi a gyilkost, vagy legalább némi világosságot vet erre a borzasztó titokra.

Ezt a fölhívást az edinburghi «Tolbosth»-nak nevezett börtön kapujára ragasztották. S már másnap egy pasquil tűnt föl mellette, mely Bothwellt és két meghitt barátját, Balfourt és Chambezz Dávidot nevezi meg, mint gyilkosokat.

S egymásután jelentek meg Edinburgh leglá-

toogatottabb helyein a vádoló falragaszok, melyek részint Bothwellt és embereit, részint a katolikuskokat, a királynő leghűségesebb alattvalóit gyanúsítják.

Két nappal később pedig két új pasquilt függesztettek ki a vásártéren. Az egyikben egy tört szorongató kéz, alatta a királynő cimere, a másikon egy buzogányt tartó kéz, alatta Bothwell címerével. S e perctől fogva közmeggyőződésé vált, hogy a gyilkoló szerszám buzogány volt. És a híres «Edinburghi kör» tájékaról titokzatos hangok jutottak a nép fülébe, mindinkább megerősítve a Bothwell bűnösségéről és Mária bűnrészességéről szóló híreket.

A protestáns papok — ezen hallatlan színjáték főkomédiásai — hivatalos irataikban a névtelen vádiratokat a nép szavának minősítették, mely sohasem csalatkozik. Az «Edinburghi kör»-ből hangzó titkos szózat pedig szerintük egyenesen az Isten szava, mely ily csodálatos módon mutat rá a bűnösökre s ezáltal alkalmat ad hűség és új egyházának az igazság és bosszú gyakorlására.

Mindez természetesen óriási izgalmat keltett Edinburghban, sőt mihamar elterjedt egész Skóciában. Miután pedig ily módon előkészítették a tervük kivitelére alkalmas talajt, még egy és más intézkedés vált szükségessé abból a célból, hogy a királynő is beleessék a házasság csapdájába úgy, amint Bothwell bekerült a gyilkosságába.

Április 12-én Bothwellt Darnley apja, Lennox gróf színe elé rendelték, hogy ott egy külön e célra egybehívott bíróság ítélkezzék fölötte. Ezen bíróság élén Argyle gróf állott, aki öröklés útján a legmagasabb birói hatalmat képviselte. Mint esküdtek, Murray és Morton meghítt emberei szerepeltek.

Az ülés a Tolboothban folyt le. Bothwellt, Morton gróf és titkára Maithland — Murray elválhatatlan szövetségesei — kísérték a bíróság elé. Mindketten lovon ültek; Morton jobbról, Maithland balról. Mintha nem is közönséges gonosztevőt, hanem győzelmes hadvezért kísérnének.

Bothwell gőgösen állt meg a bíróság előtt. S a cinkosaiból kikerült bíróság egyhangúlag megállapította a vádlott teljes ártatlanságát. Másnap pedig a képviselőházban Skócia három rendje elrendelte Bothwell szabadonbocsáttatását. És a gróf, az ő határtalan merészségében, szemtelen hangú fölhívást küldött a birodalom összes polgáraihoz, melyben mindazokat a vele egyenrangú urakat, akik őt Darnley meggyilkolásával merik vádolni, párbajra hívja ki.

A parlament határozata után egyik napon, április 19-én, ismét hatalmas lépéssel jutottak előbbre alattomos terveik megvalósításában. Bothwell ugyanis egybehívta az összes Edinburghban időző skót lordokat, a híres Ansley-vendéglőbe. Nagyszerű bankettet rendezett számukra és ott, üres palackok, de telt poharak mellett megígértette velük, hogy tőlük telhetőleg elősegítik a királynővel való házasságkötését.

Ezek pedig egyebet nem is kívántak. Mindnyájan készséggel beleegyeztek a kívánság teljesítésébe. És elég arcátlanok voltak hozzá, hogy még ott helyben nyilatkozatot készítettek, melyben Bothwellt ártatlannak nyilvánítják, kötelezik magukat, hogy őt minden támadás ellenében készek megvédelmezni s mint legméltóbb férjet ajánlják a királynő számára.

— Ez a protokollum, — írja a protestáns Robertson — mely e korszak valamennyi eseményénél

kedvezőtlenebb világításban mutatja be a skót jellemet, — formáserint kinyilvánítja Bothwell ártatlanságát s hivatalos bizonyóságot tesz arról a hálás elismerésről, mellyel neki, a haza javára tett szolgálataiért tartozni véltek. Az esetre, ha ismét királygyilkossággal mernék őt vádolni, alulírottak kötelezik magukat, hogy szóval és tettel védelmére sietnek. A királyné számára legméltóbb férjül ajánlják Bothwellt és hozzá fűzik, hogy az esetben, ha a királynő kitünteti őt választatásával, teljes erejükből támogatni fogják s Bothwellel együtt erélyesen szembeszállanak azzal, aki csak gondolatban is akadályt gördít utjokba.

A csapda föl volt állítva és a szenvedélyétől elvakított Mária nem volt képes kikerülni azt. Bothwell, aki szilárdul meg volt győződve a királynőnek iránta érzett szerelméről, megmutatta ezt az okmányt és azután előállott házassági ajánlatával. A királynő azonban, talán mert aggályai támadtak, vagy talán mert özvegységének ideje még igen rövid volt, egyelőre uralkodott magán és halasztani igyekezett a dolgot.

A türelmetlen lord ekkor utolsó, legmerészebb gonosztettére határozta el magát. Április 21-én a királynő Stirling kastélyba ment, hogy meglátogassa fiát, aki Mar gróf gondozása alatt ott neveltetett.

Három nap múlva, 24-én Mária visszatért Edinburghba, de a várostól mintegy hat mértföldnyire Bothwell állotta útját 800 lovassal. Csakhamar körülfogták és lefegyverezték a királynő csekélyszámú kíséretét s őt magát, lovának kantárszárát fogva fogolyként vezette Bothwell Dunbarba.

Tíz napig maradt a királynő Bothwell hatalmában. Végül május 3-án személyesen vezette vissza Edinburghba, miközben a rangjához illő

tisztelet nyilvánításokkal halmozta el. A város kapujához érve Bothwell katonái földre dobták lándzsáikat annak jeléül, hogy a királynő szabad. A gróf pedig fedetlen fővel, fegyvertelenül letérdelt a királynő előtt, majd megfogva lovának kantárszárát, őt az álmélkodó tömegben keresztül nem Holyroodba, hanem az edinburghi kastélyba vezette.

Onnan közölte a királynő május 12-én az egybehívott rendekkel, hogy ismét szabad, hogy Bothwellnek, rendkívüli szolgálatai fejében megbocsátja ellene elkövetett vétségét s hogy a legmagasabb méltósággal szándékozik őt kitüntetni. És ez meg is történt még ugyanaz nap, amennyiben Orkney és Shetland hercegévé nevezte ki és sajátkezüleg tette fejére a hercegi koronát.

Murraynak és a presbyterianusoknak diadala elérte tetőpontját. A következő napon, május 13-án pedig Bothwell is teljesen célhoz ért, Stuart Mária pedig teljesen belezuhant az előtte tátongó örvényes mélységbe. Hajnali 5 órakor ugyanis végbement a Holyrood palotában az a végzetes esküvő, mely az egyetlen érthetetlen, kétséges pont előttünk, Stuart Mária élettörténetében.

Mi történhetett Dunbarban? Vajjon Mária még mindig ártatlannak hitte Bothwellt? Vajjon szíve győzedelmeskedett lelkiismeretén? Vagy a tíz napi fogság alatt Bothwell erőszakossága urrá lett asszonyi gyöngesége fölött?

Mindezen kérdésekre — melyek talán gyöngeségre, de nem vétekre engednek következtetni — ellenségei a legalávalóbb gyanúsításokkal, rágalмakkal felelnek. Ezzel ellentétben hiveinek tiszteletteljes megilletődéssel kell megállniok e gyászbaborult királynő előtt, akit szerencsétlen

sorsa ily magas polcra helyezett, s aki életének ezen kétséges epizódját véres szemfödővel takarva, csukott ajkakkal parancsol hallgatást az utókornak.

Ahol bizonyítékok hiányában a kétely vert tanyát, ott az egyedül nemes, sőt többnyire igazságos cselekedet, megszívlelnünk Pellico-Silvio következő mondását: «A történész ment legyen minden előítéllettől, ne mondjon őseire menthetlen ítéletet, ne rágalmazzon, sőt tisztetlennül se nyilatkozzék azokról, akik nem kelhetnek ki sírjaikból, hogy védjék magukat s kijelenthessék: Ime hálátlan utódaim, ez volt az oka viselkedésemnek».

XI FEJEZET

Mindez rövid három hónap alatt történt. Morton és társai még mindig a törvénytelen Murrayval egyetértve, már öt nappal Bothwell esküvője előtt május 8-án levetették álarcukat s így folytatták lelkiismeretlen játékukat.

Ugyanazok az előkelő esküdtek, akik az edinburghi Tolboothban egyhangúlag ártatlannak nyilvánították Bothwellt, ugyanaz a magas származású asztaltársaság, mely az Anslay vendéglőben aláírásával kötelezte magát, hogy szóval és tettel megvédelmezi azok ellenében, akik a királygyilkolásban való részvétellel merik őt gyanúsítani s ugyanazok a hűséges alattvalók, akik őt mint legméltóbb férjet ajánlották a királynőnek, alig 14 nappal később Stirlingben ligát alkottak, a «Szövetkezett Lordok» ligáját, mely célul tűzte ki a királynőt kiszabadítani Bothwell kezeiből (!) erélyesebben örködni a királyi gyermek biztonsága fölött (!!) továbbá Bothwellt és cinkosait felelősségre vonni a királygyilkosság miatt és a tetteseket méltó büntetésben részesíteni. (!!!)

Mindenesetre érdekes, hogy ezeket a terveket kik készítették: Argyle, a tolboothi bíróság elnöke. Morton és Maithland, akik végig kísérték Bothwellt Edinburgh utcáin; Lindsay, Ruthwen Laird de Grange és az az egész előkelő rabló-

csapat, mely az Anslay vendéglőben Bothwellt Mária kezére, sőt az egész birodalom hálájára méltónak találta. Valóban talán még sohasem követtek el ennél alávalóbb hitszegést s talán még sohasem aljasították le ennyi arcátlansággal a hamisság komédiáját.

A presbyterianus papok ezalatt nem szüntek meg a szószékről forrongást szítani a nép között s a királynőt félreérthetetlen célzásokkal királygyilkolással vádolni. Szemére vetették, hogy istentelen házasságot kötött Bothwellel, s hogy kedvéért nemcsak férjét áldozta föl, de fiát is képes volna föláldozni.

A királynőt nagyon nyugtalanították ezek a gyanúsítások, miért is Bothwellel együtt az Edinburghtól tíz mértföldre fekvő, megerősített Borthwich kastélyba vonult vissza. Innen azután — azon a cimen, hogy fölkelők fenyegetik az ország békéjét — fölhívást bocsátott ki a nemes-séghez, melyben fölszóllította őket, segítsenek ártalmatlanná tenni a lázongókat. A szövetkezett lordok arra használták ezt a kedvező alkalmat, hogy most már nyíltan kitűzzék a forradalom zászlaját. A királynő által kívánt csapatokat vonakodtak fölállítani, ellenben ők maguk 2000 lovast gyűjtöttek egybe Stirlingben s Borthwich felé indultak. Eltökélt szándékuk az volt, hogy Bothwellt és a királynőt erőszakos támadással hatalmukba ejtsék.

Június 10-én este felé hirtelen a kastély előtt termelt Hume lord 800 emberrel. Megjelenése oly váratlanul történt, hogy kétségtelenül sikerre is vezetett volna, ha Bothwell presbyterianus pap ruhában, a királynő pedig férfiöltözetben, lóháton, ki nem siklik kezeik közül. A menekülők útjuk közepén, körülbelül este 10 óra körül találkoztak

üldözőikkel és folytatták útjokat Dunbar felé, ahová hajnali 3 órakor érkeztek meg.

A lordok ezen sikertelen kísérlet után vissza indultak Edinburgh felé. Útközben jókora tömeg csatlakozott hozzájuk, úgy hogy június 11-én 3000 ember élén vonultak be a fővárosba. A presbyterianus papok által előkészített nép óriási lelkesüléssel fogadta az érkezőket, akik 2 órával később a következő merész hangú, hazug értesítést adták ki:

— Miután Őfelsége a királynő fogságban van és mivel senki sincs, aki a birodalom kormányzására és a királygyilkosok megtorlására képes volna, mi, a főnemesség és a magas tanács tagjai felhívjuk az összes alattvalókat, főképen Edinburgh polgárait, segítsenek nekünk, a főnemesség és a magas tanács tagjainak, a királynőt kiszabadítani, a herceget megoltalmazni és a király gyilkosait megbüntetni. Felkérjük a legfelsőbb bíróság tagjait, valamint az összes bíróságokat, hogy állandóan az ország fennálló törvényei szerint gyakorolják igazságszolgáltató hatalmukat, bármily nagy lenne is a jelen körülmények között beálló zavar. Mindazok, akik ellenszegülnek ezen felszólításnak, a királygyilkosok pártolóiul tekintetnek és mint ilyenek szigorú büntetésben részesülnek.

Ugyanezen éjjel megjelentek Athol és Lethington grófok is megerősített csapataikkal, másnap kora reggel pedig rendelet bocsáttatik ki, hogy három órán belül minden készen álljon Bothwell elfogatására.

— Bothwell ugyanis — így irták a lázadók új proklamációjukban — miután a királyt megölte, hatalmába kerítette a királynőt, vele istentelen frigyet kötött, most pedig csapatokat gyűjt, hogy azok segítségével a herceget is elfoghassa és megölhesse.

A királynő ezalatt Dunbarból a szövetekezett lordokat vádolta árulással és szombaton, június 14-én, harcra készen vonult ki kastélyából, hogy a lázongókat felkeresse. 2500 ember csoportosult zászlaja alá. A csapat elején Skócia zászlaja lengett, mögötte pedig erősen fölfegyverkezve, délceg paripán ülve, a királynő haladt serege élén. Egy napi lovaglás után Prestonba értek, másodnap pedig mintegy hat mértföldre Edingburghtól, Carberry-Hill magaslatán pihentek meg.

Viszont a lázadók vasárnap hajnalban 2 és 3 óra között indultak el a fővárosból s alig egy fél mértföldnyire a királynő csapataitól, Musselbourg magaslatán ütöttek táborn. A skót oroszlános zászló helyett, borzalmas jelvényt vittek seregük élén. A lordok ajándéka volt ez, mely Edinburgh egész lakosságát lázba hozta és szinte vég-sőkig fokozta a katonák fanatikus lelkesültségét. Egy sötét szövetdarabon, Darnley meggyilkoltatását ábrázolta; Darnley egy fa alatt feküdt s mellette fia a herceg térdelt, e kép alatt pedig a 42. zsoltár 1. verse állott: «Szolgáltass nekem igazságot, ó Istenem és igazítsd el ügyemet az istentelenekkel szemben».

XII FEJEZET

Kora reggel már szemben állott egymással a körülbelül egyenlő erejű sereg. Egy megáradt patak választotta el őket egymástól s így helyzetük egyaránt kedvező volt.

Épen, amidőn támadásra készültek, hirtelen megjelent a francia követ, Du Croc, hogy IX. Károly király nevében békét közvetítsen a két párt között. Ugyanez a követ volt az, aki a történeteket a francia királynak és az anyakirálynőnek, Medici Katalinnak megírta.

Először a lázadókhoz fordult és felszólította őket, hogy kössenek békét a királynővel. A felszólításra, mindnyájuk nevében Morton és Glencairn feleltek. Fenhéjázó kétszínűséggel jelentették ki, hogy ők készek a királynőt ismét elismerni s magukat neki alárendelni, ha a bűnöst, akivel él, eltávolítja maga mellől. Még azt is hozzátették, hogy ha Bothwell hajlandó volna a két sereg színe előtt párbaírt vívni, közülük nem egy, de tíz is vállalkozik fegyveresen szembeszállani vele s őt a király haláláért felelősségre vonni.

Du Croc szemmeláthatólag kedvetlenül fogadta ezt az ajánlatot, melyet a királynő — amint azt a lázadók jól tudták — bizonyára nem fog elfogadni. Morton azonban, ez a hitszegő áruló, aki alig 14 nap előtt még teljes erejéből támogatta Bothwellt, most konokul megmaradt kijelentése

mellett. Zavartalan egykedvűséggel ismételte, hogy egyéb mondanivalójuk nincs és hogy inkább hagyják magukat mindannyian elevenen eltemetni, minthogy a király halálának titkát felderítetlenül hagyják.

Erre Du Croc teljesen kedvét veszítve a királynő táborába indult, amelynek előőrséig a lázadók elkísérték őt. Itt óriási izgatottság és fejtelenség uralkodott. A katonák cél nélkül nyugtalanul futkároztak ide-oda. Du Croc az egyik dombon találta Máriát. Alattvalói tiszteletteljesen vették körül, miközben azonban alig fékezheték kíváncsiságukat.

Du Croc megcsókolta a királynő kezét, majd pedig előtte is a békéről, engesztelődésről beszélt. Kiemelte, hogy azok a félrevezetett emberek, akik most, mint ellenségei állanak vele szemben, mindezek dacára is, hűséges alattvalóinak vallják magukat. Amint azonban beszédét befejezte, a királynő indulatos gyorsasággal fölkel a helyéről és határozott, haragos hangon felelt Du Crocnak.

— Nagyon téved, követ! Nagyon téved. Mert a védelmébe vett urak most az ellen szállnak síkra, amit nemrégén még maguk helyeseltek; azt vádolják, akit előbb ők igazoltak s akire még saját személyünket is rábízták.

S ezzel elfordult a követtől. Mintha azonban valami belső megindultság vett volna erőt rajta, vagy talán más okból, hirtelen ismét visszafordult és engesztelő hangon hozzátette, hogy azért, ha a lordok teljesítik kötelességeiket és tőle bocsánatot óhajtanának kérni, ő nem zárkózik el előlük. Ebben a pillanatban Bothwell érkezett oda s hangosan, izgatottan, úgy hogy a katonák is meghallották, ezt kérdezte Du Croctól:

— Azt gondolja, hogy a forradalom ellenem irányul?

— A lordok épen most jelentették ki előttem — felelte Du Croc — hogy a királynőnek hűséges alattvalói, önnek azonban — tette hozzá tompított hangon — halálos ellenségei.

— De hát mit vétettem ellenük? — kiáltott fel Bothwell oly hangosan, mintha inkább a katonákhoz beszélne, mint a követhez — hiszen soha a legkisebb bajt sem okoztam nekik. Mindenben tanácsuk szerint jártam el. Hígyje el, csak az irigység képezi tetteik rugóját. Irigylík a helyeztemet. Mintha nem ragadta volna meg mindegyik ép úgy két kézzel a boldogságot, ha kínálkozott volna nekik. Egyetlen egy sincs köztük, aki nem szívesen cserélne velem.

Ezután Bothwell azt az ajánlatot tette, hogy a fölösleges vérontás elkerülése végett inkább kész párbajozni a forradalmárok közül azzal, aki kihívását elfogadja. A királynő azonban erélyesen tiltakozott ezen merész vállalkozás ellen.

A lázadók ezalatt csendesen átvágták az ellentáborból elválasztó patakot, mindig közelebb jöttek és már-már támadásra készültek. Bothwell ezért jónak látta elhagyni a követet és sietve csapatának élére állt. Du Croc pedig még egyszer visszatért a lázadókkhoz, hogy kísérletet tegyen a békítésre. Kilátásba helyezte a királynő bocsánatát, ha leteszik fegyvereiket és ismét hűséget fogadnak.

— Mi nem bocsánatot kérni jöttünk — felelte gögösen Glencairn — hanem bocsánatot adni azoknak, akik minket megbántottak.

A hitszegő Morton meg hozzátette:

— Mi nem a királynő ellen emeltünk fegyvert, hanem férjének gyilkosa, Bothwell gróf ellen. Távolítsa el őt ő felsége maga mellől, szolgáltatassa ki nekünk és mi ismét engedelmes hivei leszünk.

E szavak után annak jelzésére, hogy beszélgetésük véget ért, mindketten feltették csákójukat, egybehívták katonáikat s a lovakat egy oldalra állították, hogy így, skót szokás szerint, megkezdjék a harcot.

A királyi csapatokban erre hosszas morgás támadt. A küzdelem megakadályozását követelő hangok hallatszottak.

Bothwell meglepődött, a királynő megzavarodott. Majd ismételt morgás keletkezett, erősebb, mint az imént s Bothwell párbajozását kívánta. Bothwell habozás nélkül vállalkozott, a királynő pedig csapatának határozatlanságát látva kénytelen volt engedni az általános kívánságnak. Kölcsönösen követeket küldtek egymáshoz s végül Tullibardin lord, az összes lordok nevében elfogadta a kihívást. A királynő azonban nem találta őt egyenrangúnak Bothwellel, miért is visszautasította. Bothwell ekkor Mortont jelölte ki.

Morton azonban — talán mert nem érezett magában elég erőt a küzdelemre, talán gyávaságból, vagy talán abbeli félelméből, hogy a párbaj szerencsétlen kimenetele esetleg szétrombolja Murray terveit, melyeket egyedül ők ketten ismernek — átengedte ezt a kétes dicsőséget Lindsay lordnak, a skót hegyvidék legmerészebb, legkegyetlenebb fegyverforgató lovagjának. Morton ügyes, észrevétlen kétszínűséggel csinálta ezt az átutalást, amennyiben felajánlotta neki egyik ősének, Douglas Archibaldnak híres kardját, melyet a krónikások «Bell-the-cat»-nek (macska-csengetyű) neveznek.

Ez a legendás kard szokatlan hosszúságú hatalmas vivőfegyver volt. Ha Lindsay vállmagasságig emelte, hegye a sisak forgójának csúcsát érintette. Lindsay átvette a kardot Morton kezéből s ez az

átadáskor térdenállva, hangos szóval esdekelt az Isten segítségéért.

— Óvja meg az Isten kegyelmével az ártatlant — mondá — de sujtsa igazságos büntetésével a gyilkost, aki a király vérért kiontotta.

Ámde hiába volt ez az egész komédia. A járás-kelés, szónokolás ideje alatt a két tábor csapatokba verődött és a királynő serege ijesztő mértékben kisebbedett. Csoportosan hagyták el a zászlót. Laird de Grange pedig fölhasználva a zürzavart, embereinek jó részével a Carberry halomra vonult fel s így kelet felől elzárta Bothwell menekülésre alkalmas útját. Ennek láttára általános lett a zavar a királyi seregekben s nemsokára a királynő és férje egyedül állottak a csatamezőn körülbelül hatvan nemessel és a testőrséggel.

Mikor ily módon a harc és a menekülés egyaránt lehetetlenné vált, a királynő már csak férjének megmentésére gondolt. Magához hívta Laird de Granget, aki ismételten kijelentette, hogy a lordok egy pillanatig sem vonakodnak az engedelmességgel, ha Bothwellt eltávolítja maga mellől s ő maga követi a lordokat Edinburghba. Mária, aki ezúttal csak férjének a javát tartotta szem előtt, ebbe is beleegyezett, feltéve, hogy a lordok csakugyan ismét alárendelik magukat királyi felsőbbbségének. Laird de Grange ezt, mindnyájuk nevében ünnepélyesen megígérte, holott jól tudta, hogy ez ígérését senki sem fogja megtartani.

A királynő ezután, a Carberry magaslaton, a tömeg szemeláttára, még egyszer, utóljára beszélt Bothwell-lel. Mindketten izgatottak voltak és — amint Du Croc írja IX. Károlyhoz intézett levelében — mély, bensőséges fájdalommal búcsúzlak el egymástól. Bothwell még egyszer megcsókolta a királynő kezét, azután lóra pattant s 10—12

ember kíséretében elvágtatott. Még csak vissza sem tekintett többé.

Igy váltak el egymástól e szerencsétlen házastársak, egy hónappal esküvőjük után, örökre.

A királynő, aki valóban bámulatraméltó lelki-erővel küzdötte le fájdalmát és sértett büszkeségét, most kimért léptekkel Laird de Grangehoz ment és ismét kijelentette, hogy az előbb megbeszélt föltétel mellett rendelkezésükre áll. A megszólított tiszteletteljesen megfogta a királynő lovának kantárszárát s őt a várakozó lordokhoz vezette. Mária komoly királyi tartással ült lován s előttük megállva nemes méltósággal így szólt:

— Uraim! Nem azért jöttünk most ide, mert életünket féltjük, hanem azért, mert nem akarjuk nézni keresztény felebarátaink, sőt saját alattvalóink vérének kiontását... A mai naptól fogva tanácsaitokhoz fogunk alkalmazkodni, azon reményben, hogy a fejedelmi s királynői méltóságunknak tartozó tiszteletről sohasem fogtok megfélemlkezni.

Mária ezután leszállt lováról, a lordok térdet hajtottak előtte, Morton pedig mindannyiuk kétszinűségét a következő beszéddel takarta el:

— Ez az a hely, úrnőnk, amely felségedet megilleti. S mi mindnyájan, akik itt állunk, készek vagyunk felségedet védeni, oltalmazni és szolgálni, ugyanazzal a hűséges ragaszkodással, melylyel e birodalom nemessége mindenkor szolgált felséged elődeinek.

A királynő végig lépdelt az első, nemesekből álló sor előtt, de amidőn a második, közkatonákból és parasztokból álló sorhoz ért, azonnal tudatára ébredt a lordok kétszinűségének és nem volt nehéz felismernie azt a csapdát, melyet ott számára készítettek. Először csendes zúgással fogadták, melyet azonban csakhamar örületes ordítózás

váltott fel. Fenyegetések, szitkozódások hangzottak felé. A katonák körülfogták s azt a borzalmas zászlót tartották szemei elé, mely a meggyilkolt, bosszút lihegő Darnleyt és fiát ábrázolta. Morton és Grange némi szégyenérzés hatása alatt, de az is lehet, hogy csak álnokságból, kardot rántottak a tömeg lecsillapítására. De amint nem állt volna hatalmukban a vihart lecsendesíteni, úgy nem voltak képesek e fölindulás elnyomására sem.

Az óriási zavar több mint egy óráig tartott. A szerencsétlen királynő úgy a tömeg közé szorult, hogy ruhájának szegélye csakhamar foszlányokban csüngött. Az eső sárrá változtatta a felkavart s reá rakodott port, hosszú haja pedig felbomlott az irtózatosszorongásban és rendetlenül omlott vállaira.

Ily siralmas állapotban, előtte a rettenetes zászlóval, vonult be Mária este 10 órakor Edinburghba. Nem mint királynő, hanem mint alattvalóinak a foglya.

Lord Prevoste házába vezették. Oda érve, szinte őrült kétségbeeséssel, félig öltözötten, lebomlott hajjal az ablakhoz rohant, karjait esdeklőleg tárta szét, Isten és a nép oltalmáért könyörgött.

— Senkisé nem nézhette ezt a jelenetet — írja egy szemtanú, Beton János, fivérének: a glasgowi érseknek — anélkül, hogy lelke mélyéig meg nem rendült volna.

A lordok félelmükben, hogy a részvétre gerjedt nép esetleg tenni talál valamit Mária érdekében, ígéretekkel és hazugságokkal igyekeztek őt megnyugtatni. Félelmük azonban aaptalan volt. Mert a presbyterianus papoknak sikerült a nép bosszúvágyát úgy felingerelniök, hogy egy hatalmas tömeg egész éjjel a Prevoste-ház előtt maradt,

ott fenyegetődzött, sőt kora reggel a rettenetes zászlót Mária ablakáig emelte s közben szitkokat, átkokat szórt.

A lordok már maguk is megijedtek, hogy kissé messze mentek a dologban, miért is este 8 óra felé, amikor a söttség beállt, átszállították a királynőt holyroodi kastélyába.

Egy szemtanú, Inchkeith kapitány, tanúsága szerint a királynő sötét ruhában két sovány ló között, gyalog tette meg az utat. Jobbról és balról Athol és Morton grófok, mögötte pedig hú udvarhölgyei, Semple Mária és Seaton Mária haladtak. Kiséretükben volt még mintegy 300 ember.

Gonosz munkájuk betetőzésére a lordok másnap egybegyültek s egész *Európa* óriási megbotránkozására azt a határozatot hozták, hogy a királynő Lochleven-kastélyban, Lindsay, Ruthwen és Douglas lordok felügyelete alatt fogva tartásuk. A külvilággal vagy a kastélyban tartózkodókkal közlekednie nem szabad, csak a lordok jelenlétében, vagy a nagy tanács külön rendeletére.

Ezt a határozatot Morton, Glencairn, Athol, Mar, Graham, Sanguhar, Symyrle és Ochiltree írták alá. Máriát pedig a június 16-áról 17-ére virradó éjjel erőszakkal eltávolították őseinek kastélyából és egy rossz gebén Lochlevenbe hurcolták. Lord Lindsay és lord Ruthwen, ama másik lord Ruthwennek, Riccio gyilkosának fia, képezték kíséretét.

Hogy ezek után mitévők legyenek, az Murray dolga volt. S ő nem is késett soká, hanem rejtekhelyét elhagyva Skóciába indult.

XIII FEJEZET

Murray gonosz szándéka és a lordok gyűlölete sohasem jutott jobban kifejezésre, mint akkor, amikor Lochleven-kastélyt jelölték ki a királynő fogsága helyéül.

Ez a komor kastély, Skócia egyik legszebb tájának, a Leven-tónak közepén, egy kicsiny — meredek és terméketlen sziklából alakult — szigetecskén állott. A XIII. században épült és tulajdonképen nem volt egyéb, mint egy tömör torony, melynek négy szeglete, hasonló kisebb tornyocskák alapjául szolgált. Egyik oldalról a Ben-Lemond csipkés hegyláncai alkották háttérét, amint fokozatosan kisebbedve egymásba olvadtak és végül teljesen elsimultak a tó partján. Másik oldalán Kinross termékeny síksága húzódott, mely a hasonló nevű fehér falucskával, úgy állt a néző szemei előtt, mint egy bársonyos, zöld mezőn pihenő galamb. A tóból kiemelkedő sűrű köd azonban elfödte ezt a festői tájat a komor várkastély elől s azt majdnem állandóan, átláthatatlan, kékes fátyolba burkolta.

De még a kastély komorságánál és a szigorú őrizetnél is keservesebben hatott a szerencsétlen királynőre az a körülmény, hogy a vár úrnője s egyszersmind a nagy tanácstól kirendelt fogház őre nem más volt, mint Erskin Margit, V. Jakab egykori kedvese, Murray édesanyja.

Walter Scott mesterien rajzolta meg a skót udvar ezen egykori szépségének képét; az idő azonban megváltoztatta ezt a képet. Az egykor ünnepezt szépség most már csak egy öreg presbyterianus hölgy volt, aki a királynőt lépésről-lépésre kísérte és aki Lochleven kapuit és kijárait szigorúan őrizte. Gránátszínű bársony ruhában; homlokára hulló, háromszögletű főkötőben, hóna alatt ezüstkötésű bibliával járt-kelt a kastélyban, sovány kezeiben óriási kulcs-köteget szorongatva, mintha folyton attól rettegett volna, hogy a kapuk valamiképen maguktól kinyílnak a királyi fogoly előtt. V. Jakabbal átélt kalandjai után lochleveni Douglas Vilmossal kelt egybe. De sem az ezen házassága révén elnyert magas társadalmi állás, sem pedig törvényes gyermekeinek szeretete nem volt képes lecsillapítani lelki ismeretfurdalásait s még kevésbé tudta elfojtani azt a gyűlöletet, melyet V. Jakab törvényes hitvese: Lotharingi Mária és leánya Stuart Mária iránt táplált szívében. Az előbbit mindenkor vetélytársnőjének tekintette, aki elragadta tőle azt, akit szeretett; az utóbbi pedig, mint törvényes gyermek, kétségessé tette, sőt megsemmisítette a törvénytelen jogait. Lotharingi Mária halála után teljes gyűlöletével a halott ártatlan leánya, Stuart Mária felé fordult, aki a lordok cselszövő ármánykodásai révén végre hatalmába is került.

Ezenkívül még egy másik s talán mélyebb szakadék is állott a királynő és Lochleven úrnője között. Negyven éves korában ugyanis Douglas asszony elhagyta katolikus vallását és Knox személyes vezetése mellett a presbyterianus egyházba tért át. S részint fanatikus mesterének befolyása következtében, de másrészt saját veleszületett gőgje és szigorúsága folytán is, rövid idő

alatt igazi bigott lett, kegyetlen és érzéketlen, aki képtelen volt megérteni az igazi, mélyen járó erényt s az abból fakadó emberszerető, még ellenségeinek is megbocsátó erős lelket.

Douglas asszonynak fiai, Vilmos és György, voltak segítségére a királynő őrizetében. Vilmos, az idősebb, az udvari marsall tisztségét látta el. Minden étkezésnél jelen volt, anélkül azonban, hogy a királynővel csak egy szót is váltott volna. Az udvarmester bejelentése után négy szolga kíséretében lépett be a királynő lakosztályába. A szolgák fedett tálakban hozták az ételeket. Douglas és az udvarmester mélyen meghajoltak a királynő előtt, vagy ha nem volt jelen, úgy a szék előtt, amelyen ülni szokott. Azután egyik szolga ezüst tálcán kenyeret és sőt nyújtott át Douglasnak, majd pedig az udvarmester fölszeleltelve az étkeket, mindenből egy falat kóstolót adott át neki az akkori idők általános szokása szerint, mert joggal félt, hogy egyik-másik fejedelem vagy fejedelemnő ételébe mérget kevernek.

Vilmost távollétében öccse György helyettesítette, ha pedig egyik sem volt ott, Douglas asszony vette át ezt a diszes hivatalt.

Ebben az időben élt még egy Douglas is a Lochleven kastélyban. Egyik elszegényedett oldalági rokonságból származott s a lochleveniek csak azért vették magukhoz, hogy ne viselje az ő előkelő nevüket olyas valaki, aki szegénységben és nyomorban kénytelen élni Skóciában. Alig 14 éves árva gyermek volt, senki sem törődött vele, legkevésbé pedig a királynő. A kastély lakói, sőt később az angol és francia történetirók is csak a «kis Douglas»-nak (le petit Douglas vagy the little Douglas) nevezték.

Ez a fiatal Douglas mint díszapród szerepelt Lochleven úrnőjének szolgálatában. Szabad idejében azonban azt tehette, amit akart. Hol az erdőben barangolt s vadászott, hol a tóban horgászott, hol pedig a sajátkezűleg felállított és berendezett kovácsműhelyben dolgoztatott, rendkívüli ügyességgel vas töröket és kardokat készítve. Egyetlen szenvedélye volt az a szeretet, mellyel rokonához, Douglas Györgyhez ragaszkodott, aki őt lovaglásra és kardforgatásra tanította. Ebben az érzésben olvadt össze mindaz a szerető gyöngédség, mely ifjú szívéből kiáradt.

A királynő kíséretében két hölgy volt, akik teljes bizalmát bírták: Lady Fleming, egy korosabb hölgy és Mária, Seaton lord leánya. Ez utóbbi volt a királynő leghűségesebb s mindig vidám társa, amióta csak zsenge gyermekkorukban együtt kerültek Skóciából a francia udvarhoz. Ezzel a két nővel töltötte el a királynő fogságának hosszú óráit. Mit sem tudott arról, ami fogságán kívül történt s csak attól rettegett, hogy a lázadó lordok, úgy, amint trónját megtámadták, életére is törnek.

És a szerencsétlen fogoly félelme nem is volt alaptalan. A lázadók, egyedül a saját maguknak adott jog alapján, eltulajdonították az uralkodói hatalmat s Edinburghból a «titkos tanácsbeli lordok» név alatt gyakorolták azt.

Ezen önkényes uralom első teendőjének tekintette, hogy döntsön a királynő sorsa fölött. De itt mindjárt komoly nézeteltérések merültek föl s megkezdődtek a viszálykodások. A magas tanács kebeléből négy, élesen különböző párt vált ki. Az első párt, amely még legjobb indulattal viseltetett a királynő iránt, csak azt kívánta, hogy váljon el Bothwelltől s foglalja el azután ismét őseinek trónját. A második, élén Mortonnal,

Murray terveit igyekezett megvalósítani s azt követelte, hogy a királynő mondjon le a trónról fia javára, ő maga pedig száműzessék Angliába, vagy Franciaországba. A harmadik még erélyesebb párt, ítélőszék elé kívánta állíttatni a királynőt bűnrészességeért s ezúton életfogytiglani börtönnel sújtatni. Végül az utolsó végletekig kegytelen párt egyenesen halálítéletét sürgette.

A presbyterianus papok és egyházuk feje, Knox, teljes erejükből támogatták ez őrült terveket. Ez a híres szakadár, Riccio meggyilkoltatása után elmenekült Skóciából, a királynő fogságba vetése után azonban ismét feltűnt Edinburghban. Egész hatalmas befolyását fölhasználta, hogy a lordokat azon paragrafusok elfogadására bírja, melyek a katolicizmus tönkretételét és a protestantizmus diadalát biztosítják Skóciában. És sikerült is neki. Ezek a törvénycikkek követelték a katolicizmus minden maradványának kiirtását, a katolikus egyházi javaknak a presbyteri papságra való átruházását, az iskolák, szemináriumok és egyetemek protestáns szellemű vezetését és a királyi hercegeknek ugyanily szellemű neveltetését. A királyoknak pedig koronázási esküjükbe azt is be kell venniök: «hogy az egyedül igaz hitet, melyet a skót templomokban hirdetnek, mindenkor nagyra becsülik és mindent elnyomnak, ami annak útjában áll».

Végre is Murray pártja győzött. A tanács elfogadta azt a tervezetet, mely alapján véve nem volt egyéb, mint a törvénytelen királyi sarj önérdékű törekvéseinek megvalósítása. Elhatározták, hogy egy, a titkos tanács néhány tagjából alakult küldöttség fölkeresi a királynőt s három iratot visz magával aláírás végett. Ezek szerint először: Mária lemond a trónról fia javára; másodszor:

a király kiskorúságának időtartamára törvénytelen fivérét, Murrayt bizza meg a kormányzással; harmadszor: ennek távollétében, vagy arra az esetre, ha a neki szánt tisztséget nem fogadná el, azt Châtellerault herceg, továbbá Lennox, Argyle, Morton, Athol, Glencairn és Mar grófok vegyék át.

Az esetre, ha a királynő vonakodnék aláírni ezen aktákat, a küldöttségnek jogában állt tudomására hozni a nagy tanács abbeli szándékát, hogy őt ítélőszék elé állíttatja s ez úton életfogytiglani fogházzal vagy halálbüntetéssel sújtja törvényszegésért és Darnley meggyilkolásában való bűnrészességért, amit a királynő sajátkezű írásaival képesek bizonyítani.¹

¹ Ezek «a királynő által sajátkezűleg írt bizonyítékok» 8 levélből és 2 sonettből állottak. Állítólag abban a híres ezüst szekrénykében találták azokat, melyet Bothwell a Stirling kastélyban felejtett s amelyet Dalgleish komornyik Dunbarba vitt s ily módon jutott a lázadók kezeibe. Ezeket a bizonyítékokat — amelyekből a protestáns lordok és később a protestáns történétírók is megállapították Mária bűnösségét — Chalmere, Tytler Vilmos, Withaker, Lingard, Labanoff, Tyller Frasser, Goodal és Stewart hamisaknak nyilvánították. Ez utóbbiak megállapították, hogy a sonetteket Buchnan készítette, a leveleket pedig Maithland, Skócia rosszindulatú szekretáriusa s akkoriban Murraynak és Mortonnak szolgálatkész eszköze, hamisította. Scott Walter pedig megemlíti Skócia történetében azt a figyelemre méltó tényt, hogy Dalgleish komornyikot, mint bűnrészt Darnley meggyilkoltatásában, fölakasztották, anélkül, hogy egy kérdést is intéztek volna hozzá azon leveleket illetőleg, melyeket, mikor Dunbarból távozott, birtokában találtak. Ez is fényesen bizonyítja, milyen hallatlan komédiát játszottak ez ügyben a lordok.

XIV FEJEZET

A királynő lochleveni lakosztálya egy kis előszobából, egy ebédlőül szolgáló nagy teremből és egy meglehetősen tágas hálósobából állott. Jobbról és balról még Seaton Mária és Lady Fleming hálósobái csatlakoztak hozzá. Mindkét oldalról egy csigalépcső vezetett le a szobrocskákkal és szökőkúttal ékesített kertbe, a foglyok egyetlen üdülő helyére. A királynő hálótermének sűrű rácsos ablakai a hegyoldalra néztek, míg az ebédlőből és előszobából a kinrossi síkságra nyílt kilátás. Gyönyörű panoráma tárult itt a néző szemei elé. S a királynő élvezettel szemlélte azt azokon a ritka napokon, amikor a sűrű, átláthatlan köd nem takarta el előle.

Egy napon a királynő rövid, titkos üzenetet kapott, melyben Trockmorton angol követ arról értesíti, hogy erőszak készül ellene. Egyben figyelmezteti, hogy fogságának falai között, rákényszerítés folytán adandó ígéretei, vagy egyéb nyilatkozatai nem törvényes érvényűek és ha valamikor visszanyeri szabadságát, nem lesznek kötelezők reá nézve. A királynőt nagyon megijesztette ez a titkos üzenet s e perctől fogva állandóan valami hirtelen reá szakadó katasztrófától rettegett.

Július 25-én délelőtt 39 nappal Lochlevenbe érkezésük, de csak rövid idővel Trockmorton üzenete után, a királynőnek úgy tűnt, mintha

vadászkürt tompa hangját hallaná a tó túlsó oldaláról. Hölgyeivel együtt az ebédlő ablakához rohant és csakugyan a mólón, mely kikötőhelyül szolgált, egy csapat fegyveres embert pillantott meg, akik fölemelt zászlóval küldtek üdvözetet a vár felé. Élükön egy hatalmas termetű, fölfegyverkezett férfi állott, ugyanaz, aki a vadászkürtöt fujta, mellette pedig egy másik feketebársonyba öltözött lovag.

A várból csakhamar hasonló kürt hang válaszolt az üdvözetre, a toronyra kitüzetett a Douglasok zászlója, egy kis evezős bárka pedig sietve szelte át a tavat, hogy átszállítsa azon az érkezetteket. A királynő a legrosszabbra előkészült ember ideges nyugtalanságával nézte ez előkészületeket. A nagy távolságból még sem a zászló cimerét, sem az arcokat nem volt képes fölismerni, miért is leküldte Seaton Máriát a kertbe, tudakolja meg, kik az érkezettek és mi célból jöttek.

Seaton Mária néhány perc múlva izgatottan tért vissza és közölte a királynővel, hogy a hajón Lindsay lord és Sir Melvil jönnek kíséretükkel, Ruthwen lord pedig már két órával előbb a várba érkezett, s mindannyian a nagy tanács megbízásából jöttek.

A királynőn, legnagyobb ellenségei nevének hallatára, óriási félelem vett erőt. Egy pillanatig sem kételkedett, hogy ezek azok, akikről Trockmorton bejelentette, hogy erőszakra készülnek ellene. Mária azonban, akinek akaraterije mindig egyenes arányban nőtt a veszedelem nagyságával, most sem veszítette el önuralmát s lélekjelenlétét. Ez a szerencsétlen, fiatal, alig 24 éves asszony, korona és jogar nélküli királynő, egy vár falai közé zárt fogoly, nemcsak küzdelemre készült elő, hanem még ő szándékozott kihívni a két lordot,

hogy így még jobban napfényre juttassa saját vértanúságát és hóhérainak kegyetlenségét.

Seaton Máriának meghagyta, hogy az előszobának a nagy lépcsőre vezető ajtaját kulccsal és vasrecesszel zárja el s föl ne nyissa, bármi történjék is, csak Lady Fleming rendeletére. Azután pedig, asszonyi mivoltát még a veszélyt közepette sem tagadva meg, hálótermébe ment, hogy ott átöltözzék és fölrakja ékszereit.

Seaton Máriának nem kellett sokáig várakoznia. Néhány perc múlva fegyveres emberek nehéz lépteit hallatszottak a lépcsőn, egy súlyos kéz nehezült a kilincsre s mivel az nem engedett, a jövevények ököllel ütötték befelé, közben pedig Lindsay durva hangja kiáltott be:

— Nyissátok ki, odabent!

— Ki az? — válaszolta Seaton Mária rendíthetetlen nyugalommal.

— Lord Lindsay, aki a skót Lady Máriával óhajt beszélni.

— Ha lord Lindsay vagy — felelte Seaton Mária, felháborodását leküzdve, nyugodt, mérsékelt hangon — úgy skót nemeshez illően tiszteljed királynőd lakását és várj, míg ő hajlandó lesz fogadni téged.

Hangos kiáltozás követte e szavakat, de még ezen a pokoli lármán is keresztülharsogott Lindsay éles hangja. Majd nekidültek az ajtnak, úgy hogy a sarokvasak megreccsének s a tolózár közel állott a szétpattanáshoz. Hosszú ideig tartott az örületes zaj, míg végre egy határozott, erőteljes, de mérsékelt és tiszteletet parancsoló hang tört át azon s így kiáltott be:

— Bárki légy is, mondd meg ő felségének, a királynőnek, hogy én, Melvil Róbert, az ő hűséges alattvalója, mindnyájunk javát tartva szem előtt, ese-

dezem, vegye át Lindsay lordtól azt az üzenetet, melyet a nagy tanács reábizott.

Seaton még nem is válaszolhatott, amikor lady Fleming már jelt adott, hogy nyissa ki az ajtót. A haragos udvarhölgy azonban erre újabb próbára tette a lordoknak már úgylis végsőkéig feszített türelmét, amennyiben szándékos lassúsággal és nyugalommal tolta félre az ajtózárat. A nyitott ajtón azután valósággal berohant Lindsay és kísérete. Úgy jött be, amint megérkezett. Fegyverzete homályos volt a reáarakódott portól, a durva zergebőr pedig, melyet magán hordott, fekete volt a rajta fekvő vasfegyverektől, s több helyen szúrás és vágás okozta lyukak éktelenítették. Válláról a hatalmas Douglas Archibaldtól származó «Bell-the-cat» csüngött alá, melyet Morton gróf adott át neki azon az emlékezetes reggelen, melyen a carberryi találkozás történt. Mögötte jöttek Ruthwen lord és Melvil Róbert, mindketten rendes, tiszta öltözetben, úgy amint lovagokhoz illik, amikor királynőjük előtt akarnak megjelenni. Utolsónak lépett be Douglas György, aki ezen a napon, fivére távollétében a királynő körüli diszszolgálatot végezte.

Kevéssel belépésük után megjelent a hálóterem ajtajában Mária. Egész egyénisége, tartása oly bájos és emellett méltóságteljes volt, hogy még a durva, esetlen Lindsay is elbűvölte.

«Sohasem volt — írja Melvil memoirjaiban — a királynő oly méltóságteljes és oly leirhatatlanul bájos, mint azon az emlékezetes gyűlésen a Lochleven kastélyban. Bő, fekete bársony ruhát viselt, testhez simuló derékkal s nagy elálló csipkével dúsan díszített kemény gallért, mely szép nyakát szabadon hagyta, keblét azonban szemérmesen elfödte. Szintén fekete fejékéről fehér fátyol

hullott alá s mint átlátszó köpeny fonta körül alakját. Nyakát művészi kivitelű aranykereszt ékesítette, derekán pedig arany rózsafüzér függött ébenfa gyöngyökkel. Ezeket az ékszereket — írja Melville tovább — nem női hiúságból hordta magán, hanem hogy ezzel is kifejezésre juttassa a presbyteri egyházzal szemben rendíthetetlen katolikus hitét.»

A királynő belépését siri csend követte. Úgylátzott, hogy a jelenlevők között ő volt képes leginkább megőrizni nyugodt méltóságát. Egy székben foglalt helyet, az asztal mellett, úgy hogy ez utóbbi elválasztotta őt a mélységes csendben, zavarodottan ott álló lordoktól. Lady Fleming és Seaton Mária a szék mögött állottak, Douglas György pedig szorosan az ajtónál tartózkodott, hogy onnan legyen tanuja ennek a különös jelenetnek.

Végre a királynő törte meg a csendet és sajátos mosollyal kérdezte, vajjon annak köszönheti-e e látogatásukat, hogy ezúttal ki óhajtják engesztelni őt az általuk szított lázadásért. A kérdésre előre várható hatás nem maradt el. Lord Lindsay az ő nyers gorombaságával, lord Ruthwen pedig az ő hideg, kiszámított beszédével, szemtelen göggel siettek kijelenteni, hogy távolról sem bocsánatért jöttek, hanem azért, hogy ő felsége aláírását kérjék azon három iratra, melyet a nagy tanács e célból reájuk bízott s amelyek hivatva lesznek az ország békéjét helyreállítani s az egyedül igaz vallás térfoglalását előmozdítani.

A királynő, mintha nem is hallotta volna a beszéd utolsó mondatait, nyugodtan s egykedvűen kérdezte, vajjon a nagy tanács azt kívánja-e, hogy az iratokat csak így, a jelenlevő lordok előadása után írja alá, vagy megengedi-e, hogy előbb tudomást szerezzen azok részletés tartalmáról is.

— Kétségtelenül megengedi! — kiáltotta Ruthwen, aki azt hitte, hogy a félelem már kezdi megtörni a királynő ellenállását. S ezzel fölolvasta a lemondó okiratot, mely szerint a királynő «saját szabad akaratából, fia iránti szeretetének bizonyságául, leköszön az ő javára, koronáját és összes jogait reáruhazza s kinevezi őt Skócia törvényes királyának».

Mária, fejét karjára támasztva, félig csukott szemekkel figyelt, mintha csak valami szórakoztató olvasmányt hallgatott volna.

Mikor Ruthwen befejezte az olvasást, a királynő az asztalra helyezett másik két pergamentre mutatva így szólt:

— És mi áll ebben a kettőben?

Ruthwen erre az előbbi ünnepélyességgel fölolvasta a második iratot, melyben a királynő a birodalom helyettes regenséül gróf Murrayt nevezi ki, majd a harmadikat is, mely szerint az előkelő alattvalók megosztoznak a kormányzás munkáján.

Az iratok befejezése után több mint egy percre borzasztó csend állt be a teremben. Az az izgatott rettenetes csend, mely az igen nagy jelentőségű eseményeket szokta megelőzni. Végre Ruthwen fölvette az asztalról az összegöngyölt pergamenteket és megkérdezte:

— Lesz szives felséged közölni velem, hogy milyen feleletet vigyek a nagy tanácsnak?

— A feleletem a nagy tanácsnak?... — és erre elementáris erővel tört ki a királynő haragja, kifejezve királynői méltóságának, szerencsétlenségének és szépségének egész hatalmát.

Anélkül, hogy fölemelkedett volna ülőhelyéről s anélkül, hogy mozdulataival csak egy pillanatra is háttérbe szorította volna természetes finomsá-

gát, arcukba vágta a lordoknak mindazt a szégyent és gyalázatot, mellyel önmagukat beszeny-nyezték. Nyugodt hangon, fönnakadás nélkül beszélt s az árulóknak annyi alkalmat sem nyújtott, hogy csak egy szóval is védelmezzék magukat. Fölsorolta hálátlanságukat, ismételt árulásaikat, rablásaikat és gyilkosságukat; hitszegésüket, mint lovagokét és elpártolásukat, mint katholikusként. Végül kimerülten a fáradságtól, kissé akadozva, Ruthwenhez fordult és így szólt:

— Feleletem a nagy tanácsnak!... Mondják meg annak a rablóbandának, amely alig tudja bevárni, hogy megosztozhassék a tölem rabolt zsákmányon... Feleletem a nagy tanácsnak!... Ha ezt a feleletet olyan árulónak az ajkával kell közvetítenem, mint te vagy Ruthwen, aki csak a mi részvétünknek köszönheted, hogy nem szögezték a fejedet már évekkel ezelőtt Edinburgh egyik kapujára, úgy a skót Máriának — nincs mit felelnie.

És most végre erőt vett a női gyöngeség a királynői méltóság felett. Mária az asztalra könyökölt, arcát kezeibe temette és keserves, kétségbeesett zokogásba tört ki. Könyei keresztül folytak keskeny újjai között és megnedvesítették a kemény tölgyfaasztalt.

Ruthwen, bár halálsápadtan állott helyén, de még mindig uralkodva magán, hallgatott. Mária gyöngeségéből ismét remélni kezdte, hogy ellenállása megszűnik. Az ostoba Lindsay azonban alkalmasnak vélte ezt a pillanatot arra, hogy a királynőt még jobban megfélemlítse, miért is a legalávalóbb módon becsmélni kezdte. Szemére vetette mindazt a vétket, amivel a lordok gyanúsították. Mint házasságtörőt s hitvesgyilkost életfogytiglani fogsággal, a hóhér bárdjával, halállal

fenyegette, ha nem hajlandó vonakodás nélkül aláírni az előtte fekvő iratokat.

Ezalatt Mária némiképen ismét összeszedte magát s miközben hirtelen hátradőlt székében, mintha erejének utolsó maradványa is el akarná hagyni, gyöngé hangon kérdezte:

— Es az esetre, ha beleegyezzünk, mi biztosít bennünket személyünk védelméről?

— A mi szavunk és becsületünk! — felelte Lindsay.

A királynő kétkedő arckifejezéssel fordult feléje, úgy hogy csak a helyzet mélységes komolysága nyomta vissza az ezáltal keltett komikus hatást s lassan így szólt:

— Ez a biztosíték nekünk túlkönnyűnek látszik. Tegyen hozzá legalább egy marék bogáncsot is, hogy valamivel súlyosabb legyen.

Magából kikelve protestált Lindsay az ellen, hogy a királynő kétségbevonja lovagi becsületét s haragjában annyira ment, hogy öklével fenyegette meg Máriát. Erre Melvil, aki eddig csendes tanuja volt a történeteknek, arra kérte a jelenlevőket, hagyják őt magára, bármily rövid időre, a királynővel, hogy átadhassa neki a nagy tanácstól reábizott titkos üzenetet. Nagy nehezen sikerült távozásra bírni a két lordot, kik közül különösen Lindsay igyekezett még megrövidíteni a kért, úgysis rövid időt. Alig hagyták el a lordok a termet, Melvil térdreesett a királynő előtt s teljes meggyőzőképességét elővéve, a legalaposabb okokat felsorolva, könyörgött hozzá, hogy írja alá a pergamenteket. Saját javára tegye meg, nehogy méltatlan bíróság ítélkezzék becsülete felett s nehogy életfogytiglani fogság vagy halálbüntetés fenyegetse királyi személyét. Mert Lindsay fenyegetései nem alaptalanok. Azok csakugyan befog-

laltatnak a nagy tanács aljas, gyalázatos terveiben. Még azt is hozzátette Melvil, hogy az ilyen erőszakos kényszerítés között adott aláírás nem kötelezi semmire, hogy az teljesen érvénytelen. Több történetíró állítása szerint — Melvil ugyan nem tesz említést róla — ez alkalommal egy iratot is adott át Máriának Seaton lordtól és Huntlytól, akik állandóan hűséges alattvalói maradtak, amelyben azok ugyancsak ezt a tanácsot adják. A királynő kétszínű embernek tartotta Melvilt, amint hogy az is volt, mert két különböző szerepet játszott. Amíg egyrésről összeköttetésben állott a lordokkal, másrésről a valóságban a királynő javát tartotta szem előtt. Máriát azonban az árulókkal való gyakori érintkezés óvatossá tette, miért is most látszólag engedett Melvil könyörgésének s úgy tett, mintha ezen elhatározása csak ebben a pillanatban született volna meg, holott az már Trockmorton figyelmeztetése óta megvolt. Hallgatagon, komor arccal léptek be ismét a lordok, a királynő pedig szó nélkül, egyenkint kibontogatta a pergament tekercseket s újból átolvasta azokat. Majd toll után nyúlt, melyet Ruthwen a következő szavakkal nyújtott át neki:

— Gondolja meg jól felséged, hogy azt, amit most szándékozik tenni, teljesen szabad akaratából kell tennie.

E szavakra a királynő fölugrott helyéről, messze eldobta magától a tollat s fölkiáltott:

— Nem!... Nem!... Nem!... Lehetetlen aláírásunkkal bizonyítanunk azt a gyalázatot, hogy szabad akaratunkból mondunk le mindarról, ami három századon át a Stuartoké volt t. i. a francia koronáról, mely a mienk volt, a skótról, mely most is a mienk és az angolról, melyet teljes joggal a magunkénak nevezhetünk.

Es most megtörtént az, aminek meg kellett történnie s amit a királynő csalhatatlan biztonsággal lépésről-lépésre előre látott: a dühtől eltorzult arccal, kinyújtott karral rohant Lindsay a királynőre, acélkeztyűjével megragadta annak gyöngye karját, erőszakkal leültette s újból kezébe nyomta a tollat.

Az udvarhölgyek rémülten sikoltottak föl, a jelenlevő férfiak pedig, Ruthwent sem véve ki, mindannyian a lordra rohantak; legelől Douglas György, aki fogcsikorgatva ragadta meg a gallérjánál fogva. Ez utóbbi tényre a későbbi események vetnek teljes világosságot, de már akkor sem került el Melvil éles tekintetét, sem pedig Mária finom nőies érzékét.

A királynő sápadtan, de nyugodtan, mint a végső ítéletben megnyugvó ember, szóltalanul tekintett körül a jelenlevőkön, mintegy tanuképen híva föl őket s azután anélkül, hogy közben csak a fejét is fölemelte volna, aláírta a három pergamentet.

XV FEJEZET

1567. július 29-én, tehát négy nappal az előbb leírt események után, a lordok nagy ünnepélyességgel megkoronázták az akkor 13 hónapos királyi gyermeket, VI. Jakabot.

A szertartás óriási pompával és fénnnyel ment végbe a stirlingi székesegyházban, mely akkoriban a protestánsok birtokában volt s a presbyteri egyház istentiszteletére szolgált. Mar gróf tartotta karján a királyi gyermeket. Elöl ment Glencairn a karddal, Morton a jogarral és Athol gróf Skócia symbolumával, a bogánccsal ékesített koronával. Majd fölolvastatott a királynő lemondási nyilatkozata, mire Lindsay és Ruthwen lordok a legarcátlanabb hazugsággal bizonyították, hogy e lemondást a királynő az ő jelenlétükben, teljesen szabad elhatározásából írta alá.

Ezután Morton gróf következett, aki még az előbbinél is rettenetesebb elvetemültségről tett bizonyosságot. Egyik kezét az Evangéliumra téve megesküdött a királyi gyermek, ez ártatlan, katolikus hitre keresztelt kis angyal nevében, hogy mindenkor örködni fog a birodalom törvényei fölött s hogy a presbyteri egyházat, *mint egyedül igaz egyházat, tiszteletben tartja és könyörtelenül letipor mindent, ami azzal ellentétben áll.* Ezután az orkneyi protestáns püspök a gyermek fejére tette

a koronát, s a lordok, kezükkel homlokát érintve, hűséget esküdtek neki. Erre Knox emelkedett szólásra és hatalmas beszédben jelentette a szerencsétlen herceg uralmának kezdetét. Izzó szavaiban kifejezésre juttatta egész politikai és vallási fanatizmusát s azt a féktelen gyűlöletet, mellyel a királynő iránt viseltetett. Miután a király koronázása ilymódon végbement, most már semmi sem állott a törvénytelen Murray útjában, hogy magát augusztus 19-én az edinburghi Kőrben helyettes kormányzónak proklamáltassa. Még aznap el is foglalta állását s nyilvánosan a következő Knox által fogalmazott esküt tette le:

«Én Jakab, Murray gróf, Alberneith lord ünnepelesen esküszöm az örökkévaló Isten színe előtt, hogy a mai naptól fogva életem végéig, teljes erőmből Neki fogok szolgálni, az ő és új testamentumban lefektetett szent igéi szerint. Ugyancsak ezen törvények értelmében fogadom, hogy Jézus Krisztus igaz vallását a prédikációk és a szentségek használata által tiszteletben tartom, úgy amint az a birodalomban hirdettetik, miután a hamis vallás eltöröltetett. Fogadom, hogy a népet, mely a királynak, az én uralkodómnak, kiskorúsága alatt gondjaimra van bízva, az isteni parancsolatok és a birodalom törvényei szerint fogom kormányozni, az örökkévaló Isten szent igéit mindenkor szem előtt tartom s egyházának és az egész keresztény népnek, minden következő időre, teljes békét akarok biztosítani. Fogadom, hogy mindennemű állami vagy egyházi elnyomást üldözni fogok s állandóan örködöm a fölött, hogy kivétel nélkül mindenkinek igazság szolgálhassék, hogy egykor Isten, a könyörültesség Atyja, nekem is igazságot szolgáltasson. Fogadom, hogy Isten igéjének ellenségeit, az eretnekeket, a biro-

dalomból kiüzöm. Mindezt pedig ünnepélyesen, a legszentebb esküvel fogadom».

Ezután a körülállók mindannyian térdre hulltak és minden isteninek és emberinek szégyenére a következő zsoltárra zendítettek: «quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde. Mily jóságos Israel Istene mindazokhoz, akik igaz szívűek».

Így végződött Skóciában a politikai és vallási forradalom és így látta a törvénytelen Murray teljesülésbe menni nagyravágyó terveit, melyek a királyi hatalomra, nem pedig, mint sokan állítják, magára a koronára irányultak. Mert ha ez az eset állott volna fõnn, úgy egy gyermek jogait semmi esetre sem tartotta volna elháríthatatlan akadálnak s talán el is tette volna az útjából, ha a halál hirtelen véget nem vet gonosztettekben és árulásokban gazdag életének.

E közben néhány, a királynõ iránt hûséges lord és néhányan azok közül, kik kezdetben a lázadókkal tartottak, utóbb azonban megbotránkozva azok gonoszságán, ismét a királynõhöz pártoltak — összejöttek Dunbartonban s azt a tervet kovácsolták, hogy a királynõt kiszabadítják és visszahelyezik a trónra. Egyszersmind arra is törekedtek, hogy felélesszék a birodalomban még mindig nagyszámú katolikusoknak napról-napra hanyatló bátorságát. Ez a dumbartoni szövetség kezdetben még inkább megnehezítette Mária életét. A kormányzót ugyanis arra indította, hogy szigorított őrséget rendeljen a fogoly mellé, nehogy az a szövetség tagjaival vagy azon idegen udvarokkal érintkezhessék, amelyek vonakodtak az õ bitorolt hatalmát elismerni.

Ennek dacára Máriának mégis sikerült március végén összeköttetésbe lépnie egy előkelő lovaggal, Beton Jánossal, akivel azután titkos üzeneteket és

leveleket küldött IX. Károlyhoz, Medici Katalin-hoz és a Guisekhez Franciaországba. Ez a Beton János fivére volt a glasgowi érseknek, Mária franciaországi követének, akihez a fogoly királynő a következő rövid, de keserves szenvedéseit élénken ecsetelő levelet küldte:

«Lochleven.

Monsieur de Glasgow, fivére közölni fogja önnel az én szomorú helyzetemet. Esedezem, hallgassa meg őt s adja meg neki mindazt, amit az én javamra kér. Miután sem időm, sem elég papírom nincs arra, hogy többet írhassek, ő fog Önnel közölni minden egyebet. Egyben könyörgöm, kérje meg nevemben a királyt, a királynét és nagybátyáimat, hogy édessék el leveleimet. Mert ha bármikor is kiderülne, hogy irtam, úgy az sok embernek életébe kerülne, engem pedig még szigorúbb őrizet alá helyeznének. A jó Isten vegye Önt oltalmába, nekem pedig adjon az Ő szent kegyelme türelmet.

Fogságomban, ma, március utolsó napján.

Az Őn egykori úrnője és barátnője: Mária királynő, most fogoly.»

Ugyanezen időtájban azonban a királynő hivei sem nyugodtak, hanem menekülési tervet készítettek. És e munkájukban olyan valaki volt segítségükre, akire sem Murray, a kormányzó, sem pedig a börtönfelügyelőnő legkevésbé sem gyanakodtak. Ez a hatalmas segítő nem volt más, mint maga Douglas György, aki napról-napra látva a királynő szenvedéseit, mélységes részvételre gerjedt iránta. Az a rettenetes lemondási jelenet pedig, melynek tanuja volt, teljesen tudatára juttatta, mily aljas szerepet játszat vele és hozzátartozóival a fogoly törvénytelen fivére, Murray. Ezen nemes indokoknál fogva, igazságérzetétől, sőt rész-

ben talán szenvedélyes felbuzdulásától is indítatva, mert hiszen a királynő szépsége környezetének számos tagját magával ragadta — egy napon a királynő lábai elé borult, bocsánatáért esedezett a szenvedett sérelmekért és följajánlotta neki kardját, javait és életét. Azonnal összekötetésbe is lépett a királynő barátaival s velük egyetértve, titokban, annyi megbízható embert helyezett el Kinross környékén, amennyi a menekülést lehetővé tehetné. Magát a menekülési tervet Douglas György a fogollyal együtt készítette el, egy Meg nevű katolikus mosónő bevonásával, aki Lochlevenben szolgált és rendkívül ragaszkodott Györgyhöz, mert az többiben jót tett vele.

A menekülésre kitűzött nap előtt több reggelen a királynő sokáig ágyában maradt, hogy ily módon hozzászoktassa Lochleven lakóit ahhoz, hogy a reggeli órákban nem látható. Április 25-én Meg, a mosónő, úgy mint rendesen, kora reggel bejött a kastélyba. A királynő, aki némiképen hasonlított hozzá, felöltötte az ő ruháit, hóna alá vett egy csomó mosnivaló ruhát, beburkolta magát a mosónő nagykendőjébe s ily módon sikerült elhagynia a kastélyt és eljutnia a kikötőhöz, ahol Douglas György már várt reá két meghitt emberével.

Mária itt egy kis csónakban foglalt helyet, melyet két evezős hajtott. Mikor már körülbelül a tó közepén voltak, a fogságot és halált jelentő kastély és az életet, szabadságot ígérő tulsó part között, az evezősök egyike föl kacagott és így szólt a társához:

— Ugyan nézzük már meg, milyen is az az asszonyka, akit a tulsó partra viszünk.

És a következő pillanatban már ki is nyujtotta a kezét, hogy fölemelje arcáról a kendőt. A királynő

hirtelen mozdulattal védekezőleg emelte föl a két karját. A férfi azonban, abban a pillanatban, amint meglátta a hófehér, finom, valóban királyi kezeket, azonnal megsejtette, kit rejthet az ismeretlen mosónő öltözete és ezt izgatottan, de illő tisztelettel meg is mondta neki. A királynő erre nyugodtan, halálbüntetés terhe alatt reá parancsolt, hogy vigye át a tulsó partra.

Az evezősök azonban jobban féltek lady Douglas haragjától, mint ennek a szegény, rongyokba burkolt esedező királynőnek a fenyegetésétől, miért is visszafordították a csónakot a kastély felé. A királynőnek mindössze azt az ünnepélyes ígéretet sikerült kicsikarnia tőlük, hogy szökését mindaddig titokban tartják, míg Meg, a mosónő elég messzire menekülhet a börtönfelügyelőnő boszúja elől.

Ez a sikertelen szökés — melyet Drury angol követ teljesen így ír le Cecil miniszterhez intézett levelében — igen súlyos következményeket vont maga után. Miután Douglas György így fölfedeztetett, fivérének és anyjának üldözése folytán mindörökre el kellett hagynia őseinek kastélyát. Ámde a lelkes ifjú most sem vesztette el bátorságát. A királynő néhány hivével együtt Kinross környékén rejtőzött és sikerült a fogolyhoz egy cédulácskát juttatnia, melyben kéri, hogy ne adjon föl minden reményt, legyen mindig készen a szökésre és bizzék meg teljesen abban, aki egy családi balladájuknak két első szakaszát akár súgva elmondja neki, akár a távolból éneklí háromszor egymásután:

«Ó Douglas, Douglas, jó és hű!»

XVI FEJEZET

Miután a menekülés nem sikerült, Douglas György pedig elhagyta a palotát, a királynő mindjobban csüggedni kezdett és lassankint már beleélte magát abba a gondolatba, hogy vagy egész életét a lochleveni kastélyban lesz kénytelen eltölteni, vagy pedig többé-kevésbé természetes, de minden valószínűség szerint korai halállal kell kimulnia.

Hivei azonban, akik még mindig a környéken rejtőzködtek, időnkint a kinrossi síkságról, vagy a hegyek közül felcsillanó tűzjelzéssel adták tudtára, hogy terveiket még mindig nem adták föl.

Egy napon a királynő udvarhölgyeivel az ablaknál ült és himezett, mikor egyszerre a kertből gyöngye gyermekhangocska hatott föl hozzájuk, mely lassan így énekelt:

— Ó Douglas, Douglas, jó és hű.

A három nő szinte megmerevedve ült helyén és sápadtan, rémülten pillantott egymásra. A gyenge hang pedig újból megszólalt:

— Ó Douglas, Douglas, jó és hű.

Seaton Mária erre fölfogva a királynő egy intő kézmozdulatát, kitekintett az ablakon és ott látta a torony aljában a kis Douglast, lady Douglas apródját, amint komoly arccal egy madárfogó fölállításán fáradozott és közben harmadszor is ismételte:

— Ó Douglas, Douglas, jó és hű.

Ekkor a királynő Seaton Máriával és lady Fleminggel lement a kertbe, hogy közel jusson a fiúcskához. Ez azonban épen elkészülve a csapdával, fölkelt helyéről és egykedvűen távozott, mintha ki akart volna térni a hölgyek útjából.

Ez körülbelül április végén történt. De úgy látszik az ének és a kis fiú bátorsága nem sok reményt öntött Mária szívébe, mert május 1-én a következő levelet írta Medici Katalinnak s Beton Jánossal szándékozott azt Franciaországba küldeni:

«Lochlevén, 1568. május 1.

Madame: szükségét érzem annak, hogy a következőket az Ön fiának, a királynak tudomására hozzam s azért küldöm ezt a követet, hogy ő mindent részletesen elmondhasson. Oly szigorú őrizet alatt állok, hogy még irni sincs alkalmam, ha csak akkor nem, mikor őreim esznek vagy alusznak, vagy ha éjjel — mialatt az asszonyok a szomszéd termekben alszanak — titokban fölkelek ágyamból. Követem mindezt el fogja mondani önöknek. Könyörgök, hallgassák meg őt s fogadják az általa vitt híreket, irántam való szeretetből szívesen. Azért is esedezem, viseltessenek egy kis részvéttel irántam, mert ha Önök erőszakkal ki nem szabadítanak innen, úgy életem végéig itt kell maradnom.

Mária, királynő.»

Pedig a királynő szabadulása sohasem volt oly közel, mint épen ekkor. Május 2-án reggel ismét fölhangzott a torony alján a kis Douglas éneke. Seaton Mária az ablakhoz rohant és most ismét ott látta a kis apródot, amint madárfogót állított föl. Úgy tűnt, mintha, míg egyik kezével a csapdán dolgozott, a másikkal szavakat írt volna a

homokba, melyeket aztán gyorsan elsimított. Seaton lesietett a kertbe vezető csigalépcsőn és megállt egy kis ablak előtt, ahonnan tisztán kivehette a homokba irt szavakat és szükség esetén néhány szót is intézhetett a gyermekhez. Hogy a fiú figyelmét magára vonja, köhintett egyet, mire az tovább dúdolgatva a Douglas dalt, anélkül, hogy fölpillantott volna, nagy betűket irt botjával a homokba s egymásután kitörülte azokat.

Seaton Mária mohón nyelte szemeivel a betűket s fantáziája segítségével a következőket sikerült azokból kihozni: *Legyetek készen ma este 9 órakor és ne nyissatok ajtót addig, míg a jelszót nem halljátok.*

A kis Douglas, miután az utolsó szót is befejezte, fölkelte, csapdáját is ott hagyta és vissza sem tekintve távozott, miközben újból ama régi ballada jelentőségteljes sorait énekelte:

— Ó Douglas, Douglas, jó és hű.

A fontos ujság leirhatatlanul felizgatta a királynőt. De talán még izgatottságánál is nagyobb volt az a félelem, mellyel a nap folyamán a hölgyeivel Douglas tulajdonságait mérlegelte. Vajjon merje-e ilyen döntő lépésnél, teljesen ily ifjú lovagra bízni magát. Mindazonáltal előkészültek a szökésre. Hamarosan összeállították a királynő holmiját, mely mindössze egy kis csomagból és az ékszereket tartalmazó dobozból állott s elrejtették.

Estefelé reménységük éledni kezdett. Alig állt be ugyanis a sötétség, midőn úgy a kinrossi halomokról, valamint a szemben fekvő hegyekről tűzjelzések lángoltak föl s oly erős fényt árasztottak, mintha figyelmeztetni akarták volna a királynőt, hogy ezen az éjjelen maradjon ébren és úgy várja barátainak a segítségét.

Mikor megkondult az estharang — ez jelezte

a királynő estebédjét — belépett a lochleveni börtönfelügyelő, méltóságteljes tartással, az ő elmaradhatatlan bársonyruhájában és óriás csipkegallérjával, hogy betöltse az asztalnál az udvarmesteri tiszte, miután fia, Vilmos, ezen a napon Edinburghban időzött. Az idős hölgy egymásután megízlelte az ételeket, a királynő pedig — hogy még inkább megnyugtassa — szokása ellenére néhány barátságos szót intézett hozzá. Majd belépett a kastély udvarmestere, Randal és átnyújtotta lady Douglasnak a kastély kulcsait. Így tette ezt nap-nap után az estharangszó végeztével.

A börtönfelügyelő azután mélyen meghajolt a királynő előtt és elhagyta a termet. A fogoly hölgyek legnagyobb rémületére magával vitte a kulcsokat is. Most már semmiképen sem tudták elképzelni, hogy akarja kijátszani Douglas ezt a meg nem szűnő éberséget.

Távozása után Seaton Mária bezárta az ajtót. A királynő és hölgyei most gyorsan fölöltötték útiruhájukat és a legnagyobb nyugtalansággal várták a megbeszélt jelt.

Fél kilenc volt ekkor.

XVII FEJEZET

Ezalatt Douglas hozzáfogott, férfias komolysággal megfontolt nemes tervének keresztülviteléhez. A kis apród megfigyelte, hogy Randal minden este ilyen időtájban adja át a palota kulcsait lady Douglasnak, aki azokat egy be nem zárt rejtékhelyre tette, melyet azonban a kis apród jól ismert. Az úrnő azután a nagy ebédlőterembe ment, hogy ott régi szokás szerint a cselédséggel együtt költse el ebédjét.

Douglas úgy tervezte, hogy mialatt lady Douglas az ebédlőben van, ő elcseni a kulcsokat s felhasználva azt az időt, míg a cselédség étkezik s így a felügyelet gyöngébb, levezeti a királynőt a kertbe és ott kinyítja számára a tópartra vezető ajtót.

Ezenkívül Douglas nagyobb biztonság okáért szerzett egy régi kulcsköteget, hogy azt az elcsent kulcsok helyére tegye s így tévedésbe ejtse a fáradt, álmos úrnőt, ha annak eszébe jutna lefekvés előtt még egyszer utánuk nézni.

A terv, éppen egyszerűsége miatt könnyen kivihetőnek látszott, különösen ha egy kis szerencse is járul hozzá. De ez a szerencse elmaradt. Lady Douglas e napon kissé tovább időzött a királynő lakosztályában, ott vette át a kulcsokat is és ahelyett, hogy még étkezés előtt elhelyezte volna,

ezúttal kivételesen magával vitte azokat a nagy ebédlőterembe. Azután leült a bíborvörös posztó menyegző alá s a kulcsokat maga mellétette az asztalra.

Ez a véletlen bárki mást kihozott volna a sodrából. Douglas azonban nem tartozott azon emberek, illetőleg gyermekek közé, akik egyhamar elvesztik bátorságukat. Teljes elfogulatlansággal fogott hozzá nénje kiszolgálásához, amit néha meg szokott tenni s közben egy élenkebb mozdulatánál, mintegy véletlenül, egy asztalkendőt dobott a kulcsokra. Majd pedig mialatt egy tálat nyujtott úrnőjének, bámulatos ügyességgel kicserélte a valódi kulcsokat, a magával hozott hamisakkal. Utána pedig ismét munkájához látott.

Lady Douglas meghallotta a kulcsok csörgését és gyorsan föiemelte az asztalkendőt. Mivel azonban látta, hogy helyükön vannak, nyugodtan tovább evett, anélkül, hogy észrevette volna a csalást.

Douglas azután a királynő termei felé rohant — útközben még sietve magához vette kardját is — és halkán kopogott az ajtón.

— Ki az? — kiáltotta belülről egy félelemtől s izgalomtól remegő hang. Douglas szintén remegő hangon suttogta a jelszót:

— Ó Douglas, Douglas, jó és hű.

Az ajtó kinyílt és kilépett rajta a három köpenybe burkolt hölgy, egymást támogatva, mert a kiállott izgalmak következtében térdeik roskadoztak. De most nem volt vesztegetni való idő. A királynő még mindig reszkető, de azért határozott hangon kérdezte, hogy mitévők legyenek.

— Kövessenek engem! — felelte az apród.

— Merre?

— A csigalépcsőn.

— Ki nyitja ki a kaput?

— Nálam vannak a kulcsok — válaszolt az apród s meg is mutatta azokat.

A királynő erre megkönnyebbülten, reménykedően sóhajtott föl s miközben keresztet vetett magára, így szólt:

— Az Isten velünk van, áldott legyen érte.

Douglas, aki már maga is alig tudott uralkodni izgatottságán, gondosan elzárta s elrekesztelte a királynő lakosztályába vezető ajtókat. Azután nehogy a fény elárulja őket, sötétben, tapogatózva mentek le a lépcsőn. Legelől az apród, mögötte a királynő s végül Seaton Mária, aki a már kissé koros, félénk, folyton botló és közben sóhajtozó lady Fleminget támogatta. Végre elértek. Douglas három-négy kulcsot próbált, míg egyik beillett a zárba. A nyitott ajtón át beáramlott a friss, a menekülőknek szabadságot jelentő éjjeli levegő s ők ennek hatása alatt az apród után akartak rohanni. De a 14 éves fiú visszatartotta őket. A veszély nagyságával fokozódó fölényes biztonsággal parancsolt rájuk s azután egyedül, óvatosan surrant át a kerten, a tó felé vezető ajtóhoz.

— A királynő ezalatt — így írja Petrucci, Medici I. Cosmoshoz intézett jelentésében: *Modo che la regina di Scotia ha usato per liberarsi della prigionia* (A mód, amelyet Skótország királynéja használt, hogy fogságából szabaduljon) címen — a toronyhoz támaszkodva várakozott, közben minduntalan keresztet vetett magára s az Úr Jézushoz, a boldogságos Szűzhöz és a szentekhez fohászkodott.

Most egyszerre egy bagoly sivítása tört át a levegőn s rögtön utána egy másiké. Mindkettő oly élesen, visszataszítóan hangzott, hogy a me-

nekülők nem szabadító, hanem vészes előjelnek tekintették.

Majd hirtelen előttük termett Douglas. Oly csendesen, oly nesztelenül, mintha a felhőkből szállott volna alá, vagy a földből emelkedett volna ki. Csak ennyit mondott:

— Ott vannak!

Az asszonyok azt sem merték kérdezni, kik vannak ott. Az apród zajtalanul kinyitotta előttük az ajtót s azután minden ceremónia nélkül kézenfogta a királynőt. Lábujihegyen, lélekzetüket is visszafojtva osontak végig a fal mellett. Minduntalan fagyökerekbe, szűros bokrokba botlottak s alig tudtak visszatartani egy-egy fájdalmas fölkiáltást.

A kapuhoz érve, új veszedelem várt rájuk. A kapu ugyanis teljesen szabadon állott, semmi sem takarta el a kastély ablakai elől s jó hosszú időbe telt, míg megtalálták a beleillő kulcsot. A menekülők szorosan a falhoz simultak, hogy így, amennyire lehet, láthatatlanokká tegyék magukat. Douglas pedig minden önuralmát összeszedte, hogy bosszúságában ne szitkozódjék. Végre kinyílt a kapu s Douglas György és Beton János majdnem karjaikban fogták föl a királynőt.

A kapu előtt a földön elterülve egy férfi holtteste feküdt, melynek megpillantásakor a királynő teljesen elvesztette önuralmát. Tudta, hogy a halott csak az ő lehet, akit föl kellett áldozni érte, mert különben nem kerülhették volna ki éberségét. Ez a tudat éles metsző fájdalmat okozott a nemes-szívű királynőnek. A part mentén, sűrű bokrok közt elrejtve, állott egy bárka hat evezőssel. Oda vitték a félig eszméletlen királynőt.

A fiatal Douglas még bezárta kívülről a kert kapuját s azután a kulcsokat magához véve, utolsónak ugrott a csónakba.

Az éj sötétsége kedvezett a menekülőeknek. De egy óvóintézkedésről megfeledkeztek és ez majdnem vesztüket okozta. Elfelejtették ugyanis beburkolni az evezőket s így azok loccsanása az éjjeli csendben fölhallatszott a toronyórhöz. És alig indultak el, mikor mindnyájuk rémületére egy álmos, de ijedt hang kiáltott le hozzájuk:

— Megállj! Ki vagy?

— Csak előre, előre! — szólt ijedten Douglas György.

Az evezősök kettőzött erőfeszítéssel dolgoztak s a bárka nyilsebességgel siklott tovább. Az őt ismételte kérdését, egy pillanat múlva pedig hatalmas fénysáv hasította keresztül a sötétséget. Lövés zaja hallatszott s közvetlenül a csónak mellett egy golyó süvített végig a levegőn.

Douglas György és a kis apród testükkel takarták a királynőt. Beton a kormánynál ült, az előrehajlott evezősök pedig lihegték a félelemtől és kimerüléstől.

— Csak előre, előre! — kiáltotta Douglas György szakadatlanul.

A kastélyban már megkondult a vészharang, az ablakok mögött fény csillant föl és sötét árnyak suhantak ide-oda.

— Csak előre, előre! — kiáltotta Douglas György kétségbeesetten. — Őt percbe sem telik és csónakokat küldenek utánunk és elérnek bennünket!

— Nem, az lehetetlen — szólt most diadalmasan a kis Douglas — kívülről reájuk zártam a kaput, itt vannak a kulcsok.

S boldogan megcsördítve a kulcsokat, hatalmas ívben, a tóba hajította azokat.

És e gyermek okossága megmentette a királynőt. Hatalmas lövések reszkettették meg a leve-

gőt, a toronyban két ágyút is sütöttek el, de a menekülők már túl voltak a lőtávolságon. S néhány perc múlva a királynő már biztonságban, szabadon állott hivei között.

250 évvel később, 1818-ban egy kinrossi halász találta meg hálójában azokat a történelmi nevezetességű kulcsokat, melyeket Douglas ez emlékezetes éjszakán a tóba hajított.

XVIII FEJEZET

Amikor a királynő, a tó túlsó partjára lépett, ott találta Seaton lordot, Mária édesapját és még négy-öt távoli rokonát. Megérkezését nem fogadták üdvkiáltásokkal, lelkesült örömmel és szerencsekívánatokkal, hanem aggódó, félő hallgatással. Szótlanul, sietve indultak útnak egy a kinrossi halmon fekvő magányos ház felé. Ott rejtőzött az a fegyveres őrség, melynek majd a királynőt tovább kellett kísérnie s ott tartották készen a számukra szükséges felszerelést is. Seaton lord többi emberei pedig csapatonként őrizték a környéket egészen a Niddry kastélyig, mely egyelőre a menekülők végcéljául volt kitűzve.

A várból hangzó lövések nagy nyugtalanságot okoztak a kinrossi síkságon és azért tanácsosabbnak látszott útjukat kerülővel megtenni. Miután azonban szerencsésen elmenekültek ezen új veszelem elől is, egész éjjel galoppban vágattak és reggel 7 órakor megérkeztek Niddrybe, Seaton lord várába. Három óra hosszat kellett itt tartózkodniok, mert a királynő már majdnem teljesen kimerült a fáradságtól.

A kíséretet is megerősítették Seaton lordnak a várban tartózkodó embereivel s azokkal, akik az uton csatlakoztak hozzájuk. Ily módon a királynő biztonságban folytatta útját a jól megerősített Hamilton vár felé, ahol a kastély ura

Clandio lord és annak fivére, St. André érseke várták.

A királynő menekülésének hire új bátorságot öntött hibeibe s a nemességnek egy nagy része Hamilton várába sietett, hogy följárniya neki szolgálatait. Legelőször érkeztek Mária hűséges barátai, akik eddig szorongó lélekkel, visszavonultan várták a történendőket. Azután jöttek azok a lázadók, akik részvétre gerjedve a szerencsétlen királynő iránt s felbőszülve a lordok erőszakos tettein, elszakadtak a nagy tanács tagjaitól s végül következtek azok, akik alaposan csalódtak abbeli reményeikben, hogy rablásaikat az új kormány oltalma alatt is folytathatják.

A nemességnek ezen utóbbi része nagyobbára számító, ingadozó jellemű, hitehagyott emberekből állott, akik egykor meggazdagodtak a katolikus egyház vagyonából s most, amikor Knox, a presbyteri egyház nevében követelte e javakat s kívánságát Murray egy rendelettel támogatta, mindannyian föllázadtak a törvénytelen kormányzó ellen, úgy mint ezelőtt nemrégén föllázadtak a törvényes királynő ellen. Ily körülmények között nem telt bele egy hét s Mária 6000 emberrel rendelkezett. Köztük volt nyolc gróf, kilenc püspök, tizenhét lord, tizenkét apát és több mint száz báró, akik mindnyájan készek voltak küzdeni érte és trónjáért.

Máriának legelső dolga volt, amint biztonságban érezte magát, hogy érvénytelennek nyilvánította azt a lemondó okiratot, melyet a körülmények nyomása alatt, kényszerítve írt alá. Azután sürgős levéllel Franciaországba küldte Beton Jánost IX. Károlyhoz és Medici Katalinhoz, hogy segítségüket kérje trónja visszaszerzéséhez és a bitórlók kiűzéséhez. A francia követ Williere de Bea-

mont a maga részéről azonnal Hamiltonba sietett, hogy szolgálatait fölajánlja s őt Skócia törvényes uralkodónőjének ismerje el. Erzsébet angol királynő pedig doktor Leighton útján szerencsekívánatait tolmácsolta megmeneküléséhez, mint királynő biztosította támogatásáról, mint barátnő és rokon pedig, szeretetének jeléül értékes gyűrűt küldött számára.

Ez a szerencsés fordulat azonban korántsem kapta el Máriát. A lordok sürgető kérései dacára inkább békés megyezéssel óhajtott győzelemre jutni, mint véres háborúval. Ezért Beaumont francia követtel és a Melvil testvérekkel békeajánlatokat küldött törvénytelen fivéréhez, Murrayhoz.

Murray Glasgowban fogadta a követeket. És alattomos politikájával a királynő nagylelkű ajánlatát is a maga javára használta ki, amennyiben eszközül használta föl arra, hogy kiszabadítsa magát jelenlegi kellemetlen helyzetéből. Egyelőre meggondolási időt kért, hogy az ajánlatot megfontolhassa és a nagy tanács elé terjeszthesse. S a kért időt arra használta föl, hogy zászlaja alá gyűjtötte a lázadókat s presbyteriánusokat, mintegy 4000 embert s velük a királyi csapatok ellen indult. Közben elvágta a Dumbarton felé vezető utat, amerre a királynő visszavonulni szándékozott. És így történt, hogy amikor a királyi csapatok május 13-án elérték a longsidei magaslatokat, ott már minden alkalmas helyet a törvénytelen csapatok foglaltak el, melyek ugyan számra nézve kisebbek, de ehelyett erősebben, jobban fegyverezettek voltak s két olyan kiváló parancsnok állott élükön, mint Laird de Grange és Morton gróf.

A küzdelem óriási heveességgel tört ki. Mindkét táborban fönнен lobogtatták a skót zászlót s

mindkét táborban Istent hívták segítségül. «Isten és a királynő!» — kiáltották az egyikben, «Isten és a király!» hallatszott a másikkól. S ezalatt testvér testvér ellen, skót skót ellen harcolt és ugyanaz az ember, aki az előbb hangos szóval fohászzkodott Istenhez, a következő pillanatban összezúzta, megsemmisítette a Teremtő képmását.

Longside kedves, barátságos kertjei sövényei néhány pillanat alatt lángtengerben állottak, a látóhatárt sötét füstfelhő borította be. A kavarodásból majd a nemesek csatakiáltása hallatszott, amint biztatták hűbéreseiket, majd pedig a sebesültek és haldoklók szívzaggató, panaszos nyögései törtek az ég felé.

A királynő előserege, melyben a lovagok legelőkelőbbjei küzdöttek, élükön a Hamiltonokkal, inkább bátorságuk, mint eszük szavára hallgatva egy, Morton által védett, szorosba vonultak, hogy a benlevőket lándzsáikkal visszavonulásra kényszerítsék. A krónika szerint mindkét párt gyalogos volt és oly erősen fölfegyverkezett, hogy amikor az egyik keresztüldöfte ellenfele paizsát és páncélját, azután ismét tovább küzdött. Mint a csökönyös, megvadult bikák, melyek nem hagyják abba a küzdelmet addig, míg az egyiknek hatalmasabb ereje vagy ügyessége futásra nem kényszeríti, vagy halálba nem kergeti a másikat. Így mozgott a tömeg óriási hullámokban ide-oda, aszerint, amint egyik vagy másik párt volt előnyben. S a tömeg alig ritkult. A vad rohamban halálra gázolt emberekkel pedig senki sem törődött.

Háromnegyed óráig tartott ez a ma már szinte elképzelhetetlen, rettenetes harc, míg végre Laird de Grangenak egy sikerült művelete dűlőre vitte a csatát. A néhány pillanat előtt még tömör, tolakkal ékesített sisakoszlop ugyanis, melyen ke-

resztül egy kis kutya sem talált volna utat, egyszerre szakadozni, bomlani kezdett. Itt is, ott is kicsiny csapatok verődtek össze s szinte egyenkint döntötték le ellenfeleiket azon rettenetes szakadékszélen, melyet oly borzasztó küzdelmek árán tudtak elfoglalni.

Hiába kiáltották a vezetők «föl! föl!» Hiába próbáltak egyesek ellenállást kifejezni. Hasztalan volt minden erőfeszítés. Egyiket a másik után gázolták el a száguldó lovak, vagy a rémülettől vakon előre törtető menekülők.

A királynő a Crookstone magaslatáról nézte a küzdelmet egészen addig, míg a föltóduló füstfelhő eltakarta azt szemei elől. Ekkor óriási félelem vett rajta erőt. Lázasan izgatottsággal küldte le egyik követet a másik után. Majd egyszerre a sűrű füstoszlopon keresztül menekülőket látott, akiket a saját embereinek vélt fölismerni. Majd őt lovas vett észre, akik előre tartott lándzsákkal üldözték az előbbieket. A jelenlevők egyike fölismerte egy harcos paizsán Lindsay jelvényét, a nagy arany lóhere levelet s közölte azt a királynővel.

A boldogtalan Márián ekkor leirhatatlan félelem vett erőt. Hirtelen eszébe ötlött, mily rettenetes volna, ha ő maga is Lindsay kezébe jutna. S rémületében megragadta lova kantárszárát és csekély számú kíséretével, örült galoppban elvágatott. Hatvan mérföldet vágtatott így, keresztül metszve Renfrew és Ayr grófságokat, míg végre teljesen kimerülve a Gallomay legtávolabbi határában fekvő Dundrennar apátságba érkezett. Knoxnak és követőinek fanatizmusa még nem jutott el Skócia ezen rejtett, félreeső kis zugába s így a nemesszívű apát nyugodtan, háborítatlanul élhetett szerzeteseivel Dundrennarban.

Amidőn a királynő, az apátság kapujához érve

a fáradságtól szinte félig alétan leszállt lováról, reá támaszkodott azokra, akik a nyeregből lesegítették s az ő szokott méltóságteljes modorában, de nem minden keserűség nélkül, így szólt az agg szerzeteshez:

— Apát úr, gondolja meg jól, ha befogad bennünket, mert a mi nyomunkban szüntelenül romlás és szerencsétlenség jár.

— Isten hozott e szerény hajlékban. Az Úr küldött benneteket — válaszolta térdet hajtva az apát.

A királynő ezután tanácskozássra hívta egybe kíséretét. Egy részük azt ajánlotta, meneküljön Franciaországba, ahol bizonyára oltalmat és támogatást nyer; más részük viszont azt ajánlotta, maradjon inkább itt e csendes elrejtett fészekben. Mária azonban legjobbnak vélte Angliába menni, mert egyrészt oda juthatott el a legkényelmesebb uton, másrészt pedig abban a téves reménységben ringatta magát, hogy Erzsébet valóra váltja a szabadulása alkalmából tett szép ígéreteket.

Herries lord útján levelet küldött Cumberland kormányzójához, Lowtherhez, támogatását kérve, egy másikat pedig Erzsébet királynőhöz, mely még ma is megvan a labanoffi gyűjteményben s így hangzik: «Szeretett nővér. Nem akarlak terhelni az én egész boldogtalan sorsom leírásával, melyet nagyrészt úgyis ismersz, csak azt közlöm ezúttal veled, hogy alattvalóim, akikkel mindig csak jót tettem s akik a legnagyobb hálaért volnának kötelezve irántam, föllázadtak ellenem, méltatlan módon fogságba vetettek, most pedig kiűztek birodalmamból s ezáltal oly siralmas helyzetbe juttattak, hogy Istenen és Rajtad kívül immár senkim sincsen, akinek segítségével bizhatnék stb...»

A felelet azonban elmaradt. És Mária, nem

birva már tovább leküzdeni türelmetlenségét, május 16-án tehát 14 nappal Lochlevenből való menekülése után, kíséretének néhány tagjával hajóra szállt s átevezett a Trith tengerszoroson, mely a skót partot elválasztja az angoltól. Workingtonban, Cumberland grófság kikötőjében szállt azután partra.

A királynő elutazásának napján — így beszéli a hagyomány — a drundrennari apát többször sírva a királynő lábai elé vetette magát s az Isten szerelmére kérte, könyörgött hozzá, hogy ne hagyja el birodalmát. A királynő az egész elérzékenyülést az apát előrehaladott kora következőményének tartotta s gyöngéden visszautasította kérését. Abban a pillanatban azonban, amikor a királynő a hajó hídjára lépett, az öreg a tengerbe ugrott s mintegy különös sugallattól indítatva megragadta a királynő ruhájának szegélyét és újból sírva esdekelt, ne hagyja el birodalmát. Mária mélyen megindulva szabadította ki magát az öreg kezéből s talán csak némi megnyugtatóul kérte, adja áldását az útra. S az agg szerzetes ünnepélyesen ég felé emelte kezeit... s miután a hajócska már elindult, még mindig hallatszott az apát meghatottságtól remegő hangja, amint fájdalmas sóhajjal mondta:

— Ó, bár visszatértél volna te, Skócia országa, aki most mindörökre elhagyod fiaidat.

És Skócia ez elhagyatott zúgában szomorú jövődölésképen hallgatták ezt a kijelentést s a hagyomány a mai napig föntartotta azt.

XXVII. kötet.

Az ezer fő országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből fordította *Bán Aladár*.

XXVIII. és XXIX. kötet.

Buda! históriák. Irta *Tarczai György*.

XXX. kötet.

A Karassó mellől. Elbeszélések. Irta *Neumayer K. Dezső*.

XXXI. és XXXII. kötet.

Két világ között. Regény. Irta *Andor József*.

XXXIII. és XXXIV. kötet.

Masolino. Regény Zsigmond király korából. Irta *Tarczai Gy.*

XXXV. és XXXVI. kötet.

Küzdelmek. Olasz regény. Irta *Enrico Castelnovo*. Ford. *M. Hrabovszky Julia*.

XXXVII. kötet.

A méltóságos asszony emberei. Elbeszélések. Irta *G. Büttner Julia*.

XXXVIII. és XXXIX. kötet.

Sampaolo grófné. Angol regény. Irta *Henry Harland*. Ford. *G. M.*

XL. kötet.

A zengő hegy. Bükkvidéki históriák. Irta *Tarczai György*.

XLI., XLII. és XLIII. kötet.

A műlovas leánya. Reg. három kötetben. Irta *bárá Brackel Ferdinándé*. Ford. *dr. Rada I.*

XLIV. kötet.

Az aranypók és egyéb elbeszélések. Irta *Kiss Menyhért*.

XLV. kötet.

Női szívek. Elbeszélések. Irta *M. Hrabovszky Julia*.

XLVI. kötet.

Az egetverő hegy. Elbeszélések a Tatra vidékéről. Irta *Tarczai György*.

XLVII. kötet.

Geneviève megtérése. Elbeszélés. Irta *C. d. Lamiraudie*.

XLVIII. kötet.

Spanyol képek. Irta *D. Luis Coloma*. Fordította *Jándi B.*

XLIX. kötet.

Innen-onnan. Orosz elbeszélések. Fordította *Szemán István*.

L. kötet.

Ujabb elbeszélések. Irta *Andor József*.

LI. és LII.

Kis Dorrit. Irta *Dickens Károly*. Átdolgozta *Filó Károly*.

LIII—LIV. kötet.

A vértanu királynő. Irta *P. L. Coloma*. Ford. *Gerely Jolán*.

LV. kötet.

Ijjas Tamás végzete. Irta *Andor József*.

LVI. kötet.

Alexandrina nővér. Irta *Champol*. Ford. *Hodács Á.*

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig fizenegy kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I., II., III. és IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta *Vincze Alajos.*

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. Irta *Bodnár Gáspár.*

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. Irta *Kincses István.*

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. Irta *dr. Sziklay János.*

A XI. kötet tartalma :

Mit ígér és mit ad a szociáldemokrácia.

Irta *Nagy János.* Füzve 30 fillér.

Megrendelhetők

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvkiadóhivatalában

könyvkereskedésében

Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 28.

Bpest, IV., Kecskeméti-u. 2.

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bér-
mentve szolgálunk.

STEPHANEUM KÖNYVKÖTÉSZETE